

บทที่ 5

การศึกษากรณีตัวอย่าง (CASE STUDY)

โดยที่จุดประสงค์หลักของการศึกษาก็เพื่อค้นหาคำตอบถึงลักษณะของพื้นที่ที่ตั้งสำหรับผู้มีรายได้น้อย โดยพิจารณาจากความต้องการที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัยเป็นสิ่งสำคัญ อันจะเป็นการศึกษาในลักษณะการทดสอบสมมติฐาน ประกอบกับการพิจารณาสภาพความเป็นอยู่ รูปแบบการอยู่อาศัย สภาพการใช้พื้นที่และพฤติกรรมในการเลือกหรือครอบครองที่พำนักอาศัย ซึ่งในการพิจารณา รายละเอียดต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ได้เลือกชุมชนเพื่อทำการศึกษา 4 ชุมชน คือ ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย, ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์, ชุมชนกลางเกาะ และชุมชนตรอกวังหลัง โดยศึกษาจากผลการสำรวจและสอบถามสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย 180 คน (ซึ่งส่วนมากเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรส) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สภาพทั่วไปของชุมชนที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา

ชุมชนศึกษาแต่ละแห่งนั้นมีที่มา สภาพต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามสถานที่และสิ่งแวดล้อม รูปแบบลักษณะในที่อยู่อาศัย สภาพการใช้พื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันในหลายด้าน โดยจะสามารถพิจารณาสภาพทั่วไปของชุมชนผู้มีรายได้น้อยตัวอย่างในแต่ละด้านดังนี้ คือ

- 1) ความเป็นมาของชุมชน
- 2) ทำเลที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึง
- 3) การใช้พื้นที่และลักษณะทางกายภาพที่อยู่อาศัย
- 4) สาธารณูปโภคต่าง ๆ

5.1.1 ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย

5.1.1.1 ความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ดินของเอกชน ที่จัดสรรให้เช่าที่ทำผลประโยชน์ เป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยมานานประมาณ 30 ปีแล้ว เดิมพื้นที่ตั้งชุมชนเหล่านี้เป็นสระบัว ต่อมาได้มีการถมดินเพื่อใช้ประโยชน์ปลูกสร้างอาคาร

ที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ต่าง ๆ พื้นที่เหลืออยู่ก็จัดสรรให้เช่าที่ จึงเกิดเป็นชุมชนขึ้น โดยในระยะแรกอัตราค่าเช่าที่ไม่แพงมาก ทำให้ผู้อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงอพยพเข้ามาสร้างบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น บ้างก็หาผลประโยชน์โดยการแบ่งซอยพื้นที่ปลูกบ้านให้เช่า ทำให้สภาพความเป็นอยู่เริ่มเปลี่ยนเป็นหนาแน่น กลายเป็นชุมชนแออัด ปัจจุบันเจ้าของที่ดินต้องการใช้ที่ดินบริเวณนี้เพื่อสร้างอาคารพาณิชย์สำหรับหาผลประโยชน์ เป็นสาเหตุทำให้เกิดการไล่รื้อขึ้น จึงเหลือขนาดชุมชนเพียง 87 ครอบครัวยังคงประสบปัญหาความเดือดร้อนที่อยู่อาศัยอยู่ต่อไป

5.1.1.2 ทำเลที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึง

ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย ตั้งอยู่ในซอยสายน้ำทิพย์ (ซึ่งเป็นซอยเชื่อมระหว่างถนนสุขุมวิทกับถนนพระราม 4) สุขุมวิท 22 ถนนสุขุมวิท แขวงคลองตัน เขตพระโขนง อยู่ลึกเข้ามาประมาณ 0.50 กม. มีลักษณะยาวไปตามถนนซอยในทิศเหนือ-ใต้ มีขนาดที่ดิน 2.88 ไร่ เป็นที่ดินของเอกชนทั้งหมด สำหรับอาณาเขตติดต่อบริเวณโดยรอบชุมชนสรุปได้ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับที่ดินเอกชน ซึ่งเจ้าของปล่อยให้เป็นที่ว่าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ และอาคารพาณิชย์

ทิศใต้ ติดต่อกับที่ดินเอกชน ตลอดแนวด้านนี้มีกำแพงกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับที่ดินเอกชน เป็นที่ว่างและที่นกออาศัย มีกำแพงกั้นอาณาเขตเป็นแนวยาวเหนือ-ใต้

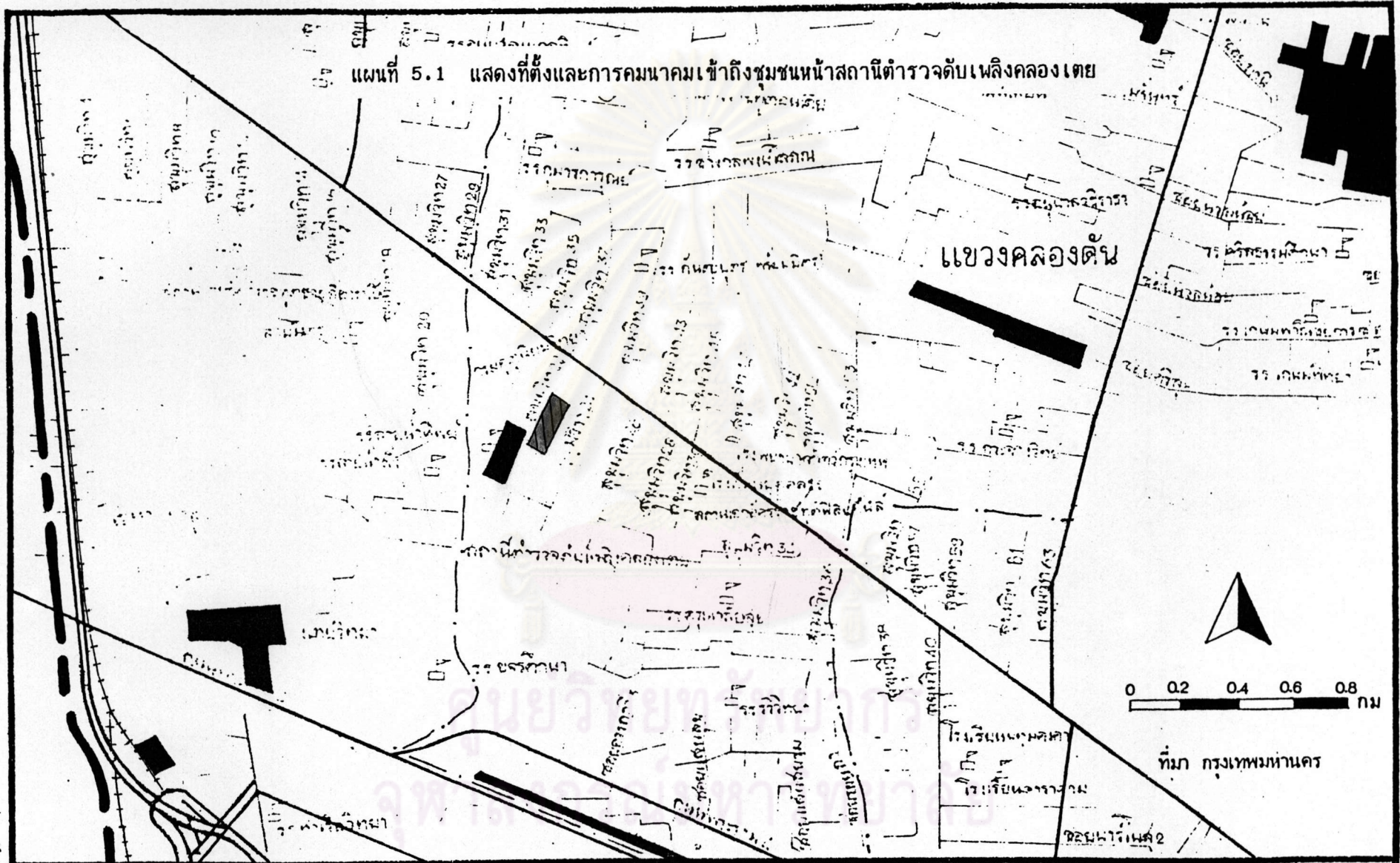
ทิศตะวันตก ติดต่อกับถนนซอยแสงน้ำทิพย์ ซึ่งออกไปยังถนนสุขุมวิท, โรงเรียนสายน้ำทิพย์, สถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย

และจากการที่สภาพที่ตั้งอยู่ริมถนนซอย ซึ่งเชื่อมระหว่างถนนสุขุมวิท และถนนพระราม 4 อันสามารถเชื่อมโยงกับถนนอื่น ๆ ได้อีกหลายสาย อาทิเช่น ถนนอโศก, ถนนอาจรงค์, ถนนเพลินจิตต์ เป็นต้น ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถเดินทางติดต่อกับย่านการค้าและชุมชนอื่น ๆ ในเขตใกล้เคียง หรือห่างไกลได้โดยสะดวก

จากลักษณะของเส้นทางดังกล่าว ผู้อยู่อาศัยที่มีรถยนต์ส่วนตัว เช่น มอเตอร์ไซด์, รถจักรยาน หรือรถสามล้อ จะสามารถใช้เส้นทางคมนาคมดังกล่าวได้โดย

แผนที่ 5.1 แสดงที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึงชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง:กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

สะดวก ส่วนผู้อยู่อาศัยที่ไม่มีรถยนต์ส่วนตัวก็สามารถเดินทางได้ด้วยรถโดยสารประจำทาง ซึ่งมีเส้นทางผ่านดังนี้ คือ (แผนที่ 5.1)

รถโดยสารประจำทาง ขสมก. ที่ผ่านถนนสุขุมวิท มี 12 สาย คือ

- สาย 2 สำโรง-ปากคลองตลาด
- สาย 25 ปากน้ำ-ท่าช้างวังหลัง
- สาย 38 วิทยาลัยครูจันทร์เกษม-บางนา
- สาย 40 สถานีขนส่งเอ็กมัย-วัดเจ้าอาาม
- สาย 48 วิทยาเขตราม-วัดพระเชตุพนฯ
- สาย 71 กม.8 ตลาดจรเข้บัว-วัดธาตุทอง
- สาย 98 หัวขวาง-กล้วยน้ำไท
- สาย 119 ปากน้ำ-สามแยก
- ปอ.1 แอปเปิ้ลแลนด์-ปากคลองตลาด
- ปอ.8 ปากน้ำ-ท่าราชวรดิษฐ์
- ปอ.11 ปากน้ำ-ปิ่นเกล้า
- ปอ.13 ปู่เจ้าสมิงพราย-รังสิต

รถโดยสารประจำทาง ขสมก. ที่ผ่านถนนพระราม 4 มี

7 สาย คือ

- สาย 22 ถนนตก-มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- สาย 45 คลองเตย-สะพานพระปิ่นเกล้า
- สาย 46 วิทยาเขตรามฯ-รองเมือง
- สาย 95 ศูนย์การค้าแอปเปิ้ลแลนด์-ท่าเรือคลองเตย
- สาย 109 ม.รามคำแหง-หัวลำโพง
- สาย 115 คลองจั่น-สีลม
- ปอ.7 สำโรง-ท่าพระ

ซึ่งจากสภาพของเส้นทางรถโดยสารประจำทางที่ผ่านชุมชน

ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการเดินทางผ่านเข้าเขตกรุงเทพมหานครชั้นในและชั้นกลางได้โดยสะดวกรวดเร็ว

5.1.1.3 การใช้น้ำที่และลักษณะกายภาพของที่นกออาศัย

ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย เป็นชุมชนเช่าที่ในขนาดเนื้อที่ 2.88 ไร่ ประกอบด้วยบ้านนกออาศัยจำนวน 87 หลัง ซึ่งปลูกสร้างอยู่บนที่ดินที่มีขนาดแปลงต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ 5 ตารางวา ถึง 30 ตารางวา โดยมีการปลูกสร้างที่นกออาศัยเต็มพื้นที่ เป็นบ้านที่ปลูกในที่ดินขนาด 180 ตารางวา 1 หลัง ทำให้เกิดที่ว่างในแปลงที่ดินประมาณ 152 ตารางวา คิดเป็นความหนาแน่นเฉลี่ย 13 ตารางวาต่อบ้านโดยประมาณ ในจำนวนนี้มีที่อยู่อาศัย ซึ่งประกอบการค้าทั้งหมด 3 แห่ง เป็นร้านขายของชำเบ็ดเตล็ด 2 แห่ง ร้านซ่อมรถยนต์เบ็ดเตล็ด 1 แห่ง คิดเป็นพื้นที่ประกอบพาณิชย์กรรมประมาณ 0.50 ไร่ อีกทั้งแผงขายอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ หน้าบ้าน 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีร้านนกออาศัยนกออาศัย เป็นร้านค้าขายข้าวแกงริมซอยสายน้ำทิพย์ 1 แห่ง เป็นรถเข็นตั้งขายส้มตำ 1 แห่ง เมื่อเปรียบเทียบการให้บริการร้านค้าทั้งหมด เทียบกับจำนวนบ้านนกออาศัยในชุมชน พบว่ามีสัดส่วนการให้บริการสูงมาก คือ 1 ร้านต่อ 16 บ้าน อย่างไรก็ตามจากการสังเกตการณ์ พบว่า ผู้อยู่อาศัยใช้บริการร้านค้าในชุมชนค่อนข้างน้อย โดยมากนิยมไปซื้อสินค้าบริเวณตลาดปากซอย และตลาดคลองเตยมากกว่า สำหรับร้านค้าที่ตั้งอยู่ริมถนนจะให้บริการแก่ผู้ผ่านไปมาโดยรอบชุมชนค่อนข้างสูง (แผนที่ 5.2)

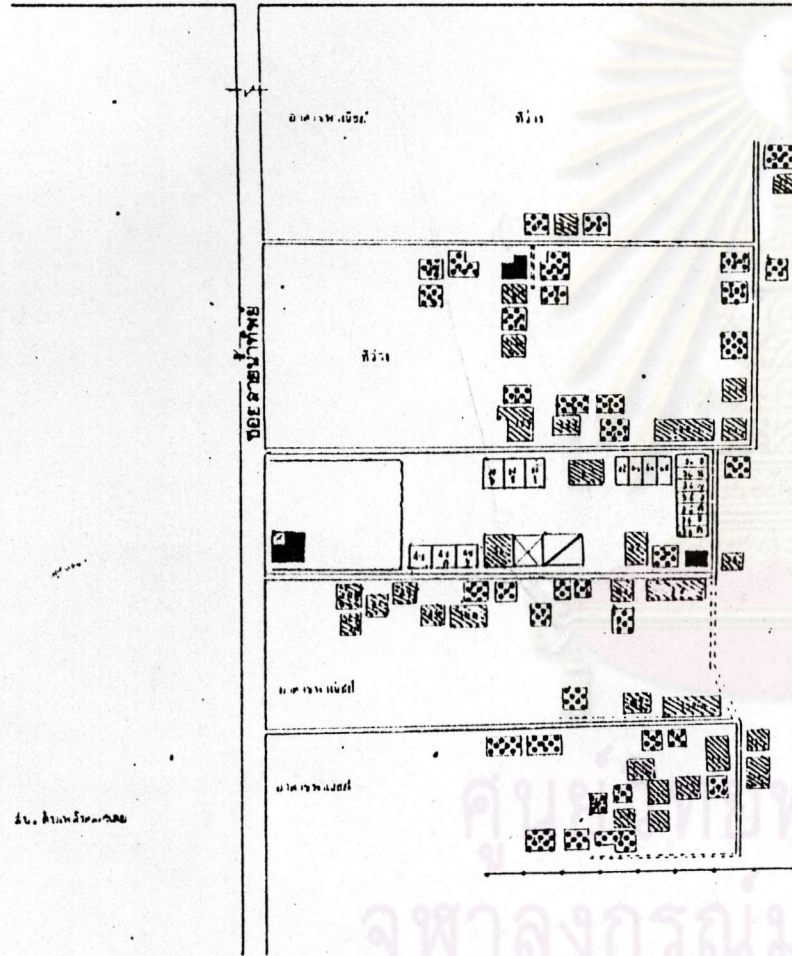
ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชนประกอบด้วย บ้านสองชั้น บ้านชั้นเดียว และบ้านแถว ปลูกสร้างกึ่งถาวรเต็มพื้นที่ คล้ายคลึงกัน คือเป็นอาคารไม้หลังคาสังกะสี จำนวน 86 หลัง เป็นอาคารผสมระหว่างไม้-กระเบื้อง หลังคาสังกะสีเพียง 1 หลัง มีขนาดบ้านและที่ดินส่วนใหญ่ประมาณ 12 ตารางวา และ 20 ตารางวา ดังนี้

1. บ้านสองชั้น จำนวน 33 หลัง เป็นบ้านเดี่ยวทั้งหมด มีขนาดบ้านและที่ดินตั้งแต่ 6 ตารางวาถึง 30 ตารางวา ส่วนมากมีขนาด 20 และ 12 ตารางวา ปลูกสร้างเต็มพื้นที่ 32 หลัง ส่วนที่เหลืออีก 1 หลัง เป็นร้านซ่อมรถยนต์ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ที่ว่างในการประกอบธุรกิจ ดังนั้นในพื้นที่ดินขนาดแปลง 180 ตารางวา จึงใช้ปลูกบ้านเพียง 28 ตารางวา ซึ่งลักษณะรูปแบบบ้านจะต่างกันออกไป บ้างก็เป็นการก่อสร้างทั้งหลังค่อนข้างทึบ บ้างก็มีลักษณะ 2 ชั้น แต่มีทางขึ้นลงนกออาศัย มีนกออาศัยชั้นบนไว้สำหรับนั่งเล่นหรือทำงานเล็ก ๆ น้อย บ้างก็มีลักษณะใต้ถุนโล่ง เป็นต้น

ถนน ลุมพินี

แผนที่ 5.2 แสดงการใช้พื้นที่ของชุมชนหน้า
สถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย

- ร้านค้า
- ▣ บ้านชั้นเดียว
- ▨ บ้านสองชั้น
- บ้านแถว
- == ทางเดินปูน
- ทางเดินดิน

0 .02 .04 .06 .08 กม

ที่มา กรุงเทพมหานคร

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง:กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

2. บ้านเดี่ยวชั้นเดียว จำนวน 37 หลัง มีขนาดบ้านโดยทั่วไป ประมาณ 12 ตารางวา 16 หลัง ขนาดเล็กสุดประมาณ 5 ตารางวา 4 หลัง ใหญ่สุดขนาด 20 ตารางวา 5 หลัง นอกนั้นเป็นขนาดต่าง ๆ กันออกไป สภาพบ้านโดยมากใช้วัสดุเก่าถึงเก่ามาก มีบ้านไม่กี่หลังที่เว้นที่บริเวณหน้าบ้าน หรือกั้นรั้วไม้ สร้างบริเวณส่วนตัว โดยปกติจะเป็นบ้านโดด ๆ ไม่มีบริเวณ ดังนั้นจึงพบว่าบางครั้งครวก็แก้ปัญหาโดยการใช้น้ำที่ช่วงหน้าบ้าน ที่ติดกับทางเดินวางโซฟาเก่า ๆ ไว้สำหรับนั่งเล่น และหลายบ้านที่ใช้น้ำที่นอกบริเวณเท่าที่พอจะหาได้ทำเป็นที่ตากผ้า นับเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในรูปแบบที่หลากหลายค่อนข้างสูง

3. บ้านแถว เจ้าของปลูกไว้ให้คนมาเช่าอยู่มี 4 แห่ง รวมทั้งหมด 17 หลัง แบ่งออกเป็นบ้านแถว 2 ชั้น 3 หลัง และบ้านแถวชั้นเดียว 14 หลัง ซึ่งมีขนาดบ้านทั้งหมดหลังละ 8 ตารางวา ปลูกสร้างเต็มพื้นที่ไม่เว้นที่ว่างด้านหน้าหรือด้านหลังเลย กว่า 2 ใน 3 ของบ้านพักอาศัยในชุมชนมีสภาพรอบบ้านเป็นชยะทั้งที่เป็นชยะแห้งและเปียก ทางเข้าชุมชนซอยแยกจากถนนซอยสายน้ำทิพย์ ตามแนวยาวตามแกนตะวันออกและตะวันตก 4 เส้นทาง สภาพสัญจรเข้าบ้านมีทั้งที่เป็นปูนและไม้ บางช่วงเป็นทางเดินดินมีขนาด 1 เมตร ถึง 2 เมตร สภาพโดยรอบอาคารทั้งหลายยังเป็นที่ย่าง (เนื่องมาจากเป็นที่ดินของเอกชนและยังมีได้ใช้ทำประโยชน์) สามารถใช้เป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ ของวัยรุ่นในชุมชน ถึงแม้จะมีที่ว่าง แต่จากผลการสำรวจพบว่า ผู้อยู่อาศัยใช้พื้นที่หน้าบ้านที่เหลือเพียงเล็กน้อย และอาศัยพื้นที่ถนนหน้าอาคารเป็นประโยชน์ในการประกอบกิจกรรมหลายแห่ง อาทิเช่น กิจกรรมปั่นด้าย ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมระดับครอบครัวภายในชุมชน บางบ้านปลูกฝังक्रमทางเดินใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนปะสังสรรค์กัน ดังแผนภาพที่ 5.1

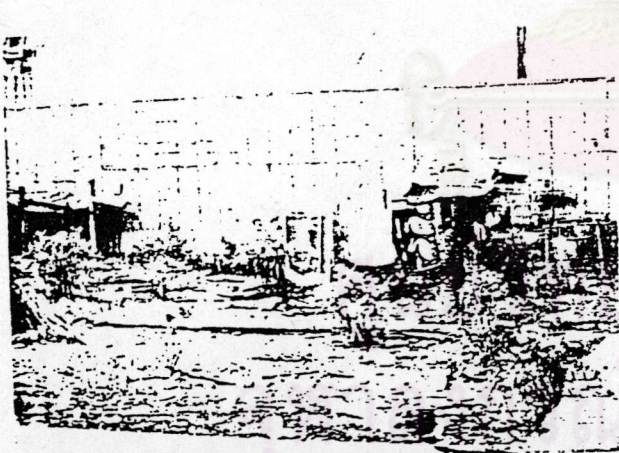
5.1.1.4 สาธารณูปโภค

จากการสอบถามผู้พักอาศัยจำนวน 44 ราย เกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภคในบ้านเรือน พบรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ไฟฟ้า ส่วนใหญ่ใช้บริการไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวง ประมาณร้อยละ 68 มีมิเตอร์ของตนเอง ส่วนอีกร้อยละ 21 ต่อมาจากเจ้าของบ้านเช่า ที่เหลือร้อยละ 11 ไม่มีไฟฟ้าใช้ สำหรับไฟฟ้าตามทางเดินสาธารณะในชุมชนไม่มีเช่นเดียวกัน

แผนภาพที่ 5.1 แสดงสภาพความเป็นอยู่และลักษณะทางกายภาพของชุมชนหน้าสถานีตำรวจ
ตำบลเพลิงคลองเตย

1 สภาพทั่วไปของชุมชนหน้าสถานีตำรวจตำบลเพลิงคลองเตย
2, 3 สภาพบ้านชั้นเดียว (ถ่ายจากทางสัญจร)

1

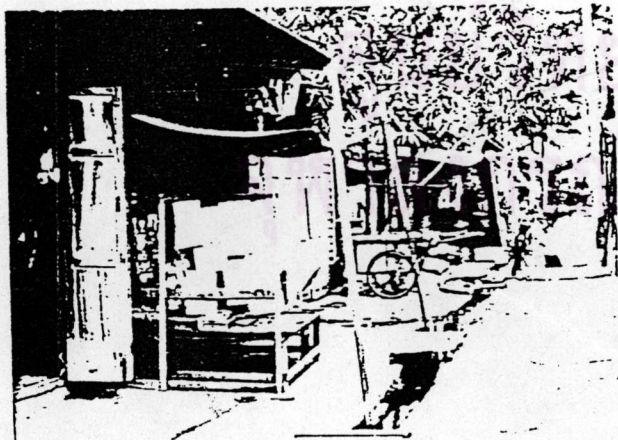
2

4

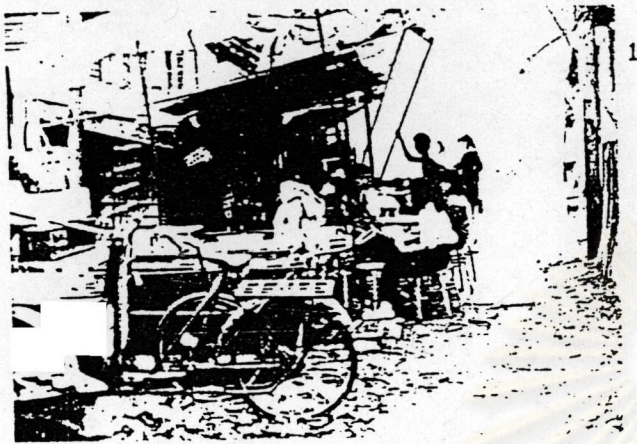
3

5

- 1 สภาพบ้านชั้นเดียวปลูกเฟิงนั่งเล่นคร่อมทางเดิน
- 2 สภาพบ้านแถวและบ้านสองชั้นในชุมชน
- 3 ทางสัญจรปูนในชุมชนและสภาพทางระบายน้ำ
- 4, 5 ร้านค้าในชุมชน

- 1 ทางเดินดินและเฟียงชายก่ายเตี้ยริมทาง
- 2 สภาพความทรุดโทรมของการอยู่อาศัย
- 3 ทางสัญจรซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนและวิ่งเล่นของเด็กอาศัย
- 4 สตรีในชุมชนกับการปักผ้าและปั่นด้ายริมทางสัญจร

- ประปา มีลักษณะเช่นเดียวกับไฟฟ้า ใช้บริการน้ำประปาจากการประปานครหลวง ร้อยละ 89 ของผู้ให้สัมภาษณ์ มิมีเตอร์เป็นของตนเอง ที่เหลือดำเนินการหาน้ำประปาใช้เองโดยวิธีต่าง ๆ

- ท่อระบายน้ำ จากการสำรวจประมาณ 26 ครอบครัวยุ จากจำนวนบ้านทั้งหมด เฉพาะช่วงบริเวณบล็อก กลุ่มตึกแถว มีท่อระบายน้ำใช้ในชุมชนเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 ซม. นอกนั้นเป็นลักษณะขุดดินทำทางระบาย โดยผู้อยู่อาศัยช่วยกันสร้างเองเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากฝนตก (โดยมิได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการใด ๆ เนื่องจากเงื่อนไขของการเป็นที่ดินของเอกชน)

- การกำจัดขยะมูลฝอย แต่เดิมในชุมชนมีพนักงานเก็บขยะ แต่ปัจจุบันไม่มี ส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยเก็บเอาไปทิ้งปากซอย, ทิ้งข้างบ้านหรือเผา เพียงร้อยละ 16 เท่านั้นที่มีระบบการกำจัดขยะมูลฝอย

5.1.2 ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์

5.1.2.1 ความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ เป็นชุมชนที่มีคลองเปรมประชากรผ่านกลาง แบ่งชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม จัดเป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีอายุ กล่าวคือ มีผู้อยู่อาศัยมานานเกินกว่า 50 ปี ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นทุ่งนา มีผู้อยู่อาศัยไม่มากนัก ต่อมาประมาณ 16-17 ปีที่แล้ว ได้มีการก่อตั้งโรงงานไฟร์โมสต์ใกล้กับชุมชน ประกอบกับที่ดินในชุมชนนี้ส่วนใหญ่เป็นของกรมชลประทาน ไม่มีการเก็บค่าเช่าที่ดิน ทำให้มีบุคคลทั้งจากชุมชนอื่น ๆ ข้างเคียง เช่น จากตลาดสะพานใหม่ เป็นต้น และจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดปทุมธานี อพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มความหนาแน่นขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นคณงานในโรงงานไฟร์โมสต์ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ชุมชนนี้ปัจจุบันมีจำนวนบ้านทั้งสิ้น 126 ครอบครัวยุ เข้าอยู่อาศัยในที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย บางส่วนรुकล้าที่ริมคลอง บ้านพักอาศัยส่วนใหญ่มีเลขที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็มีอยู่ 4-5 หลัง ที่ไม่มีบ้านเลขที่ แต่เดิมชุมชนเคยมีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อดำเนินการต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน แต่ต่อมาโครงสร้างนี้ก็กลับสูญหายไป ปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะจัดตั้งขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ในระยะเวลา 4 - 5 ปีที่แล้ว ชุมชนได้รับการช่วยเหลือจากทางการเคหะแห่งชาติ โดยได้เข้ามาปรับปรุงบูรณะทางด้านชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น แต่ในช่วง

ระยะที่ทำการศึกษาอยู่นี้ ปรากฏว่าพื้นที่ทางตะวันออกของชุมชน ซึ่งเป็นที่ดินของเอกชนได้มีการก่อสร้าง เพื่อทำเป็นห้างสรรพสินค้า ทำให้ทางเดินของชุมชนทางปากฝั่งตะวันออกของคลองลดลงกว่าเดิมเล็กน้อย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทำให้ชาวชุมชนวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาที่อยู่อาศัยก็คือ ชาวคราวเกี่ยวกับการไล่รื้อ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลามากกว่า

5.1.2.2 ทำเลที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึง

ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ ตั้งอยู่ริมคลองเปรมประชากรและอยู่ใกล้กับโรงงานไฟร์โมสต์ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตบางเขน มีพื้นที่ชุมชนประมาณ 7.02 ไร่ เป็นที่ดินของทางราชการเป็นส่วนใหญ่ (กรมชลประทาน) มีลักษณะที่ดินแคบและเป็นแนวยาวไปตามคลองเปรมประชากรทั้งสองปากฝั่ง มีอาณาเขตติดต่อกับที่ดินข้างเคียงดังนี้ คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบริเวณวัดหลักสี่
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนแจ้งวัฒนะ และเป็นด้านที่ใช้เป็นทางเข้าออกของชุมชน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับที่ว่างซึ่งเป็นของเอกชน ใช้เป็นสถานที่สอนขับรถเดิม แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพพื้นที่ไป โดยกำลังมีการก่อสร้างห้างสรรพสินค้าขึ้น, ถนนวิภาวดีรังสิต และทางรถไฟสายเหนือ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบริเวณโรงงานไฟร์โมสต์, โรงเรียนวัดหลักสี่

เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ระหว่างจุดตัดของถนนแจ้งวัฒนะและถนนวิภาวดีรังสิต ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับถนนอื่น ๆ หลายสาย เช่น ถนนพหลโยธิน ถนนรามอินทรา ถนนงามวงศ์วาน เป็นต้น ดังนั้นผู้อยู่อาศัยในชุมชนสามารถใช้เส้นทางดังกล่าวในการเดินทางติดต่อไปยังย่านชุมชนอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดใกล้เคียง เช่น นนทบุรี ปทุมธานี ได้โดยสะดวก

และในด้านการขนส่งสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรถโดยสารประจำทาง ซึ่งผ่านชุมชนบริเวณนี้มีหลายสาย และสายเส้นทาง คือ (แผนที่ 5.3)

- สาย 29 รังสิต-ถนนวิภาวดีรังสิต-หัวลำโพง
- สาย 52 ปากเกร็ด-สถานีรถไฟบางซื่อ

สาย 59 รังสิต-สนามหลวง

สาย 95 ศูนย์การค้าแอมป์บีแลนด์-ท่าเรือคลองเตย

ปอ.10 รังสิต-บางปะแก้ว

ปอ.13 ปู่เจ้าสมิงพราย-รังสิต

ปอ.29 รังสิต-หัวลำโพง

รถโดยสารประจำทาง บขส. ซึ่งมีต้นทางจากสถานีขนส่งสาย
ตะวันออกเฉียงเหนือไปภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือแทบทุกสาย

นอกจากนี้ยังสามารถใช้บริการเส้นทางรถไฟสายเหนือได้อีก

1 เส้นทาง โดยขึ้นลงได้ที่สถานีรถไฟหลักสี่

จากสภาพเส้นทางข้างต้น จะเห็นว่ามีส่วนเส้นทางอยู่ในเขต
กรุงเทพมหานครชั้นในและชั้นกลางบางเขตเท่านั้น ดังนั้นหากต้องการเดินทางเข้าสู่เขตอื่น ๆ นอกเหนือ
ออกไป จะต้องใช้เส้นทางของรถโดยสารประจำทางหลายสาย จึงจะถึงจุดหมายที่ต้องการได้

5.1.2.3 การใช้พื้นที่และลักษณะกายภาพของที่พักอาศัย

ชุมชนข้างโรงงานโพร์โมสต์ ในเนื้อที่ขนาด 7.02 ไร่ ตั้งอยู่
ทั้งสองฟากฝั่งริมคลองเปรมประชากร จัดเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยโดยผิดกฎหมาย เนื่องจากอยู่อาศัย
โดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดิน คือ กรมชลประทาน มีการใช้พื้นที่ปลูกสร้างบ้านพัก
อาศัยเต็มแปลงที่ดินทั้งหมด โดยมีขนาดแปลงที่ดินต่างกันออกไป ตั้งแต่เล็กสุด คือแปลงขนาด 4
ตารางวา จนถึงแปลงขนาด 29.25 ตารางวา ซึ่งเป็นขนาดใหญ่สุด โดยส่วนใหญ่มีขนาด 6-9
ตารางวา มากที่สุด สำหรับจำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยมีทั้งหมดประมาณ 126 หน่วย ปลูกบนแปลง
ที่ดินเหล่านี้ คิดเป็นพื้นที่อาคารรวม 3.17 ไร่ เฉลี่ยความหนาแน่น 10.06 ตารางวาต่อบ้าน
โดยประมาณ ในจำนวนนี้มีทั้งผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านตั้งแต่แรก ผู้ซื้อสิทธิ์ตลอดจนผู้เช่าอาศัยอยู่
ที่อยู่อาศัยที่เปิดเป็นร้านค้า มี 6 แห่ง เป็นร้านขายของชำ ของเบ็ดเตล็ด 4 แห่ง แผงขาย
อาหารจำนวนเล็กน้อยหน้าบ้าน 1 แห่ง ร้านค้าขายก๋วยเตี๋ยว 1 แห่ง รวมเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม
ประมาณ 0.18 ไร่ หรือ 73.75 ตารางวา อย่างไรก็ตามถ้าเปรียบเทียบจำนวนบ้านที่มีการ
ค้าขายกับบ้านที่พักอาศัยแล้วเท่ากับ 1:21

และจากแผนที่ 5.4 แสดงการใช้พื้นที่ในชุมชน ซึ่งพบว่ามี
ลักษณะของบ้านพักอาศัยทางกายภาพ 2 รูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัดน้อย

โรงเรียนโพธิบาล

คลองเปรมประชา

คลองวัดบ้านจันทน์

ถนนแจ้งวัฒนะ

วัดศาลาหลวง

แผนที่ 5.4 แสดงการใช้พื้นที่ของชุมชนข้างโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์

- บ้านเดี่ยว
- บ้านชั้นเดียว
- บ้านสองชั้น
- ทางเดินเท้า
- สุรพาไม้
- ทางเดินดิน

0 .02 .04 .06 .08 กม

ที่มา กรุงเทพมหานคร

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง:กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

1. บ้านสองชั้น จำนวนทั้งหมด 80 หลัง แบ่งออกเป็นบ้านตึก โครงสร้างคอนกรีตค่อข้างถาวร หลังคาสังกะสี 3 หลัง บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาสังกะสี 5 หลัง ใช้วัสดุผสมระหว่างไม้และสังกะสี 1 หลัง ประกอบบ้านด้วยกระเบื้อง แต่หลังคาสังกะสี 2 หลัง เป็นสังกะสีทั้งหลังอีก 2 บ้าน นอกนั้นก็เหลือเป็นบ้านไม้ที่หลังคา ถ้าไม่ใช่สังกะสีก็เป็นกระเบื้อง หากพิจารณาโดยรวมจะเป็นภาพของบ้านไม้หลังคาสังกะสีเป็นส่วนใหญ่ โดยจะปล่อยให้ชั้นล่างไว้เป็นใต้ถุนโล่งในบางครัวเรือนเพื่อให้ทำกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน บางบ้านจะเว้นที่หน้าบ้านแล้วจัดบริเวณที่ปลูกให้ดูร่มรื่นด้วยการปลูกต้นไม้ต่าง ๆ บ้านที่เป็นสองชั้นจะพยายามสร้างโดยให้มีที่ว่างเป็นส่วนใหญ่ แม้บ้านที่ปลูกเต็มพื้นที่บางบ้านก็จะสร้างระเบียงเล็ก ๆ ขึ้นบนยื่นออกมา

2. บ้านชั้นเดียว จำนวน 46 หลัง มีสภาพค่อนข้างเก่ามาก ใช้วัสดุก่อสร้างไม่ได้แตกต่างไปจากบ้านสองชั้น แต่คุณภาพไม้ดีนัก เป็นบ้านตึกถาวรหลังคากระเบื้อง 1 หลัง หลังคาสังกะสีอีก 1 หลัง เป็นบ้านกระเบื้องแต่หลังคาสังกะสี 2 หลัง และบ้านที่ใช้สังกะสีทั้งหลัง 4 บ้าน ที่เหลืออีก 38 หลัง ใช้วัสดุประกอบตัวบ้านด้วยไม้ โดยเป็นหลังคากระเบื้อง 7 หลัง และอีก 31 หลัง เป็นสังกะสี ส่วนมากจะปลูกเต็มพื้นที่ไม่ค่อยมีบริเวณหรือเว้นหน้าบ้านเท่าใดนัก บ้านบางหลังจะปลูกชานยื่นล้ำออกมาในคลอง ใช้เป็นที่อาบน้ำซักผ้า หรืออื่น ๆ

สภาพบริเวณที่อยู่อาศัยแทบทุกหลังทางตะวันออกของคลองเปรมประชากร จะมีการกั้นรั้วมีประตูบ้าน ส่วนทางตะวันออกของคลองไม่ค่อยพบลักษณะเช่นนี้ ลักษณะการปลูกสร้างอาคารค่อนข้างจะเป็นระเบียบ เป็นแนวยาวตามแกนเหนือ-ใต้ โดยรอบบ้านส่วนใหญ่ทั่วไปเป็นพื้นแข็ง ๆ แต่มีประมาณ 12 หลังคาเรือน ที่มีสภาพโดยรอบเปียกน้ำ อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มต่ำกว่าครัวเรือนอื่น ปรากฏว่ามีครัวเรือนที่สร้างที่นกออาศัยบนพื้นที่เป็นชยะเปียกแฉะ 2 หลัง นับเป็นสภาพแวดล้อมที่ไม่ได้มาตรฐานเป็นอย่างมาก ในครัวเรือนทั้งหมดมีสภาพบ้านที่เก่ามากเพียง 12 หลัง และทั่ว ๆ ไปมีสภาพเก่า ไม่พบโครงสร้างวัสดุใหม่เลยในชุมชน สำหรับทางสัญจรภายในชุมชนมีเส้นทางหลักในแนวเหนือ-ใต้ 3 เส้นทาง โดยอยู่ในกลุ่มทางตะวันตก 2 เส้นทาง เป็นทางเดินดินติดกับโรงงานไฟร์โมสต์ ยาวประมาณ 170 เมตร 1 สาย เป็นทางเดินปูนริมคลองยาว 200 เมตร อีก 1 สาย โดยต่างมีความกว้างของทางเพียง 1 เมตร สำหรับกลุ่มทางตะวันออกของคลองมีเส้นทางหลักยาว 250 เมตร ซึ่ง 50 เมตรแรกเป็นทางเดินดินกว้าง 2 เมตร ที่เหลือเป็นทางเดินปูนกว้าง 1-2 เมตร จาก

เส้นทางหลักมีเส้นทางแยกย่อยเข้าบ้านพักอาศัยจำนวนมาก และเชื่อมต่อกันในบางเส้นทาง แต่ละช่วงมีความยาวไม่มากนัก ราว ๆ 25-30 เมตร และกว้างในระยะ 1 เมตร เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มฝั่งตะวันออกของคลอง พบทางเดินไม้เป็นจำนวนมาก จากสภาพบ้านเป็นหลังเดี่ยวทั้งหมด ทำให้ผู้อยู่อาศัยต้องใช้พื้นที่ทางสัญจรด้านหน้าและด้านหลังทำกิจกรรม (เฉพาะบ้านที่ไม่มีบริเวณ) อย่างไรก็ตามก็ตีพบว่ามีการใช้พื้นที่ว่างใต้ถุนบ้านสำหรับทำงานอุตสาหกรรมในครัวเรือนเล็ก ๆ เช่น เย็บผ้า ปักกระดุมร่วมกัน หรือแม้แต่พื้นที่ร้านค้า (ก๋วยเตี๋ยว) ซึ่งเป็นเฟิงริมคลอง ยามที่มีได้ใช้ประกอบการค้า ก็กลายเป็นที่พบปะสังสรรค์ของคนในชุมชน (แผนภาพที่ 5.2)

5.1.2.4 สาธารณูปโภค

สำหรับสภาพทางด้านสาธารณูปโภคของบ้านเรือนและชุมชน

จากการสำรวจและสอบถามผู้พักอาศัยจำนวน 63 ราย พบว่า

- ไฟฟ้า ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ โดยมีลักษณะการพ่วงต่อมา จากบ้านอื่น ๆ ร้อยละ 58.73 โดยคิดราคาขั้นต้นละ 3 บาท ส่วนที่เหลือใช้บริการจากการไฟฟ้า นครหลวง มีมิเตอร์เอง ไม่พบไฟฟ้าตามทางเดินสาธารณะ

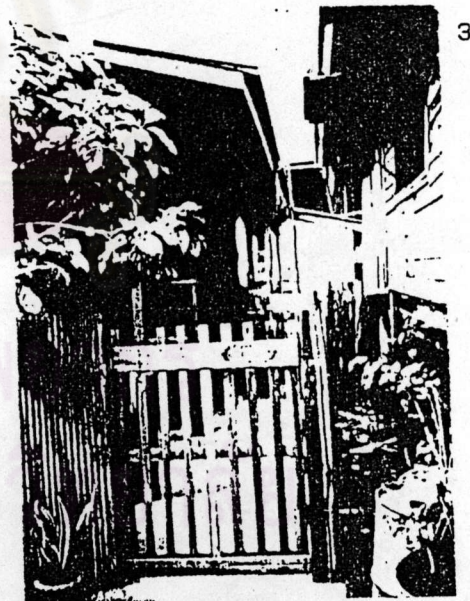
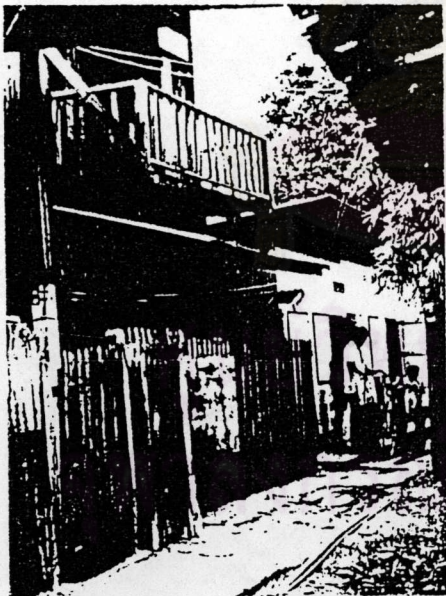
- ประปา ใช้บริการจากการประปานครหลวง ผู้อยู่อาศัย ร้อยละ 60.32 มีมิเตอร์เป็นของตนเอง ร้อยละ 31.75 ต่อมาจากบ้านอื่นอีกทีหนึ่ง บางบ้าน ต่อมาจากเคหะชุมชนทั้งสองห้องซึ่งอยู่ใกล้เคียง บางครอบครัวที่ต่อประปาจะใช้สำหรับกินและ ใช้หุงข้าวทำอาหารเท่านั้น สำหรับการอาบน้ำซักผ้าก็ใช้น้ำจากลำคลอง อีกร้อยละ 7.94 ไม่มี ประปาใช้ แต่แก้ปัญหาด้วยการซื้อน้ำจากบ้านอื่น ๆ ที่มีประปาดิราคาไถ่ละ 5 บาท

- ท่อระบายน้ำ สำหรับท่อระบายน้ำสาธารณะภายในชุมชนนี้ ยังไม่มี แต่ร้อยละ 50.79 ของครัวเรือน มีระบบระบายน้ำ โดยมากเป็นลักษณะขุดดินทำเป็น ทางระบายน้ำถึง 78.13% ของครัวเรือนที่มีระบบระบายน้ำ (เฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์) อีกประมาณ 21.87% เป็นแบบท่อซีเมนต์ โดยต่างระบายน้ำทิ้งลงบริเวณคูคลองข้างบ้านทั้งสิ้น

- การกำจัดขยะมูลฝอย ร้อยละ 65.08 มีการใช้บริการ เก็บขยะของกรุงเทพมหานคร จากการสอบถามได้ความว่า เสียค่าบริการเดือนละ 10 บาท บางครอบครัวจ่ายให้สูงกว่านี้ คือ 20 บาท นอกจากนี้แล้วก็มีการใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การเผา ทิ้งลงคลอง หรือทิ้งใกล้บ้าน

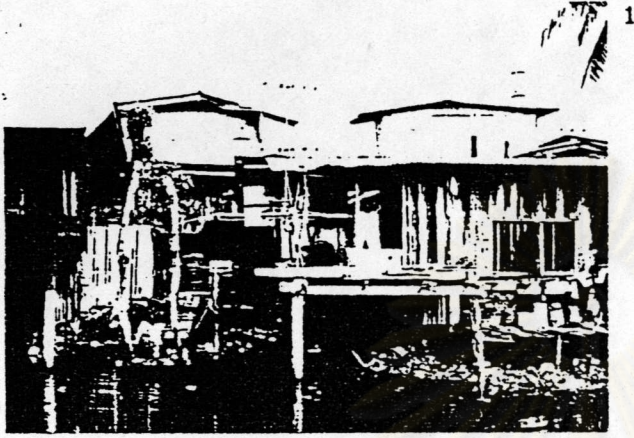

แผนภาพที่ 5.2 แสดงสภาพความเป็นอยู่และลักษณะทางกายภาพของชุมชนข้างโรงงาน
ไฟร์โมสต์

- 1 ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ริมคลองเปรมประชากร
- 2 สภาพบ้านสองชั้น (ถ่ายจากทางสี่จอร์)
- 3 บ้านส่วนใหญ่จะมีรั้วกันบริเวณชัดเจน

1

2

3

4

- 1 สภาพบ้านชั้นเดียวติดคลอง (ถ่ายจากฝั่งตรงข้าม)
- 2 สภาพบ้าน 2 ชั้นใต้ถุนโล่ง
- 3 สภาพทางเดินที่เป็นสะพานไม้
- 4 สภาพทางเดินดินและแหล่งทิ้งขยะมูลฝอยในชุมชน

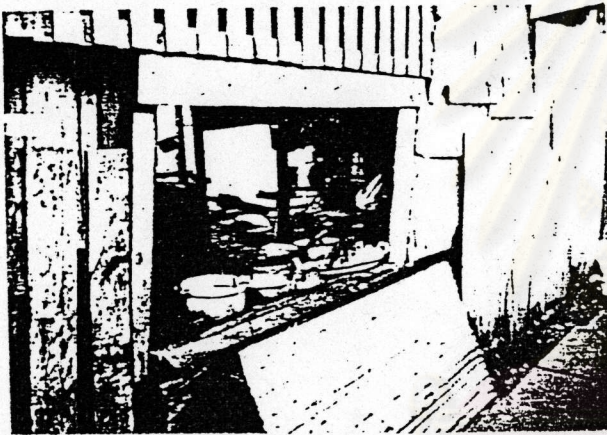

1

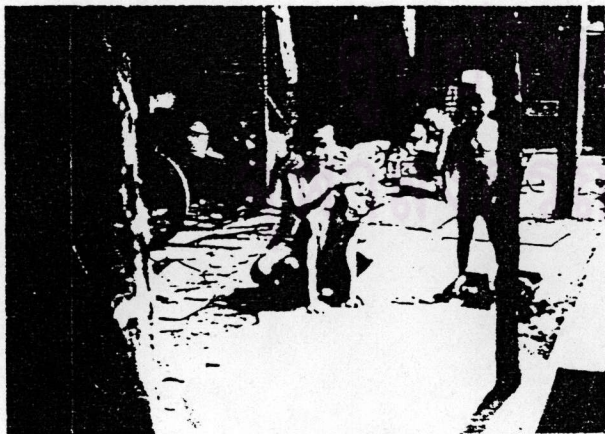
3

2

4

5

- 1, 2 สภาพร้านค้าในชุมชน
- 3 ทางสัญจรหลัก (บุน) ในชุมชนซึ่งสามารถใช้เป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ
- 4 การร่วมกันปักผ้า ตอกกระดุม ซึ่งเป็นอาชีพที่แพร่หลายของสตรีในชุมชน
- 5 การใช้สอยประโยชน์พื้นที่-ชั้นล่าง (ใต้ถุน) นอกจากทำงานแล้วยังใช้เป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก

5.1.3 ชุมชนกลางเกาะ

5.1.3.1 ความเป็นมาของชุมชน

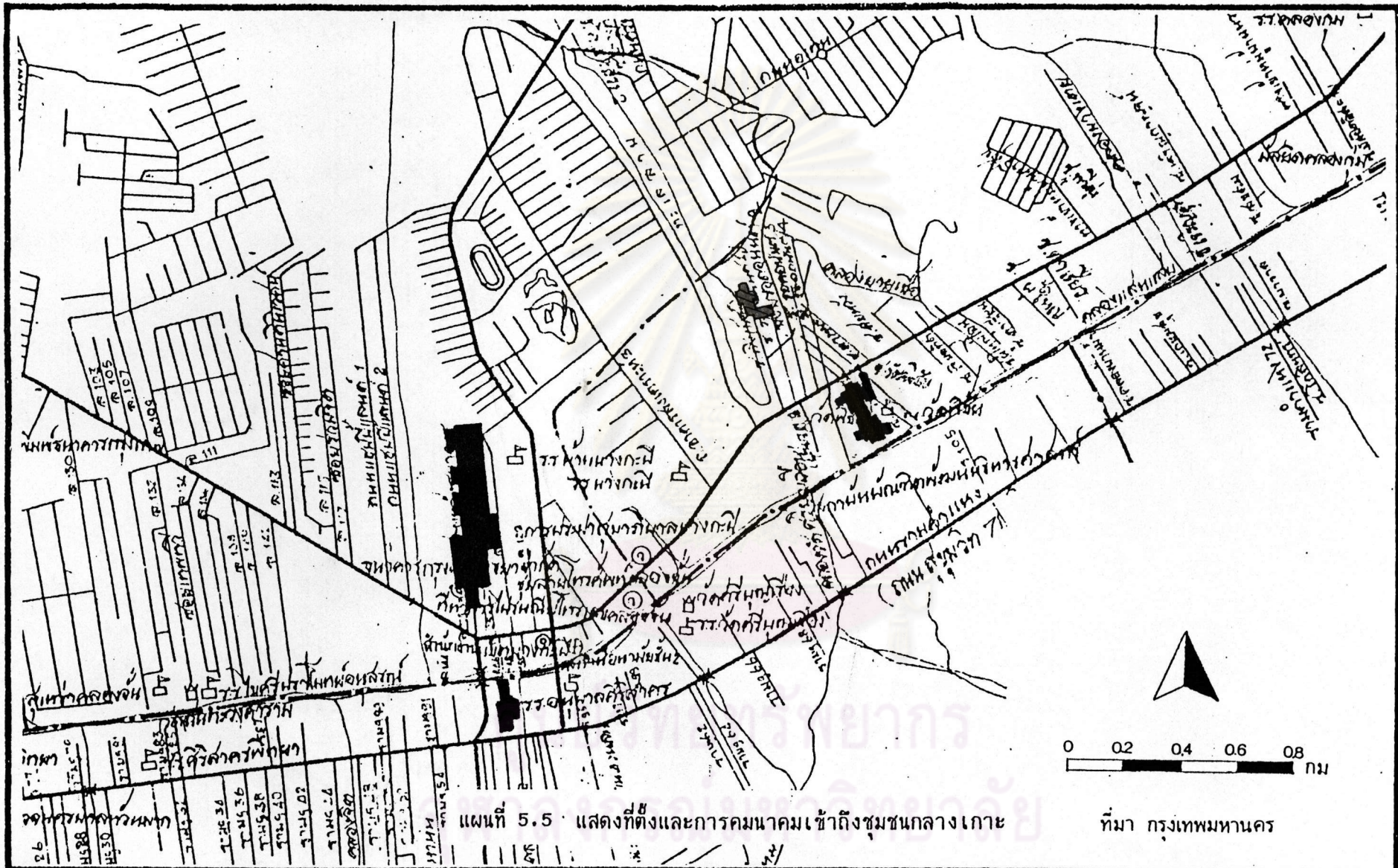
ชุมชนนี้เดิมเรียกกันทั่วไปว่า ชุมชนริมบึงตรงข้ามแฟลตการเคหะฯ คลองจั่น เนื่องจากสภาพของที่ตั้ง ซึ่งอยู่ในบริเวณดังกล่าว สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ล้อมรอบด้วยน้ำ ปัจจุบันได้มีชื่อตั้งเป็นทางการว่า ชุมชนกลางเกาะ สภาพความเป็นมาไม่ทราบโดยแน่ชัด แต่พอจะประมวลได้ว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นมาประมาณ 20 ปีแล้ว โดยแต่เดิมในอดีตเป็นพื้นที่ว่าง มีบ้านเรือนตั้งอยู่บ้างเล็กน้อย แต่ต่อมาก็มีคนมาตั้งถิ่นฐานกันเพิ่มมากขึ้น โดยมากเป็นลักษณะของญาติพี่น้องจากต่างจังหวัดมาปลูกสร้างบ้านใกล้ ๆ กัน และเนื่องจากเป็นที่ดินสาธารณะไม่เสียค่าเช่าที่จึงเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้มีการจับจองเป็นเจ้าของ และแม้แต่ในปัจจุบันก็มีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น จากผู้มีรายได้น้อยในบริเวณข้างเคียง เช่น จากบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในซอยรอดอนันต์อพยพมาอยู่ที่บริเวณนี้ เป็นต้น ปัจจุบันชุมชนนี้มีขนาดประมาณ 50 ครัวเรือน บ้านพักอาศัยแทบทั้งหมดไม่มีบ้านเลขที่ ใช้หมายเลขบ้านร่วมกัน คือ 85/13 เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นชุมชนพักอาศัยที่เกิดขึ้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จัดเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางอาชีพทางด้านกรรมกรก่อสร้างมากที่สุด โดยมีสภาพการอยู่อาศัยทั่วไปค่อนข้างลำบากเรื่องแสงสว่าง และน้ำกินน้ำใช้

ในช่วงปี 2531 ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานเอกชน เข้ามาช่วยจัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยกันเองร่วมด้วย และได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ตั้งชื่อเรียกชุมชนใหม่มาจนทุกวันนี้ ต่อมาต้นปี 2532 ได้รับความอนุเคราะห์จากสโมสรนิสิตสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร-ศาสตร์ บริจาคชั้นหนังสือสำหรับใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่แม้กระนั้นกระแสข่าวการไล่รื้อก็ยังคงมีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ล่าสุดชาวชุมชนได้เสนอให้ทางการเคหะแห่งชาติเข้ามาดูแล ซึ่งยังอยู่ในขั้นดำเนินการเรื่องอยู่

5.1.3.2 ทำเลที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึง

ชุมชนกลางเกาะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมบึงตรงข้ามกับแฟลตการเคหะแห่งชาติ ถนนสุขาภิบาล 2 แขวงคลองกุ่ม เขตบางกะปิ มีขนาดประมาณ 1.5 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ดินของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ คือ การเคหะแห่งชาติ และบางส่วนอยู่บนที่ดินเอกชน มี

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง:กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

ลักษณะเกาะกลุ่มอยู่ลึกจากถนนสุขาภิบาล 2 ประมาณ 1.0 กิโลเมตร มีบริเวณอาณาเขตติดต่อ โดยรอบสรุปได้ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบริเวณที่ว่างและทะเลสาบ
ทิศใต้	ติดต่อกับที่ว่างบ้านพักอาศัยและชอยรูดอนันต์ 1 ซึ่งเป็นทิศทางที่ใช้เป็นทางเข้าออกชุมชน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับชุมชนพักอาศัย ชอยรูดอนันต์ 2, 3, 4
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับทะเลสาบและอาคารสงเคราะห์ฯ คลองจั่น ซึ่งผู้อยู่อาศัยใช้เป็นทางออกอีกทาง หนึ่งที่ยิยมมาก โดยอาศัยเรือข้ามทะเลสาบ

จากสภาพที่ตั้งชุมชน ซึ่งบุกรุกที่ริมทะเลสาบ ทำให้สภาพบ้านเรือนโดยมากล้อมรอบด้วยน้ำ ผู้อยู่อาศัยต้องใช้เส้นทางเรือข้ามทะเลสาบมาขึ้นรถโดยสารประจำทางที่ถนนเลียบบทะเลสาบข้างอาคารสงเคราะห์ หรือใช้เส้นทางออกทางชอยรูดอนันต์ 1 ซึ่งไม่มีรถวิ่งมาขึ้นรถโดยสารประจำทาง ที่ถนนสุขาภิบาล 2 ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางอื่นอีกหลายสาย อาทิเช่น ถนนสุขาภิบาล 2, สุขาภิบาล 3, ถนนลาดพร้าว, ถนนพัฒนาการ, ถนนรามคำแหง, ถนนศรีนครินทร์ เป็นต้น ดังนั้นทำให้สามารถเดินทางได้โดยสะดวกพอสมควรในการเดินทางติดต่อกับย่านการค้าหรือชุมชนข้างเคียง อาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้การเดินทางเข้าถึง ตัวชุมชนจะลำบาก แต่การคมนาคมภายนอกนั้นค่อนข้างสะดวก มีรถโดยสารประจำทางผ่านบริเวณชุมชนดังนี้ คือ (แผนที่ 5.5)

รถโดยสารประจำทาง ชสมก มี 5 สาย คือ

สาย 27 อนุสาวรีย์ชัยฯ-คลองกุ่ม

สาย 27 เสริม (130 เดิม) บางกะปิ-มีนบุรี

สาย 60 ปากคลองตลาด-คลองจั่น

สาย 71 กม.8 ตลาดจรเข้บัว-วัดธาตุทอง

ปอ.1 แอปเปิ้ลแลนด์-ปากคลองตลาด

รถโดยสารประจำทางร่วมบริการ มี 2 สาย คือ

สาย 27 บางกะปิ-มีนบุรี

สาย 60 ปากคลองตลาด-คลองจั่น

รถโดยสารประจำทาง บขส ซึ่งมีต้นทางจากสถานีขนส่ง
สายตะวันออกเฉยงเหนือ และมีปลายทางที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และ ปราจีนบุรี

5.1.3.3 การใช้พื้นที่และลักษณะกายภาพของที่พักอาศัย

ชุมชนกลางเกาะเป็นชุมชนบุกรุกที่มีขนาดเนื้อที่ประมาณ 1.5 ไร่
ในช่วงเวลาที่ได้ทำการสำรวจ ปรากฏว่ามีบ้านพักอาศัย 50 หลัง โดยประมาณ ปลูกสร้างโดย
มีขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ต่ำกว่าขนาด 5 ตารางวา จนกระทั่ง 30 ตารางวา โดยมีขนาด
ระหว่าง 5-10 ตารางวา มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในขนาด 9-10 ตารางวา
ตั้งอยู่กลางชุมชน คิดเป็นความหนาแน่นเฉลี่ยต่อบ้าน ประมาณ 11 ตารางวา

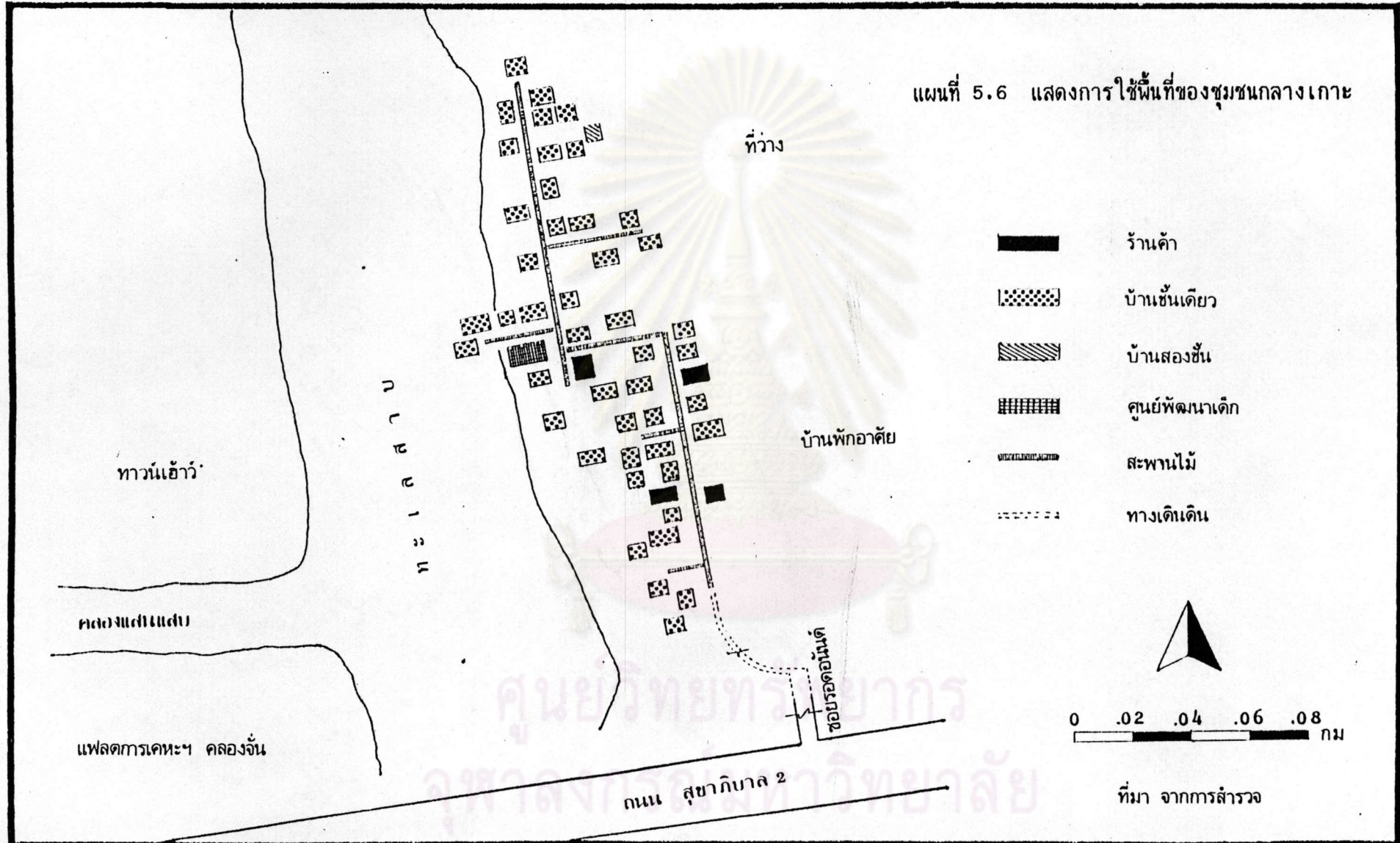
ในชุมชนมีบ้านที่เปิดเป็นร้านค้าขายของชำ อาหาร ขนม และ
น้ำเล็ก ๆ น้อย ๆ รวม 4 ร้าน เป็นร้านชำขายของเบ็ดเตล็ด 2 แห่ง ร้านขายอาหารกับข้าว
และขนมเล็กน้อย 1 แห่ง แผงขายอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ หน้าบ้านอีก 1 แห่ง คิดเป็นพื้นที่ทาง
การค้าประมาณ 0.07 ไร่ เปรียบเทียบจำนวนร้านค้ากับจำนวนบ้าน พบสัดส่วน 1:13 ผู้อยู่
อาศัย นอกจากผู้เป็นเจ้าของสิทธิ์แล้ว ยังเป็นผู้เช่าอีกจำนวนหนึ่ง โดยถ้าหากเป็นผู้มาจากต่าง
จังหวัด จะพบอยู่ใน 3 จังหวัด คือ ปทุมธานี นครนายก และ ปราจีนบุรี ตำแหน่งจุดการค้าดัง
แสดงในแผนที่ 5.6

ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนกลางเกาะมี
ลักษณะเหมือนกัน และใช้วัสดุก่อสร้างเหมือนกันแทบทั้งหมด กล่าวคือ เป็นบ้านชั้นเดียว
ยกใต้ถุนสูงเล็กน้อย (เนื่องจากอยู่ริมทะเลสาบ) บางบ้านเสาชั้นล่างเป็นคอนกรีต แต่โดยมาก
เป็นไม้ ลักษณะบ้านกึ่งถาวร จนถึงไม่ค่อยถาวร วัสดุก่อสร้างประกอบด้วยไม้ สังกะสี หลังคา
จะเป็นสังกะสี และกระเบื้องลอน โดยมักจะเป็นวัสดุเก่าหลายอย่างประกอบกันกว่าร้อยละ 90
สร้างบ้านด้วยวัสดุสังกะสีทั้งหลัง สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพิ่งสร้างไม่นาน จึงเป็นโครงสร้าง
ที่ทันสมัยใหม่และสมบูรณ์มั่นคง มีคุณภาพดีมากแห่งเดียวในชุมชน นอกจากนั้นพบบ้าน 2 ชั้น
ใต้ถุนโล่งอีก 1 หลัง

บ้านพักอาศัยที่สร้างขึ้นในชุมชนนี้เป็นบ้านเดี่ยวสร้างขึ้นเต็มหลัง
โดยเว้นระยะห่างเล็กน้อยสำหรับกันสาด และเนื่องจากโดยรอบชุมชนเป็นพื้นที่ขึ้นและหรือเป็น
น้ำรอบบริเวณ ทำให้มีพื้นที่อันจำกัด ไม่สามารถขยายได้โดยง่ายเป็นผลให้ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ใช้
ประโยชน์จากพื้นที่เท่าที่พอจะหาได้ค่อนข้างสูง เช่น ทำราวตากผ้านอกบ้านพัก ตลอดจนอาศัย

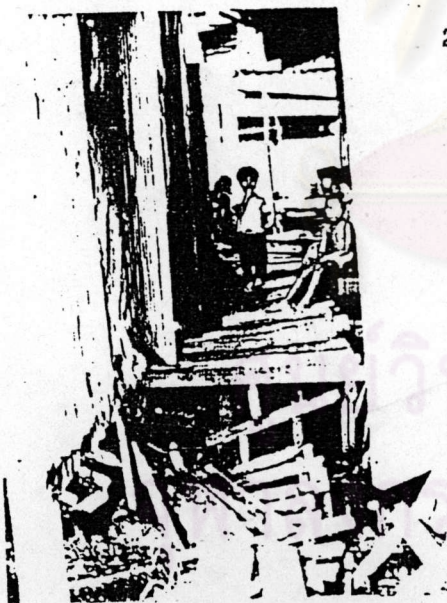
แผนที่ 5.6 แสดงการใช้พื้นที่ของชุมชนกลางเกาะ

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง: กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

แผนภาพที่ 5.3 แสดงสภาพความเป็นอยู่และลักษณะทางกายภาพของชุมชนกลางเกาะ

- 1 ทางสัญจรหลักเข้าสู่กลางชุมชน
- 2 สภาพความทรุดโทรมของทางเดิน (ถ่ายจากทะเลสาบ)
- 3 สภาพแวดล้อมบนกองขยะ

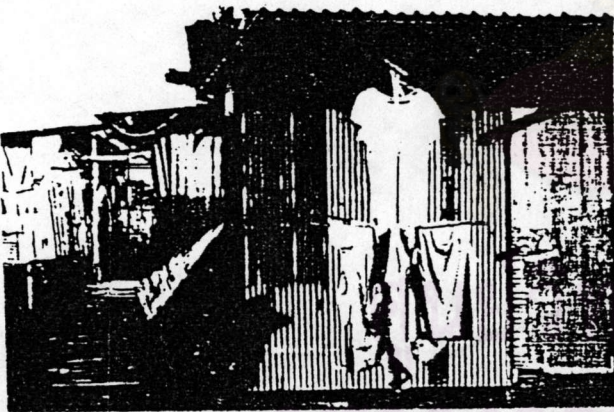
1

1 ทางสัญจรระหว่างครัวเรือน

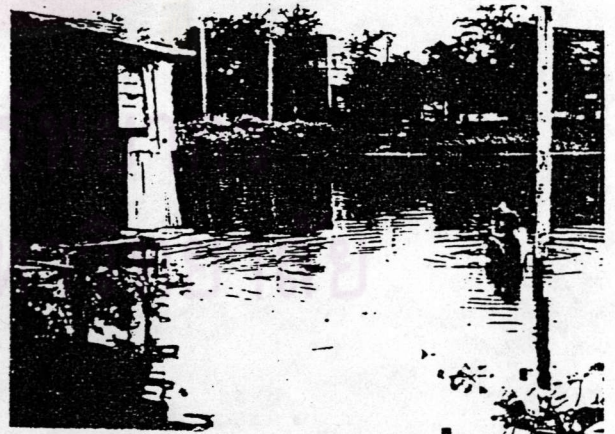
2, 3 สถานบ้านพักอาศัยและทางสัญจรในชุมชน

2

3

4

4 สถานการณ์อยู่อาศัย (ผู้พักอาศัยส่วนมาก
ใช้น้ำในทะเลสาบและซักผ้า)

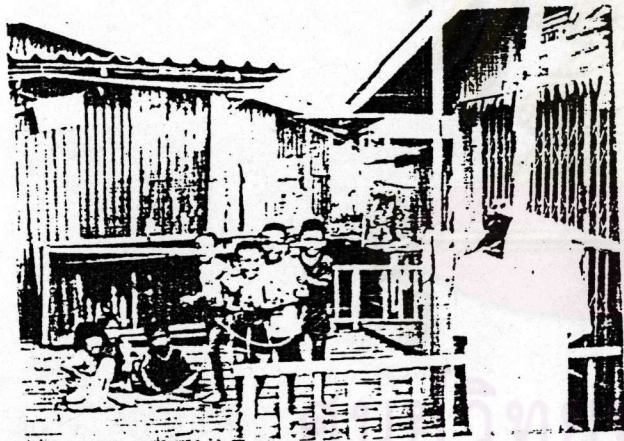

1 สภาพร้านค้าในชุมชน

3 อาชีพปักผ้า และตอกกระดุมของสตรีในชุมชน

2 บริเวณหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก ซึ่งใช้เป็นที่
พักผ่อนหลังเลิกงานของคนในชุมชนและ
เป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พื้นที่ทางสัญจรในชุมชน ซึ่งเป็นสะพานไม้ขนาดกว้าง 1.00 เมตร และบริเวณศูนย์พัฒนาเด็ก ซึ่งเป็นลานสะพานกว้าง ทำกิจกรรมหลายอย่าง อย่างไรก็ตามสำหรับบ้านที่สภาพโดยรอบแห้งก็จะใช้ประโยชน์จากลานใต้ถุนเป็นที่พักผ่อนด้วย สำหรับเด็กในชุมชนนอกจากจะใช้ทางสัญจรและบริเวณหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก เป็นที่วิ่งเล่นแล้ว ยังใช้บริเวณที่ว่างหน้าทางเข้าชุมชน (ทางบก) เป็นที่วิ่งเล่นอีกด้วย ซึ่งถ้าหากในฤดูฝนแล้ว บริเวณด้านหน้าทางเข้าจะแฉะจนไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรออกสู่ซอยรอตันต์ได้ ผู้อยู่อาศัยจะใช้เส้นทางน้ำข้ามทะเลสาบแทน โดยเรือของผู้อาศัยในชุมชนนั่นเอง สำหรับครอบครัวที่ไม่มีเรือจะประสบปัญหานี้มาก (แผนภาพที่ 5.3)

1.5.3.4 สาธารณูปโภค

เนื่องจากสภาพชุมชนตั้งอยู่ริมบึงหรือริมทะเลสาบและเป็นไปโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ระบบสาธารณูปโภคของชุมชนประสบปัญหาค่อนข้างรุนแรง ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (จากการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย 25 ครัวเรือน)

- ไฟฟ้า ไม่มีไฟฟ้าสาธารณะในชุมชน และไม่มีบ้านใดมีมิเตอร์ของตนเอง (ในกลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์) แต่มีไฟฟ้าใช้โดยต่อมาจากการเคหะแห่งชาติ (แฟลตตรงข้ามทะเลสาบ) และ/หรือบ้านพักอาศัยข้างเคียง ร้อยละ 84.00 ส่วนอีกร้อยละ 16.00 เดิมต่อจากข้างบ้าน ต่อมาเนื่องจากภาวะทางการเงินทำให้จำเป็นต้องเปลี่ยนมาใช้ตะเกียงแทน
- สำหรับประปา ท่อระบายน้ำและการกำจัดขยะในชุมชน ต่างก็ไม่มีระบบดังกล่าวเลย เนื่องจากเป็นบ้านที่ล้อมรอบด้วยน้ำ ทำให้ใช้น้ำในทะเลสาบนั้นเองในการอุปโภคต่าง ๆ ส่วนน้ำเพื่อบริโภคใช้วิธีซื้อจากข้างเคียงรอบชุมชน โดยถ้าหากผู้อยู่อาศัยหาบเอง คิดราคาหาบละ 2 บาท แต่ถ้าจ้างหาบคิดราคา 7 บาทต่อหาบ ส่วนท่อระบายน้ำและการกำจัดขยะไม่จำเป็นกับการอยู่อาศัยในสภาพเช่นนี้ ผู้อยู่อาศัยใช้วิธีทิ้งลงทะเลสาบหรือข้างบ้านนั่นเอง

5.1.4 ชุมชนตรอกวังหลัง

5.1.4.1 ความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนตรอกวังหลัง เป็นชุมชนที่มีมานานแล้วในแขวงศิริราช มีอายุชุมชนมากกว่า 30 ปีขึ้นไป มีขนาดพื้นที่ประมาณ 3.79 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ดินทั้งที่เป็นของเอกชนและราชการ โดยบางส่วนอยู่อาศัยในสภาพบุกรุกในที่ดินของกรมธนารักษ์ และที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และบางส่วนอาศัยในรูปของการเช่าที่ดินของเอกชน ในอดีตพื้นที่ในบริเวณนี้

เป็นที่ลุ่มต่ำ น้ำท่วมตลอด พื้นที่ที่ใช้การได้มีสภาพเป็นป่ารกกว้าง ทำเป็นสวนมะพร้าว สวนมะม่วง และสวนดอกไม้ (ของหม่อมหลวงवाद) มีบ้านปลูกอยู่ 4 ห้อง ต่อมาได้ตัดแบ่งแปลงพื้นที่ปลูก สร้างห้องแถวให้เช่า ผู้คนก็เริ่มอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น และรुकล้าเข้าไปปลูกบ้านพักอาศัยในที่ของ ราชการในบางส่วน ปัจจุบันชุมชนมีบ้านพักอาศัยประมาณ 97 ครัวเรือน แบ่งเป็นแปลงที่ดินได้ เท่ากับจำนวนครัวเรือน มีขนาดตั้งแต่ 4.5 ตารางวา จนถึง 42 ตารางวา สำหรับผู้ที่อยู่อาศัยในที่ดินของกรมธนารักษ์ ช่วงนี้กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับที่นพักอาศัยเป็นอย่างมาก เนื่องจาก มีการไล่รื้อเพื่อเอาพื้นที่ไปทำประโยชน์อย่างอื่น

5.1.4.2 ทำเลที่ตั้งและการคมนาคมเข้าถึง

ชุมชนตรอกวงหลังเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใน บริเวณซอยตรอกวงหลัง ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย มีพื้นที่ชุมชนประมาณ 3.79 ไร่ มีลักษณะที่ดินเป็นแนวยาวไปตามแกนตะวันออก และตะวันตกขนานไปกับตรอกวงหลัง พื้นที่ทางด้านใต้แผ่ขยายติดกับตรอกศาลาต้นจันทร์ เชื่อมกับชุมชนวัดระฆัง จนแม้แต่ผู้อยู่อาศัยเอง ก็ไม่ทราบอาณาเขตที่แน่นอนของชุมชน ดังนั้นในการสำรวจและสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชนนี้ ก่อนข้างจะประสบปัญหายุ่งยากพอสมควร อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ถือว่าชุมชนมีอาณาบริเวณ ติดต่อดังต่อไปนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับซอยตรอกวงหลัง ซึ่งเชื่อมย่านพักอาศัย ในบริเวณนั้น ซึ่งเป็นย่านชุมชนและแหล่งการค้า ริมน้ำเจ้าพระยากับถนนอรุณอมรินทร์, อาคาร พาณิชย

ทิศใต้ ติดต่อกับบริเวณซอยศาลาต้นจันทร์ชุมชนวัดระฆัง, โรงเรียนสุภัทรา ซึ่งสามารถใช้เส้นทางนี้เข้า- ออกไปยังท่าหน้าวัดระฆังได้โดยสะดวก, กรมอู่ ทหารเรือ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับย่านการค้าย่านชุมชนอาคารพาณิชย์ต่าง ๆ แถบท่าหน้าศิริราช ทางด้านนี้เป็นด้านที่ติดต่อกับ แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งสามารถใช้เส้นทางน้ำใน การคมนาคมได้อย่างง่ายดาย สะดวกที่สุด

ในการเข้ามายังเขตกรุงเทพมหานครชั้นใน
ทิศตะวันตก ติดต่อกับที่พิกอาศัย, ถนนอรุณอมรินทร์,
ซอยบ้านช่างหล่อ, ตลาดพรานนก

จากทำเลที่ตั้งดังกล่าว ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากแผนที่ 5.7 จะพบว่า เป็นทำเลที่ตั้งที่อาจกล่าวได้ว่ามีความสะดวกสบายสูงมากในทุกด้าน เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในย่านตลาดการค้าริมน้ำ และบริเวณข้างเคียงยังมีตลาดพรานนก ด้านหน้าเป็นโรงพยาบาลศิริราช ด้านหลังเป็นวัดระฆังโฆสิตาราม จัดเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนมีความสมบูรณ์ในแทบทุกด้าน นอกจากนี้ยังสามารถใช้เส้นทางเข้าออกได้รอบชุมชน ซึ่งจะต่างกับชุมชนกลางเกาะเป็นอย่างมากในเรื่องการคมนาคมเข้าถึงภายในชุมชน สำหรับการเข้าถึงจากการคมนาคมภายนอกชุมชน จะพบว่าสามารถเข้าถึงได้โดยใช้เส้นทางถนนพรานนก และถนนอรุณอมรินทร์ ซึ่งผ่านทางด้านเหนือและตะวันตกของชุมชน ตามลำดับ ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงกับถนนอื่นได้อีกหลายสาย อาทิเช่น ถนนนิรสภาพ ถนนจรัลสนิทวงศ์ ส่วนทางด้านตะวันออกของชุมชนสามารถใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ข้ามฟากฝั่งเจ้าพระยา แล้วไปใช้เส้นทางโดยสารอื่นเดินทาง เข้าไปในกรุงเทพมหานครฝั่งพระนครได้โดยง่าย

ซึ่งเส้นทางขนส่งสาธารณะเฉพาะรถโดยสารประจำทาง ซึ่งผ่านชุมชนมีจำนวน 3 สาย ดังนี้ คือ

สาย 19 วงกลมสถานีรถไฟบางกอกน้อย-บางลำภู

สาย 57 วงกลมธนบุรี

สาย 81 บางแค (วัดม่วง)-ศิริราช ซึ่งมีต้นทางอยู่ที่ท่าน้ำพรานนก หรือเรียกว่าท่าน้ำศิริราช

จะเห็นได้ว่าเป็นเส้นทางซึ่งผู้อยู่อาศัยสามารถอาศัยเดินทางไปยังเขตกรุงเทพมหานครชั้นในและชั้นกลางได้บางเขต ถ้าหากจะไปยังเขตอื่น ๆ ก็ต้องใช้รถโดยสารประจำทางหลายเส้นทาง

สำหรับ เส้นทางคมนาคมทางน้ำสามารถใช้ได้โดยสะดวก สามารถเลือกใช้ได้หลายทาง เช่น ท่าน้ำศิริราช ท่าน้ำวังหลัง ท่าน้ำวัดระฆัง เป็นต้น

5.1.4.3 การใช้พื้นที่และลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย

ชุมชนตรอกวังหลัง เป็นชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยมีความหลากหลายแตกต่างกัน จัดเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นที่อยู่ปะปนกันทั่วไป ทั้งผู้ที่มีรายได้สูงและรายได้ต่ำ จนมีความหนาแน่นขึ้น และเนื่องจากสภาพวัสดุก่อสร้างโดยทั่วไป ส่วนมากเก่าถึงเก่ามาก จึงกลายสภาพเป็นชุมชนที่มีสภาพบ้านพักเสื่อมโทรม แต่บางครอบครัวมีฐานะเศรษฐกิจสูงมาก มีได้เสื่อมโทรมเช่นเดียวกับที่พักอาศัยเลย สภาพการใช้ที่ดินทั้งหมดมีขนาดแปลงที่ดิน 97 แปลง (พิจารณาเฉพาะแปลงที่ดินที่มีบ้านพักอาศัยที่ปลูกสร้างมีสภาพทรุดโทรม วัสดุมีคุณภาพไม่ค่อยคงทน) คิดเป็นพื้นที่ชุมชนประมาณ 3.79 ไร่ มีขนาดแปลงที่ดินหลากหลายต่าง ๆ กัน เล็กสุดมีขนาดประมาณ 4.5 ตารางวา ในขณะที่พื้นที่แปลงขนาดใหญ่สุดประมาณ 42 ตารางวา ขนาดบ้านโดยทั่วไปประมาณ 12 ตารางวา มากที่สุด ดังนั้นสำหรับบ้านที่มีแปลงที่ดินขนาดใหญ่จะเหลือพื้นที่ว่างนอกอาคารภายในแปลงที่ดินเล็กน้อย ซึ่งจากการสำรวจพบว่า มีพื้นที่ว่างในแปลงที่ดิน 4 แปลง คิดเป็นพื้นที่ 0.238 ไร่ ในพื้นที่ชุมชนทั้งหมดแบ่งออกเป็นที่ดินในครอบครองกรรมสิทธิ์ 0.88 ไร่ สำนักงานทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ 1.17 ไร่ และที่ดินเอกชน 1.74 ไร่ และเมื่อเทียบเคียงจำนวนบ้านพักอาศัยกับพื้นที่ชุมชนเฉลี่ยเป็นความหนาแน่นประมาณ 15.63 ตารางวาต่อบ้าน โดยประมาณ ซึ่งผู้อยู่อาศัยมีทั้งที่เป็นเจ้าของบ้านเองและเป็นผู้เช่าอาศัยอยู่

สำหรับจำนวนร้านค้าในชุมชน พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 9 ร้าน โดยมีลักษณะการใช้พื้นที่อาคารทั้งเป็นที่อยู่อาศัย และการพาณิชย์ โดยเป็นร้านขายอาหารจำนวน 2 แห่ง ขายของชำ 1 แห่ง ขายรองเท้า 1 แห่ง ขายของเบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ 4 แห่ง นอกจากนั้นยังประกอบกรขายน้ำอีก 1 แห่ง โดยเป็นบริการส่ง คิดเป็นพื้นที่เพื่อการค้าทั้งหมด 0.26 ไร่ อนึ่งเมื่อคิดเป็นสัดส่วนจำนวนร้านค้าต่อบ้านพักอาศัย พบว่ามีสัดส่วน 1:11 นอกจากนี้ยังพบผู้อยู่อาศัยประมาณ 2 ราย ขายของเล็กน้อย ๆ จากรถเข็นบนทางถนนซอยตรอกวังหลัง (ไม่นำมาคิดพื้นที่) และผู้อยู่อาศัยค้าขายในรูปรถเข็นบนทางเดินของซอยศาลาต้นจันทร์ ซึ่งไม่นับรวมในที่นี้ เนื่องจากพ้นบริเวณชุมชนออกไป

ส่วนลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัยในชุมชนตรอกวังหลังมีสภาพการปลูกสร้างไม่ค่อยเป็นระเบียบ แต่มีบ้านเลขที่ทุกหลัง อย่างไรก็ตามสามารถสรุปสภาพอาคารพักอาศัยได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. บ้านสองชั้น มีทั้งหมด 48 หลัง สามารถแบ่งออกได้ 2 แบบใหญ่ ๆ คือ ปลุกเต็มพื้นที่โครงสร้างทึบ และปลุกเว้นช่องบริเวณบ้านข้างเล็กน้อย มีชานนั่งเล่น ชั้นล่างมักจะโปร่ง (แต่ไม่ใช่ลักษณะใต้ถุนโล่ง) ใช้ทำกิจกรรมในครัวเรือน มีขนาดต่าง ๆ กัน เล็กสุดคือ ขนาด 4.5 ตารางวา ขนาดใหญ่สุด คือ 42 ตารางวา โดยมีขนาดบ้าน 11 ตารางวา และ 20 ตารางวา มากที่สุด (ต่างก็มีจำนวนเท่ากันคือ 7 หลัง) รองลงไปก็นิยมปลุกกัน คือ ขนาด 16 ตารางวา (6 หลัง), 30 ตารางวา (5 หลัง), 25 และ 10.50 ตารางวา (4 หลัง) นอกนั้นมีขนาดต่าง ๆ กันออกไป โดยมีสภาพบ้านเก่าถึงเก่ามาก เป็นบ้านไม้ หลังคาสังกะสี ถึง 31 หลัง จัดว่ามากที่สุดในบ้านทั้งหมด เป็นบ้านหลังคากระเบื้อง 10 หลัง พบโครงสร้างค่อข้างถาวร ครึ่งไม้ครึ่งตึก หลังคากระเบื้อง 3 หลัง บ้านลักษณะเช่นเดียวกัน แต่หลังคาสังกะสี 2 หลัง เป็นบ้านตึกถาวร หลังคากระเบื้อง 1 หลัง อีก 1 หลัง เป็นบ้านที่มีโครงสร้างครึ่งตึกครึ่งไม้ถึงถาวร ใช้วัสดุทำฝาบ้านด้วยไม้ หลังคากระเบื้อง จากการสำรวจพบว่าบ้านสองชั้น บางครอบครัวจะพยายามทำบริเวณรอบที่พักอาศัยให้น่าอยู่มากขึ้น บ้านที่ปลุกสร้างโดยมีที่ว่างเหลืออยู่เล็กน้อยบริเวณหน้าบ้านหรือหลังบ้าน จะใช้พื้นที่เหล่านี้ปลุกต้นไม้ให้ความร่มรื่น หรือแม้แต่บ้านที่ไม่มีพื้นที่เหลืออยู่ก็จะใช้ช่องทางเดินเข้าสู่อาคารพักอาศัยปลุกต้นไม้สองข้างทาง และบางครอบครัวจะใช้พื้นที่ข้างทางเดินเท่าที่จะสามารถทำได้มาทำประโยชน์ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำราวตากผ้า เป็นที่จอดรถมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น

2. บ้านชั้นเดียว มีทั้งหมด 38 หลัง แบ่งออกเป็นบ้านไม้ หลังคาสังกะสี 34 หลัง บ้านที่มีโครงสร้างตึก วัสดุฝาเป็นไม้ หลังคากระเบื้อง 2 หลัง บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาสังกะสี 1 หลัง บ้านตึกหลังคาสังกะสี 1 หลัง โดยมีขนาดบ้าน 12 ตารางวามากที่สุด (12 หลัง) รองลงไปประมาณ 7.5 ตารางวา และ 9 ตารางวา (7 หลัง และ 6 หลัง ตามลำดับ) นอกนั้นก็ยังมีขนาดต่าง ๆ กัน โดยมีขนาดใหญ่สุด 30 ตารางวา 1 หลัง (บ้านตึก ฝาไม้ หลังคากระเบื้อง) โดยแบบก่อสร้างจะมีการยกพื้นเล็กน้อย สูงประมาณครึ่งเมตรถึงหนึ่งเมตรมากที่สุด ซึ่งจะปลุกเต็มพื้นที่ เว้นกันสาดข้างเล็กน้อยเป็นส่วนใหญ่

3. บ้านแถว มีอยู่ 2 แห่ง รวมทั้งหมด 11 หลัง เป็นบ้านที่มีคนอยู่อาศัย 10 หลัง เป็นบ้านเก็บของ 1 หลัง มีขนาดประมาณ 12 ตารางวา 3 หลัง ขนาด 10.5 ตารางวา 1 หลัง ที่เหลือมีขนาดหลังละ 6 ตารางวา เป็นลักษณะอาคาร 2 ชั้นทั้งหมด ปลุกสร้างเต็มพื้นที่ ติดถนนซอยตรอกกว้างหลัง โครงสร้างครึ่งตึกครึ่งไม้ 1 หลัง นอกนั้นเป็นไม้ มีหลังคาสังกะสีทั้ง 11 หลัง สภาพอาคารปานกลางจนถึงเก่า

จากดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นภาพของลักษณะที่อยู่อาศัย ซึ่งมีการปลูกสร้างเต็มพื้นที่ มีบ้านไม้ที่หลังที่มีบริเวณในบ้านทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่เหลืออยู่เล็กน้อยให้เป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการทำเป็นที่ตากผ้า ซักผ้าต่าง ๆ ในครัวเรือน สภานโดยรอบบริเวณที่พักอาศัยทั่ว ๆ ไป มีสภาพค่อนข้างพอใช้ ประมาณ 8 ครัวเรือน รอบบ้านเต็มไปด้วยขยะ อันมีทั้งสภาพแห้งและเปียก และอีก 4 ครอบครัวยังมีสภาพแวดล้อมไม่ค่อยดี มีสภาพชื้นแฉะ อย่างไรก็ตามในสภาพบ้านส่วนใหญ่รอบบริเวณจะยังสามารถใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะเป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก

ทางสัญจรเข้าที่พักอาศัยในชุมชนมีเส้นทางถนนสายหลักสำคัญ 2 สาย คือ ถนนซอยตรอกวงหลังกว้าง 3 เมตร ยาว 229 เมตร เป็นทางเดินปูน (ทิศเหนือชุมชน) ถนนเชื่อมระหว่างตรอกวงหลัง กับตรอกศาลาต้นจันทร์ ทางตะวันออกของชุมชนเป็นทางเดินปูนกว้าง 3.00 เมตร ยาว 105 เมตร (พิจารณาเฉพาะช่วงที่คลุมอาณาเขตชุมชน) จากเส้นทางสายหลักดังกล่าว มีทางเดินซอยแยกเข้าบ้านพักอาศัยเป็นทางเล็กทางน้อยมากมาย เป็นทั้งทางเดินปูน ทางเดินไม้ และทางเดินดิน ประสานกันเป็นโครงข่ายอันซับซ้อนภายในชุมชน มีความกว้างของทาง ตั้งแต่ 0.50 เมตร จนถึง 2.00 เมตร มีความยาวแตกต่างกันออกไป ผู้อยู่อาศัยใช้เส้นทางสัญจรต่าง ๆ เหล่านี้ในการสัญจรมากกว่าทำกิจกรรม โดยมากเป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก ๆ ดังแผนภาพที่ 5.4

5.1.4.4 สาธารณูปโภค

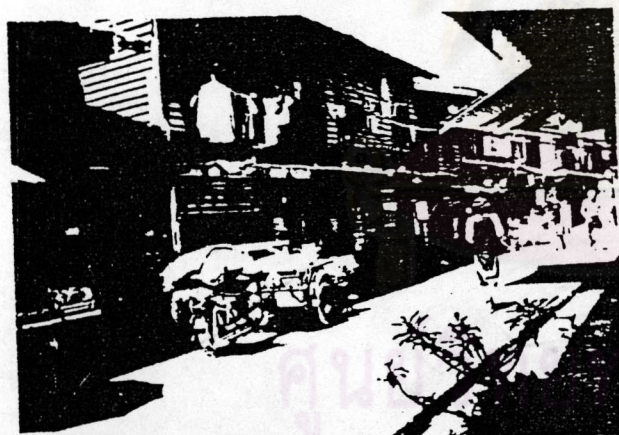
สภาพเกี่ยวกับไฟฟ้า ประปา การกำจัดขยะ ระบบท่อระบาย ซึ่งเป็นสาธารณูปโภคของชุมชน จากการสอบถามผู้อยู่อาศัย 48 ราย ครอบคลุมกับการสำรวจสามารถสรุปได้ดังนี้

- ไฟฟ้า ในชุมชนให้บริการไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวง บางช่วงของชุมชนมีไฟฟ้าตามทางเดินสาธารณะ ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงที่ติดกับตรอกวงหลัง และทางเดินทางฝั่งตะวันออกของชุมชนซึ่งติดต่อกับแหล่งการค้า สำหรับภายในชุมชนที่อยู่ลึกเข้าไปไม่พบไฟฟ้าสาธารณะ ส่วนการใช้แสงสว่างในครัวเรือน มีใช้ในทุกครอบครัว โดยร้อยละ 90.00 มีมิเตอร์เป็นของตนเอง ส่วนอีกร้อยละ 10.00 เป็นไฟฟ้าที่ต่อมาจากบ้านอื่น

- ประปา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ที่สำคัญของครัวครัวผู้พักอาศัย จะให้บริการจากการประปานครหลวง โดยพบว่าร้อยละ 97.92 มีน้ำประปาใช้ ซึ่ง

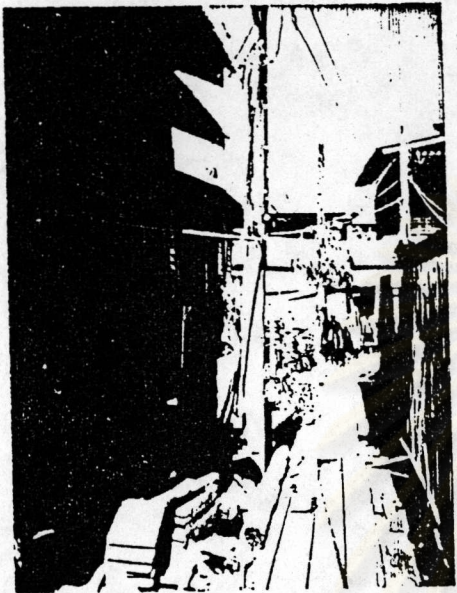

แผนภาพที่ 5.4 แสดงสภาพความเป็นอยู่และลักษณะทางกายภาพของชุมชนตรอกวังหลัง

- 1 สภาพทั่วไปของชุมชนตรอกวังหลัง
- 2 สภาพบ้านแถวและทางสัญจรหลักบนซอยตรอกวังหลัง
- 3 สภาพบ้านชั้นเดียวในชุมชน

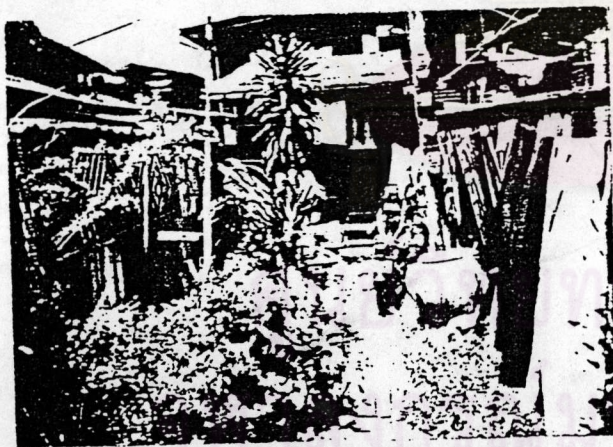

1

2

3

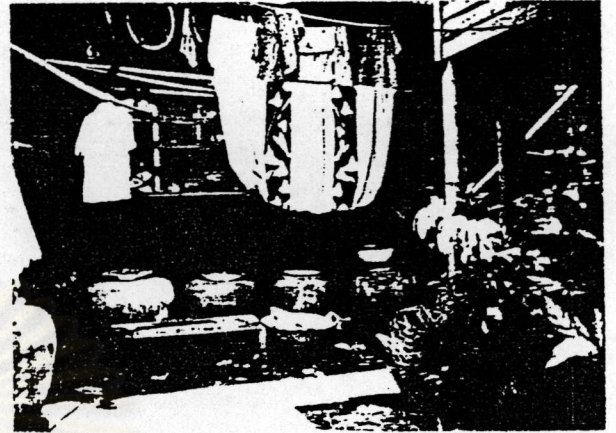

4

- 1 สภาพทางเดินไม้ในชุมชน
- 2 ร้านค้าในชุมชน
- 3 บ้านสองชั้นหลังหนึ่ง ซึ่งจัดทางเดินเข้าบ้านพร้อมด้วยการปลูกต้นไม้
ทั้ง ๆ ที่มีพื้นที่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น
- 4 สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ของครัวเรือน

สถานการณ์อยู่อาศัยสำหรับบ้านที่ไม่มีการต่อ
ท่อประปาจะใช้วิธีซื้อจากบ้านที่ขายน้ำประปา

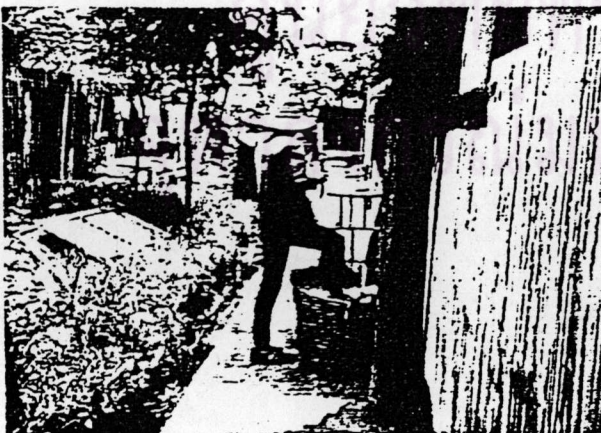

1

2

สถานการณ์ความทรุดโทรมของบริเวณโดยรอบ
ที่พักอาศัยและทางสัญจรดิน

3

การกำจัดขยะในชุมชน

แบ่งออกเป็นกลุ่มที่มีมิเตอร์ของตนเองประมาณร้อยละ 85.00 และกลุ่มที่ใช้วิธีต่อมาจากบ้านอื่น ร้อยละ 15.00 จากจำนวนผู้ที่มีน้ำประปาใช้ทั้งหมด และอีกร้อยละ 2.08 พบว่าไม่มีน้ำประปาใช้ อาศัยซื้อจากบ้านที่มีน้ำประปาใช้แทน

- ระบบระบายน้ำ จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ร้อยละ 39.58 ไม่มีระบบระบายน้ำในครัวเรือน ส่วนที่เหลือร้อยละ 60.42 มีระบบระบายน้ำใช้ โดยที่ส่วนมากจะเป็นการขุดดินเป็นทางระบายน้ำ (40%) ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด) และอีกประมาณร้อยละ 35 ของตัวอย่างมีท่อซีเมนต์ จากการสำรวจพบว่า ท่อระบายน้ำมีขนาด 0.60 เมตร ขนาดไปตามแนวถนนซอยตรอกวงหลัง คลุมพื้นที่บ้านบริเวณนั้นประมาณ 28 หลัง ส่วนอีกบริเวณอยู่ในแนวถนนช่วงติดกับหอพักสตรี (บริเวณที่ของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์) ซึ่งจะเป็นการระบายน้ำทิ้งเหล่านี้ ประมาณร้อยละ 70 ลงในท่อสาธารณะ อีกประมาณร้อยละ 5.00 ทิ้งในคูคลองข้างบ้านนั่นเอง

- การกำจัดขยะ ในจำนวนผู้พักอาศัยทั้งหมดมีเพียงร้อยละ 8.33 เท่านั้น ที่ไม่มีการกำจัดขยะ ใช้วิธีทิ้งข้างบริเวณบ้าน แต่ที่เหลือทั้งหมดมีการกำจัดขยะมูลฝอย โดยประมาณร้อยละ 75.00 ของผู้ที่มีการกำจัดขยะมูลฝอย ให้บริการเก็บขยะของกรุงเทพมหานคร ส่วนอีกร้อยละ 25.00 ใช้วิธีการจ้างคนเก็บเอาไปทิ้ง (พบว่ามีหนึ่งครอบครัวต้องเสียค่าบริการนี้สูงมาก คือเดือนละ 50 บาท)

5.1.5 สรุปสภาพทั่วไปลักษณะการใช้พื้นที่และกายภาพที่นักอาศัยของชุมชนศึกษาทั้ง 4

เพื่อให้เห็นภาพการอยู่อาศัย การใช้พื้นที่ และที่อยู่อาศัย ของผู้มีรายได้น้อย ได้ชัดเจนขึ้น สามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้จากตารางที่ 5.1 ดังนี้ คือ

ความเป็นมาหรือมูลเหตุในการก่อเกิดของชุมชนมีลักษณะต่าง ๆ กัน เจื่อนไขสำคัญเท่าที่พบจากการศึกษาเบื้องต้น คือ ราคาเช่าถูก มีแหล่งงาน และเป็นที่ย่างยั้งสาธารณะ โดยเป็นชุมชนที่มีปัญหาด้านที่นักอาศัย (สืบเนื่องมาจากเหตุผลในเกณฑ์การเลือกทำการศึกษา) ทั้งสิ้น และเป็นที่น่าสังเกตุว่าในทุกชุมชนจะมีที่ตั้งในบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวกทั้งสิ้น โดยเฉพาะชุมชนตรอกวงหลัง มีความได้เปรียบทางด้านนี้สูงกว่าชุมชนอื่น ๆ

เมื่อพิจารณาจากสภาพการอยู่อาศัยโดยรวม พบว่าถึงแม้แต่ละชุมชนจะมีขนาดพื้นที่ต่างกัน แต่แปลงที่ดินในการจัดสร้างบ้านนักอาศัยไม่ได้แตกต่างกันเท่าใดนัก ขนาดแปลงเล็กประมาณ 4 ตารางวา ซึ่งเป็นขนาดที่ต่ำกว่ามาตรฐานอย่างมากในขณะที่บ้านที่มีแปลงที่ดินขนาด

ใหญ่ประมาณ 30 ตารางวาขึ้นไป ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความหนาแน่นเฉลี่ยแล้วต่างก็มีขนาดต่ำกว่ามาตรฐาน ตามที่ทางการเคหะแห่งชาติกำหนดไว้สำหรับที่อยู่หนาแน่นสูงทั้งสิ้น* โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ เฉลี่ยแล้วแต่ละบ้านครอบครองพื้นที่เพียง 10.06 ตารางวา ซึ่งจัดเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นสูงมาก (เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบภายในชุมชน)

จากจำนวนร้านค้าที่มีในชุมชน แสดงให้เห็นถึงระดับของบริการที่ผู้อยู่อาศัยต้องการ ซึ่งพบว่ามีร้านค้ามากที่สุดในชุมชนตรอกวังหลัง เมื่อเทียบกับจำนวนบ้าน ในขณะที่ชุมชนกลางเกาะ มีจำนวนร้านน้อยมาก หากเฉลี่ยทั้ง 4 ชุมชน พบว่ามีร้านค้า 1 ร้านต่อ 15 บ้าน โดยเฉลี่ย เป็นที่น่าแปลกที่ว่าชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณย่านชุมชน ใกล้แหล่งตลาด ใกล้ใจกลางเมือง กลับมีจำนวนร้านค้ามาก ทั้ง ๆ ที่ผู้อยู่อาศัยสามารถออกไปชื้อนอกชุมชนได้โดยง่าย อันแสดงให้เห็นว่าร้านค้าที่ตั้งขึ้นไม่เพียงแต่บริการเฉพาะบุคคลในชุมชนเท่านั้น แต่ยังบริการคนทั่วไปที่ผ่านไปมาหรือโดยรอบอีกด้วย ซึ่งจากแผนที่ที่ผ่านมาจะพบว่าร้านค้าส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนทางสัญจรสายหลัก หรือบริเวณทางแยก ซึ่งสามารถบริการลูกค้าได้โดยสะดวก

ลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย พบว่ามี 2 รูปแบบเด่น คือ บ้านสองชั้นและบ้านชั้นเดียว โดยชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ใจกลางเมือง เช่น ชุมชนตรอกวังหลัง และชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง มีรูปแบบบ้านแถวเพิ่มขึ้นมา วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่มีสภาพไม่ค่อยมีคุณภาพมากนัก จนถึงต่ำกว่าคุณภาพ อย่างไรก็ตามชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ และชุมชนตรอกวังหลัง นับว่าบ้านพักอาศัยมีโครงสร้างดีกว่าอื่น ๆ ค่อนข้างมั่นคง และมีการตกแต่งบริเวณบ้านพักอาศัยให้น่าอยู่มากกว่าอีก 2 ชุมชน และแม้แต่ระบบสาธารณูปโภคก็ดีกว่าเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนที่มีปัญหาทางด้านนี้มากที่สุด คือ ชุมชนกลางเกาะ ทำนองกลับกันก็เป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบเพิ่มมากกว่าชุมชนอื่น คือ มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเปรียบเสมือนโรงเรียนจัดตั้งขึ้นในชุมชน เกิดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือขององค์กรเอกชนและผู้อยู่อาศัย ทำให้ชีวิตชุมชนดำเนินไปเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ อย่างไรก็ตามมีข้อพึงสังเกตุในการใช้ชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้ง 4 คือมีการพยายามใช้พื้นที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์มากที่สุดในการประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันต่าง ๆ

* มาตรฐานสำหรับผู้อยู่อาศัยความหนาแน่นสูงของการเคหะแห่งชาติ ขนาดแปลงที่ดิน คือ 20 ตารางวา

ตารางที่ 5.1 รูปสภาพทั่วไปการไต่สวนที่และสภาพที่นักอาศัยของชุมชนศึกษา

สภาพทั่วไป	ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง คลองเตย	ชุมชนข้างโรงงานไฟฟ้ไมล์	ชุมชนกลางเกาะ	ชุมชนตรอกวังหลัง
1. ความเป็นมาและ ปัญหาที่นักอาศัย	เดิมเป็นสระบัว ต่อมาพัฒนาจัดสรร ให้เข้าทำผลประโยชน์จากเอกชนผู้ เป็นเจ้าของที่ดิน จนหนาแน่นขึ้น ปัจจุบันต้องการใช้ทำอาคารพาณิชย์ จึงเกิดปัญหาไล่รื้อขึ้น	เดิมเป็นทุ่งนา ต่อมามีการตั้ง โรงงานไฟฟ้ไมล์ใกล้พื้นที่ ทำ ให้คนเพิ่มความหนาแน่นขึ้น และ เนื่องจากเป็นที่ดินของกรมชล ประทาน อยู่อาศัยโดยมิชอบด้วย กฎหมาย จึงมีปัญหาเกี่ยวกับข่าว ลือไล่รื้อเสมอ	เดิมเป็นที่ว่างสาธารณะ ต่อมามีการ ตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่ ต้องเสียค่าเช่าที่ดิน ตั้งบ้านเรือน โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทำให้เกิด ข่าวครหาไล่รื้อประจำ	เดิมเป็นที่สวน ต่อมาแบ่งแปลงที่ดินปลูก ห้องแถวให้เช่า ทำให้มีการอยู่อาศัยเพิ่ม มากขึ้น จนบุกรุกเข้าไปในที่ดินของทาง ราชการด้วยบางส่วน ปัจจุบันเกิดปัญหา ไล่รื้อค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากราชการ ต้องการใช้ประโยชน์อย่างอื่น
2. ที่ตั้ง	ตั้งอยู่ที่ซอยสายน้ำทิพย์ (สุขุมวิท 22) ถนนสุขุมวิท แขวงคลองตัน เขต พระโขนง	ตั้งอยู่ริมคลองเปรมประชากร ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตบางเขน	ตั้งอยู่ริมบึง (ทะเลสาบ) ถนน สุขุมวิท 2 แขวงคลองกลุ่ม เขตบางกะปิ	ตั้งอยู่ริมท่าน้ำคิริราช ซอยตรอกวังหลัง ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงคิริราช เขตบางกอกน้อย
3. การคมนาคมเข้าถึง	ชุมชนนี้ตั้งอยู่ในซอยสุขุมวิท 22 ซึ่ง เชื่อมถนนสุขุมวิท และพระราม 4 มีรถประจำทางผ่านหลายสาย	ชุมชนตั้งอยู่ริมถนนแจ้งวัฒนะช่วง บริเวณตัดกับถนนวิภาวดีรังสิต มีรถประจำทาง รสมก และ บขส ผ่าน	ชุมชนตั้งอยู่ถนนสุขุมวิท 2 ซึ่งมีรถโดยสาร รสมก. รถโดยสาร ขนาดเล็ก และรถ บขส. ผ่านประจำ	ชุมชนมีเส้นทางออกสู่ถนน ได้ทุกด้าน โดยเฉาะถนนพระรามหก และอรุณอมรินทร์ จึงมีเส้นทางคมนาคมโดยสารถประจำทาง ผ่านหลายสาย และเนื่องจากตั้งริมน้ำ เจ้าพระยา สามารถใช้เส้นทางน้ำได้ อีกทางหนึ่ง
4. การไต่สวนที่และ สภาพที่นักอาศัย 4.1 พื้นที่ของชุมชน	2 ไร่ 352 ตารางวา	7 ไร่ 8 ตารางวา	1 ไร่ 200 ตารางวา	3 ไร่ 316 ตารางวา

สภาพทั่วไป	ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง คลองเตย	ชุมชนข้างโรงงานไฟฟ้าโมเสค	ชุมชนกลางเกาะ	ชุมชนตรอกวังหลัง
4.2 สิทธิการ ครอบครอง ที่ดิน	ที่ดินเอกชน	ที่ดินของกรมชลประทานเป็น ส่วนใหญ่	ที่ดินของการเคหะแห่งชาติ และ ที่ดินของเอกชน	ที่ดินของกรมธนารักษ์ (0.88 ไร่) ที่ดิน ของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (1.17 ไร่) และที่ดินของเอกชน (1.74 ไร่)
4.3 จำนวนแปลง ที่ดิน	87 แปลง	126 แปลง	50 แปลง	97 แปลง
4.4 ขนาดแปลง ที่ดิน(ตรว.)	5-30 ตารางวา	4-29.25 ตารางวา	4.5-30 ตารางวา	4.5-42 ตารางวา
4.5 ขนาดแปลง ที่ดินส่วนมาก (ตารางวา)	12 ตารางวา	6-9 ตารางวา	5-10 ตารางวา	12 ตารางวา
4.6 ความหนาแน่น เฉลี่ยต่อบ้าน	13	10.06	12	15.63
4.7 จำนวนร้านค้า	6	6	4	9
4.8 จำนวนร้านค้า ต่อบ้านพักอาศัย (เฉลี่ย 1:15)	1 : 16	1 : 21	1:13	1:11
4.9 จำนวนบ้านพัก อาศัย 2 ชั้น	33	80	1	48
4.10 จำนวนบ้านพัก อาศัย 1 ชั้น	37	46	49	38
4.11 จำนวนบ้านแถว	17	-	-	11
4.12 พื้นที่พักอาศัย	2 ไร่	2.99 ไร่	1.41 ไร่	3.29 ไร่
4.13 พาณิชยกรรม	0.50 ไร่	0.18 ไร่	0.07 ไร่	0.26 ไร่

สภาพทั่วไป	ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง คลองเตย	ชุมชนข้างโรงงานไฟฟ้านครหลวง	ชุมชนกลางเกาะ	ชุมชนตรอกวังหลัง
5. สาธารณูปโภค				
5.1 ไฟฟ้า	- ไม่มีไฟฟ้าสาธารณะ - ไร้ไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวง 89x (มิเตอร์เอง 68x ต่อข้างบ้าน 21x) และไม่มีไฟฟ้าใช้ 11x	- ไม่มีไฟฟ้าสาธารณะ - ไร้ไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวงทั้งหมด มิเตอร์เอง 41.27x ต่อมาจากรข้างบ้าน 58.73x	- ไม่มีไฟฟ้าสาธารณะ - ไร้ไฟฟ้าโดยต่อจากที่อื่นข้างเคียงชุมชน 84.00x และอีก 16x ไม่มีไฟฟ้าใช้	- มีไฟฟ้าสาธารณะบางช่วง - มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดย 90x มิเตอร์ของตัวเอง และอีก 10x ต่อมาจากรข้างบ้านอื่น
5.2 ประปา	ให้บริการจากการประปานครหลวง 89x มิเตอร์เองของตนเอง	ให้บริการจากการประปานครหลวง 60.32x มิเตอร์เอง 31.75x ต่อมา และอีก 7.94x ไม่มีประปาใช้	ไม่มีน้ำใช้ ต้องซื้อจากบริเวณข้างเคียงชุมชน คิดราคาขายเป็นโถง	ให้บริการจากการประปานครหลวง โดย 97.92x มีน้ำประปาใช้ (85x มิเตอร์ของตัวเอง อีก 15x ต่อมาจากรข้างบ้านอื่น) และ 2.08x ไม่มีน้ำประปา
5.3 ระบบท่อระบาย	- มีท่อระบายขนาด 20 ซม. ประมาณ 20.62x - ขุดดินทำทางระบายน้ำ 79.38x	- ท่อระบายสาธารณะไม่มี - 50.79x มีท่อระบายน้ำ (21.87x เป็นท่อซีเมนต์, ขุดดินทำทางระบาย 78.13x) - 49.21x ไม่มีท่อระบาย	-	60.42x มีท่อระบายน้ำ (40x เป็นการขุดดินทำทางระบาย อีก 35x ของตัวอยู่ข้าง เป็นแบบท่อซีเมนต์ .60 เมตร) และ 39.58x ไม่มีท่อระบายน้ำ
5.4 การกำจัดขยะมูลฝอย	- มีระบบกำจัดขยะ 16x - ไม่มี 84x	มีระบบกำจัดขยะ 65.08x ไร้บริการของ กทม. ที่เหลือไม่มี การกำจัดขยะ	-	- มีระบบกำจัดขยะ 91.67x โดยให้บริการของ กทม. 75x จากผู้ที่มีการกำจัดขยะทั้งหมด - ไม่มีบริการกำจัดขยะ 8.33x

หมายเหตุ :

- 1) มีที่ว่างในแปลงที่ดิน 152 ตารางวา (0.38 ไร่)
- 2) พื้นที่พาณิชย์กรรมพิจารณาเฉพาะร้านค้าในที่อาศัยเท่านั้น (จำนวน 3 ร้าน)
- 3) สาธารณูปโภคจากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม 44 ราย และจากการสำรวจเพิ่มเติม

- 1) พื้นที่ชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัย
- 2) สาธารณูปโภคจากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม 63 ราย

- 1) เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 0.02 ไร่
- 2) ข้อมูลสาธารณูปโภคได้จากแบบสอบถาม 25 ราย

- 1) มีที่ว่างในแปลงที่ดิน 0.238 ไร่
- 2) ข้อมูลสาธารณูปโภคได้มาจากการใช้แบบสอบถาม 48 ราย

5.2 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัย

สำหรับในเรื่องนี้ จะศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและโครงสร้างของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนศึกษา ได้แก่ โครงสร้างครอบครัว, การประกอบอาชีพและรายได้ สถานที่ทำงาน ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว ในสาระเกี่ยวกับ จำนวนผู้หารายได้ รายได้รายจ่าย รวมของครัวเรือน สภาพหนี้สินการออมเงิน การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงพื้นฐานและความสามารถทางการเงินของผู้อยู่อาศัย

5.2.1 ลักษณะและโครงสร้างครอบครัว

ชุมชนพักอาศัยในบ้านหลังหนึ่ง ๆ มีผู้อยู่อาศัยตั้งแต่ 1 ครอบครัวขึ้นไปจนถึง 5 ครอบครัวต่อ 1 หลังคาเรือน หรือเท่ากับบ้านละ 1.3 ครอบครัว โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 78.21 ของจำนวนบ้านอยู่อาศัยเพียง 1 ครอบครัว (ตารางที่ 5.2) แสดงให้เห็นว่าสภาพการอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว อยู่กันเฉพาะพ่อแม่ลูกมีมากถึงร้อยละ 67.77 ของตัวอย่าง สำหรับครอบครัวที่อาศัยอยู่รวมกัน (ครอบครัวขยาย) มักมีโครงสร้างประกอบด้วยผู้หาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งมักจะเป็นพ่อแม่ ผู้ดูแลบ้านอาจจะเป็นปู่ย่า ตายาย หรือแม่ และผู้รับเลี้ยงดู เช่น ลูก ๆ หรือคนแก่ และหลายครอบครัวก็จะมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงมาอาศัยอยู่ด้วย อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ (ทั้งในทางดีและทางร้าย) และการพึ่งพากันได้ของผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ (ตารางที่ 5.3)

สำหรับจำนวนผู้อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือน มีจำนวนมาก กล่าวคือ มีตั้งแต่ 1-22 คน หรือเท่ากับ 6.16 คนต่อครัวเรือน โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่มีผู้อยู่อาศัยอยู่ราว ๆ 4-5 คน ยกเว้นชุมชนกลางเกาะที่ผู้อยู่อาศัยส่วนมากอยู่กันเพียง 1-3 คน (ตารางที่ 5.4) อย่างไรก็ตามพบว่าผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่มีช่วงอายุอยู่ในวัยกลางคน คือระหว่าง 31-50 ปี มากที่สุดรองลงไปคือ ช่วงอายุ 21-30 ปี (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.2 จำนวนครอบครัวที่อาศัยอยู่ใน 1 บ้าน

จำนวนครอบครัว	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม	(%)
1	36(81.82)	44(69.84)	20(80.00)	40(83.33)	140	(78.21)
2	4 (9.09)	15(23.80)	4(16.00)	4 (8.33)	27	(15.08)
3	2 (4.55)	-	1 (4.00)	3 (6.25)	6	(3.35)
4	1 (2.27)	3 (4.76)	-	-	4	(2.24)
5	1 (2.27)	1 (1.59)	-	-	2	(1.12)
เฉลี่ย 1.3 รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	47 [*] (100.00)	179	(100.00)

หมายเหตุ : * ผู้อยู่อาศัยในชุมชนตรอกวังหลังอีก 1 บ้าน อยู่รวมกัน 9 ครอบครัว

** ข้อตกลงเบื้องต้น : สำหรับการให้สัญลักษณ์แทนรายชื่อชุมชนในตาราง ให้หมายความดังนี้ (ซึ่งจะใช้ในโอกาสต่อ ๆ ไป เช่นเดียวกัน)

- 1 หมายถึง ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย
- 2 หมายถึง ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์
- 3 หมายถึง ชุมชนกลางเกาะ
- 4 หมายถึง ชุมชนตรอกวังหลัง

ตารางที่ 5.3 แสดงประเภทครัวเรือน

ประเภท	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม	(%)
ครอบครัวเดี่ยว	33(75.00)	39(61.91)	20(80.00)	30(62.50)	122	(67.77)
ครอบครัวขยาย	11(25.00)	24(38.10)	5(20.00)	18(37.50)	58	(32.22)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180	(100.00)

ตารางที่ 5.4 จำนวนผู้อยู่อาศัยต่อ 1 บ้าน

จำนวนผู้อยู่อาศัย	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม	(%)
1-3 คน	5(11.36)	18(28.57)	15(60.00)	8(16.67)	46	(25.55)
4-5 คน	26(59.09)	31(49.21)	8(32.00)	20(41.67)	85	(47.22)
6-10 คน	11(25.00)	10(15.87)	2(8.00)	15(31.25)	38	(21.11)
11-22 คน	2(4.55)	4(6.35)	-	5(10.42)	11	(6.11)
เฉลี่ย 6.16 รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180	(100.00)

ตารางที่ 5.5 ช่วงอายุของผู้อยู่อาศัย (เฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์)

ช่วงอายุ	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม	(%)
ถึง 20 ปี	-	4 (6.35)	1 (4.00)	1 (2.08)	6	(3.33)
21-30 ปี	14(31.82)	20(31.75)	8(32.00)	11(22.91)	53	(29.44)
31-40 ปี	17(38.64)	22(34.92)	2 (8.00)	16(33.33)	57	(31.67)
41-50 ปี	7(15.91)	8(12.70)	8(32.00)	8(16.69)	31	(17.22)
51-60 ปี	4 (9.01)	5 (7.94)	3(12.00)	6(12.50)	18	(10.00)
60 ปีขึ้นไป	2 (4.55)	5 (7.94)	3(12.00)	6(12.50)	16	(8.89)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180	(100.00)

5.2.2 ลักษณะการประกอบอาชีพและรายได้

ในด้านการทำงานของผู้อยู่อาศัยนั้น พบว่ามีกัการประกอบอาชีพหลากหลายแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ รับจ้างขายแรงงานทั่วไป พบมากในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ และตรอกวังหลัง เป็นลูกจ้างร้านค้า บริษัท เช่น ยาม พนักงานขับรถ พนักงานรับ-ส่งสินค้า พบมากในชุมชนตรอกวังหลัง เป็นลูกจ้างโรงงาน พบในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ กรรมกรก่อสร้างพบมากในชุมชนกลางเกาะ นอกจากนี้ก็เป็นพวกขับรถรับจ้าง ได้แก่ รถแท็กซี่ รถเมล์เล็ก ตลอดจนรถจักรยานยนต์ ค้าขายขนมหรือของชำเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ที่บ้าน เป็นลูกจ้างหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ ค้าของเร่แผงลอย รถเข็นทั่วไป เช่น การซื้อขายของเก่า รถเข็นขายกาแฟ ล้มตำ ซึ่งมีมากในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย แผงขายพระขายลอตเตอรี่ พบในชุมชนตรอกวังหลัง มีจำนวนมากน้อยตามลำดับ เฉพาะชุมชนกลางเกาะแห่งนี้เดียวที่ไม่พบอาชีพรับราชการและขับรถรับจ้างเลย (ตารางที่ 5.6 และ แผนที่ 5.9)

และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างอาชีพที่เป็นทางการ คือ อาชีพรับราชการ กับลูกจ้างร้านค้า บริษัท โรงงาน ซึ่งมีลักษณะการทำงานอย่างสม่ำเสมอ จะเห็นว่า

ตารางที่ 5.6 แสดงอาชีพของผู้อยู่อาศัยในแต่ละชุมชน

ประเภทอาชีพ	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม	(%)
ค้าขายเล็กน้อย	4 (9.09)	4 (6.35)	2 (8.00)	6(12.50)	16	(8.89)
รับจ้างทั่วไป	9(20.46)	16(25.40)	5(20.00)	13(27.08)	43	(23.89)
ลูกจ้างรัฐบาลและ รัฐวิสาหกิจ	1 (2.27)	6 (9.52)	-	8(16.67)	15	(8.33)
ลูกจ้างร้านค้า บริษัท โรงงานต่าง ๆ	8(18.18)	24(38.10)	4(16.00)	14(29.17)	50	(27.78)
กรรมกรก่อสร้าง	5(11.36)	5 (7.94)	11(44.00)	2 (4.17)	23	(12.78)
ขับรถรับจ้าง	8(18.18)	6 (9.52)	-	3 (6.25)	17	(9.44)
ค้าของเร่ หารบเร่						
แผงลอย	7(15.91)	2 (3.18)	3(12.00)	2 (4.17)	14	(7.78)
ว่างงาน	2 (4.55)	-	-	-	2	(1.11)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180	(100.00)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีอยู่ประมาณร้อยละ 36.11 เท่านั้น นอกนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในอาชีพที่ถือว่าไม่เป็นทางการ ซึ่งมีสูงถึง ร้อยละ 63.89 กว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด

ในลักษณะอาชีพอันไม่ค่อยมีความมั่นคง รายได้ไม่แน่นอนสม่ำเสมอซึ่งมี จำนวนมากเหล่านี้ ทำให้รายได้ของหัวหน้าครอบครัวต่ำกว่า 3,000 บาท มีสูงถึง 103 ครอบครัว หรือคิดเป็นร้อยละ 57.22 สำหรับครอบครัวที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีรายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท มีประมาณร้อยละ 35.00 ส่วนผู้มีรายได้สูงกว่านี้พบประปรายทั่วไปทั้ง 4 ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนตรอกวังหลัง พบผู้มีรายได้มากกว่า 10,000 บาทขึ้นไปถึง 2 ราย (ตารางที่ 5.7)

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ผู้มีรายได้หลักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวโดย ลำพัง ประมาณร้อยละ 49.11 แต่ก็พบว่านอกเหนือจากนั้นต่างก็มีผู้ช่วยของรายได้เท่าที่จะหา ได้จากผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกอยู่ในบ้าน รวมถึงสตรี คนชรา และเด็กด้วย จึงทำให้อัตราการว่างงานที่เกิดขึ้นค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้พบว่าจำนวนผู้หารายได้ในครอบครัวมีตั้งแต่ 1-4 คน หรือเท่ากับ 1.24 คนต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ย ส่วนใหญ่มีผู้ช่วยรายได้เพิ่มในช่วง 1-3 คน โดยมีผู้ที่ช่วยรับภาระค่าใช้จ่ายในบ้าน นอกเหนือจากหัวหน้าครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1 ราย มากที่สุด (37.22%) ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ คู่สมรส (ตารางที่ 5.8)

อนึ่ง ผู้ที่หารายได้ในครัวเรือน มีอาชีพต่าง ๆ เช่นเดียวกับผู้ที่ให้สัมภาษณ์ และมีสัดส่วนของผู้ที่ทำอาชีพเป็นทางการน้อยคล้ายคลึงกัน คือ ร้อยละ 26.95 นอกนั้นร้อยละ 73.05 มีอาชีพที่ไม่เป็นทางการส่วนใหญ่ ได้แก่ รับจ้างทั่วไป และค้าขายเล็กน้อย ทั้งที่เป็น ขนมและของชำอยู่กับบ้านหรือในละแวกชุมชนนั้น (ตารางที่ 5.9)

ตารางที่ 5.7 รายได้ต่อเดือนของผู้อยู่อาศัย

รายได้	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
ต่ำกว่า 3,000	28(63.64)	34(53.97)	15(60.00)	26(54.17)	103 (57.22)
3,001-6,000	14(31.82)	24(38.10)	9(36.00)	16(33.33)	63 (35.00)
6,001-10,000	2 (4.55)	5 (7.94)	1 (4.00)	4 (8.33)	12 (6.67)
มากกว่า 10,000	-	-	-	2 (4.17)	2 (0.56)
เฉลี่ย 3,050 บาท รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

ตารางที่ 5.8 จำนวนผู้ช่วยรายได้ในครัวเรือน

จำนวนผู้มีรายได้	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
ไม่มี	22(50.00)	24(38.10)	16(64.00)	21(43.75)	83 (46.11)
1	16(36.36)	29(46.03)	5(20.00)	17(35.42)	67 (37.22)
2	3 (6.82)	4 (6.35)	3(12.00)	7(14.58)	17 (9.44)
3	3 (6.82)	6 (9.52)	-	3 (6.25)	12 (6.67)
4	-	-	1 (4.00)	-	1 (0.56)
เฉลี่ย 1.24 รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

ตารางที่ 5.9 อาชีพของผู้ช่วยรายได้ในครัวเรือน (นอกเหนือจากผู้ให้สัมภาษณ์)

ประเภทอาชีพ	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
ค้าขายเล็กน้อยกับบ้าน	5(16.13)	8(14.55)	2(13.33)	6(15.00)	21 (14.89)
รับจ้างทั่วไป	9(29.03)	23(41.82)	9(60.00)	19(47.50)	60 (42.55)
ลูกจ้างรัฐบาลและ รัฐวิสาหกิจ	-	7(12.73)	-	3 (7.50)	10 (7.09)
ลูกจ้างร้านค้า บริษัท โรงงานต่าง ๆ	7(22.58)	9(16.36)	1 (6.67)	11(27.50)	28 (19.86)
กรรมกรก่อสร้าง	3 (9.68)	3 (5.46)	1 (6.67)	-	7 (4.97)
ขับรถรับจ้าง	4(12.90)	3 (5.46)	-	-	7 (4.97)
ค้าของเร่ หาบเร่ แผงลอย	3 (9.68)	2 (3.64)	2(13.33)	1 (2.50)	8 (5.67)
รวม	31(100.00)	55(100.00)	15(100.00)	40(100.00)	141 (100.00)

5.2.3 สถานที่ทำงาน

สำหรับผู้ที่มีงานทำและมีรายได้ทั้งหมด พบว่าส่วนหนึ่งทำงานที่บ้าน หรือใน
 ละแวกที่อยู่อาศัยนั่นเอง มีจำนวนถึงประมาณร้อยละ 30.84 ได้แก่ ผู้ที่ค้าขายอยู่กับบ้าน และ
 แม่บ้านซึ่งรับงานมาทำที่บ้าน ทำให้มีรายได้ส่วนหนึ่งช่วยเหลือครอบครัว อาชีพที่แพร่หลายพบใน
 ทุกชุมชน ได้แก่ รับจ้างซักผ้า เย็บผ้า บักผ้า ตอกและปั้มกระดุม ชุมชนตรอกวังหลังอยู่ใกล้ตลาด
 พรานนก มีอาชีพเข็นของขายในตลาด และ/หรือรับจ้างตัดผัก เป็นต้น นอกจากนั้นอีกประมาณ
 ร้อยละ 69.16 ทำงานอยู่นอกชุมชน ซึ่งมีทั้งสถานที่เฉพาะเจาะจง และสถานที่ทั่วไป เช่น ผู้มี
 อาชีพขับรถรับจ้างและกรรมกรก่อสร้าง

ตารางที่ 5.10 แสดงสถานที่ตั้งที่ทำงานในเขตต่าง ๆ ของผู้มีรายได้ในครัวเรือน

ที่ตั้งที่ทำงาน	1	2	3	4
ในชุมชนและแถวละแวกบ้าน	26	35	16	22
นอกชุมชนที่ต้องเดินทาง	(49)	(83)	(24)	(66)
ทั่วไปใน กทม.	10	13	12	8
ยานนาวา	2	-	-	-
พระโขนง	22 [*]	1	7	2
บางเขน	1	49 [*]	-	4
บางกะปิ	2	2	5 [*]	-
บางกอกน้อย	-	-	-	21 [*]
ภาษีเจริญ	-	-	-	1
พระนคร	-	5	-	11
บางรัก	4	2	-	2
ปทุมวัน	6	2	-	4
นญาไท	1	-	-	3
ดุสิต	-	1	-	3
คลองสาน	-	-	-	1
ป้อมปราบ	-	-	-	1
บางกอกใหญ่	-	-	-	3
ห้วยขวาง	-	2	-	-
สมุทรปราการ	-	-	-	1
สมุทรสาคร	-	-	-	1
ปทุมธานี	-	3	-	-
นนทบุรี	-	3	-	-
ต่างจังหวัด อื่น ๆ	1	-	-	-
รวม	75	118	40	88

หมายเหตุ * สถานที่ตั้งที่ทำงานในเขตที่ชุมชนตั้งอยู่

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่ตั้งกับสถานที่ทำงานหรือแหล่งงานแล้ว พบว่าผู้อยู่อาศัยในแต่ละชุมชนจะมีที่ตั้งของสถานที่ทำงานแตกต่างกัน ส่วนมากจะทำงานอยู่ใกล้กับชุมชนนักอาศัยเพื่อไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาก จากตารางที่ 5.10 พบว่าชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย ผู้ที่ทำงานนอกที่นักอาศัยกลุ่มใหญ่ทำงานในเขตพระโขนงมากที่สุด (22 คน หรือ 29.33% ของผู้มีรายได้ทั้งหมด) และถ้าหากไม่นับผู้อยู่อาศัยที่มีสถานที่ทำงานทั่วไป ไม่เป็นหลักแหล่งแน่นอน เช่น พวกขับรถรับจ้าง กรรมกรก่อสร้าง พบว่ารองลงไปเป็นผู้อยู่อาศัยที่ทำงานในเขตชั้นใน คือ ปทุมวัน และบางรัก คิดเป็นร้อยละ 8.00 และ 5.33 ของผู้หารายได้ทั้งหมด หรือร้อยละ 12.25 และ 8.16 ของผู้ที่ทำงานนอกชุมชนนักอาศัยทั้งหมดที่เหลือนั้นเป็นผู้ที่มีที่ทำงานในเขตต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร คือ ยานนาวา บางกะปิ บางเขน ญาไท ซึ่งแต่ละเขตมีจำนวนผู้ทำงานไม่เกินร้อยละ 4 ของผู้ที่ทำงานนอกที่นักอาศัยเป็นที่น่าสังเกตว่า ในชุมชนนี้มีผู้ช่วยรายได้ซึ่งทำงานอยู่ต่างจังหวัด (คือ จังหวัดสุรินทร์) ส่งเงินมาช่วยเหลือครอบครัวด้วย 1 ครอบครัว

ในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์นั้น ผู้ประกอบอาชีพนอกที่นักอาศัยกว่าครึ่งทำงานอยู่ในพื้นที่เขตเดียวกับที่ชุมชนนักอาศัยตั้งอยู่ (49 คน หรือประมาณร้อยละ 59.04 ของผู้ทำงานนอกชุมชนนักอาศัย) ส่วนใหญ่เป็นพนักงานของโรงงานไฟร์โมสต์ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ส่วนที่เหลือนั้นทำงานในเขตต่าง ๆ โดยเป็นผู้ที่นักอาศัยที่ทำงานในเขตชั้นในไม่ถึง 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 14.46 ของผู้ทำงานนอกชุมชน กระจายตามเขตต่าง ๆ คือ พระนคร บางรัก ปทุมวัน ห้วยขวาง และ ดุสิต มากน้อยตามลำดับ ส่วนอื่น ๆ มีที่ทำงานในเขตปทุมธานี นนทบุรี บางกะปิ และพระโขนง ซึ่งแต่ละแห่ง เป็นที่ทำงานของผู้อยู่อาศัยไม่เกิน 3.6% ของผู้ทำงานนอกที่นักอาศัยทั้งหมด

ในชุมชนกลางเกาะ ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นกรรมกรก่อสร้าง ดังนั้นจึงมีแหล่งงานไม่แน่นอน เดินทางทั่วไปในกรุงเทพมหานคร เฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์ไม่พบครอบครัวใดมีผู้ทำงานนอกสถานที่นักอาศัยในเขตอื่น ๆ เลย ยกเว้นในเขตพระโขนงซึ่งอยู่ใกล้กับเขตที่ชุมชนตั้งอยู่ มีผู้ทำงานในเขตนี้ 7 คน ร้อยละ 29.17 ของผู้ทำงานนอกที่นักอาศัย ซึ่งมากกว่าผู้ที่ทำงาน ซึ่งต้องเดินทางภายในพื้นที่เขตบางกะปิเอง ซึ่งมีเพียง 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.83 ของผู้ทำงานนอกที่นักอาศัย

ส่วนชุมชนตรอกวังหลัง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีบุคคลทำงานนอกสถานที่นักอาศัยมากที่สุด คือ 66 ราย คิดเป็นร้อยละ 75 ของผู้มีรายได้ทั้งหมดในชุมชน ทำงานอยู่ในพื้นที่เขต

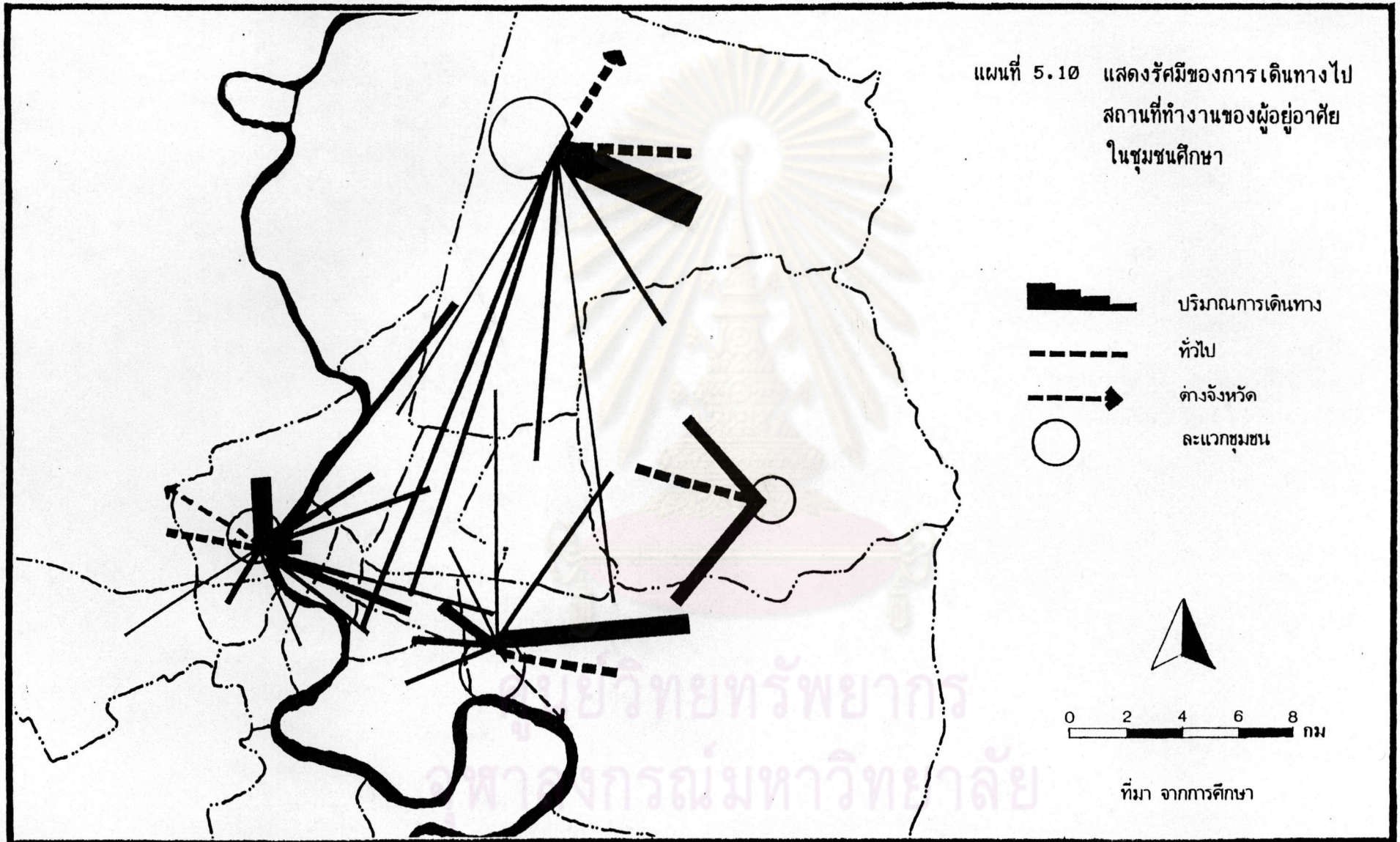

บางกอกน้อยเอง 21 ราย ประมาณเกือบ 1 ใน 3 ของผู้ทำงานนอกชุมชนทั้งหมด และ เนื่องจากที่ตั้งชุมชนอยู่ใกล้กับพื้นที่ฝั่งพระนครเพียงแค่น้ำเจ้าพระยา ก็ และอยู่ในบริเวณที่มี จุดขึ้นลงท่าเรือหนาแน่นที่สุด การเดินทางเข้ามายังเขตชั้นใน ซึ่งเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ สะดวกสบายและใช้เวลาน้อย ทำให้มีผู้ทำงานในพื้นที่เขตชั้นในถึงร้อยละ 42.42 ของผู้ทำงาน นอกที่นั้กอาศัย โดยพบมากในเขตพระนครมากที่สุด รองไป คือ เขตปทุมวัน ญาไท ดุสิต เขตบางกอกใหญ่ คลองสาน และป้อมปราบ ตามลำดับ อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าวิถีการ เดินทางจะจำกัดอยู่เพียงแคในเขตพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น พบว่ามีผู้อยู่อาศัยซึ่งมีสถานที่ทำงานห่าง ชุมชนมีประปรายในเขตบางเขน พระโขนง สมุทรสาคร และ สมุทรปราการ

ซึ่งจากแผนที่ 5.10 อาจสรุปได้ว่า ในความเป็นจริงนั้นผู้อยู่อาศัยในแต่ละ ชุมชนมีการใช้บริการหรือใช้ประโยชน์จากแหล่งกิจกรรม (สถานที่ทำงาน) โดยรอบกับชุมชน ของตนมากน้อยแตกต่างกันออกไป บางชุมชนอาจใช้บริการจากแหล่งงานที่ตั้งอยู่โดยรอบหรือใกล้ กับชุมชนของตน แต่บางชุมชนอาจมีการใช้บริการจากแหล่งงานที่อยู่ห่างไกลออกไป อย่างไรก็ตาม พบว่ามีความสัมพันธ์กับแหล่งงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตชั้นในกรุงเทพมหานครค่อนข้างสูง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาลักษณะที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง:กรณีศึกษาเขตชั้นกลางกรุงเทพมหานคร

5.2.4 สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

การประเมินสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนจะพิจารณาจากรายได้รวม รายจ่ายรวมสภาพหนี้สิน การออม และการแก้ปัญหา อันจะทำให้ทราบถึงความสามารถในทาง เศรษฐกิจของครอบครัวผู้พักอาศัยดังต่อไปนี้ คือ

5.2.4.1 รายได้และรายจ่ายรวมของครัวเรือน

โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินรายได้รวม ซึ่งพิจารณาจากผู้หารายได้หลักและผู้ช่วยรายได้ พอจะประมาณได้ว่า รายได้รวมของครัวเรือน เท่ากับ 4,213 บาทต่อเดือน โดยเฉลี่ยโดยเป็นรายได้ในช่วง 3,100-6,000 บาทต่อเดือน มากที่สุด ส่วนใหญ่ประมาณ 3 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดมีรายได้ต่ำกว่า 6,000 บาท แต่ ในขณะที่เดียวกัน ครัวเรือนที่มีรายได้รวมมากกว่า 9,000 บาท ก็มีมากพอสมควรถึง 23 ครอบครัว อันแสดงให้เห็นถึงระดับความยากจน อันแตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน ทั้งนี้ถ้าพิจารณา รายชุมชนจะพบว่าสัดส่วนรายได้ต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นชุมชนหน้าสถานีตำรวจ ดับเพลิงคลองเตยที่ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้ค่อนข้างน้อย คือ ต่ำกว่า 3,000 บาท ถึง 20 ครัวเรือน เกือบ 50% ของครัวเรือนทั้งหมดที่ให้สัมภาษณ์ (ตารางที่ 5.11)

ในกรณีรายจ่ายรวมของครัวเรือนพิจารณาจากรายจ่ายเพื่อการ บริโภครายจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย ได้แก่ ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าเช่าบ้าน ค่าเช่าที่ดินต่อเดือนรวมทั้ง ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่นอกเหนือออกไป เช่น ค่าผ่อนของใช้ในครัวเรือน หนี้สินต่าง ๆ ประเมินรวม เป็นค่าใช้จ่ายรวมของครัวเรือนต่อเดือนพบว่ามีการใช้จ่ายอยู่ระหว่าง 1,500 ถึง 12,000 บาท หรือเท่ากับ 4,318 บาทต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ย โดยทั้งครัวเรือนส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายทั้งหมดอยู่ ระหว่าง 3,001-6,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 50.00) พบว่าครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายมากกว่า 9,000 บาทขึ้นไป มีใน 2 ชุมชน คือ ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ และตรอกวังหลัง (ตารางที่ 5.12)

ตารางที่ 5.11 รายได้รวมจากผู้หารายได้หลักและผู้ช่วยค่าใช้จ่าย

รายได้รวมต่อเดือน	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
ต่ำกว่า 3,000	20(45.46)	17(26.98)	11(44.00)	13(27.08)	61 (33.88)
3,001-6,000	14(31.82)	26(41.27)	11(44.00)	22(45.83)	73 (40.56)
6,001-9,000	4 (9.09)	12(19.05)	1 (4.00)	6(12.50)	23 (12.78)
มากกว่า 9,000	6(13.64)	8(12.70)	2 (8.00)	7(14.58)	23 (12.78)
เฉลี่ย 4,213 บาท รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

ตารางที่ 5.12 รายได้รวมของครัวเรือนต่อเดือน

ค่าใช้จ่าย	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
ต่ำกว่า 3,000	14(31.82)	11(17.46)	14(56.00)	12(25.00)	51 (28.33)
3,001-6,000	24(54.55)	32(50.79)	9(36.00)	25(52.08)	90 (50.00)
6,001-9,000	6(13.64)	15(23.80)	2 (8.00)	8(16.67)	31 (17.22)
มากกว่า 9,000	-	5 (7.94)	-	3 (6.25)	8 (4.44)
เฉลี่ย 4,318 บาท รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

5.2.4.2 สภาพหนี้สิน การออม และการแก้ปัญหาในครัวเรือน

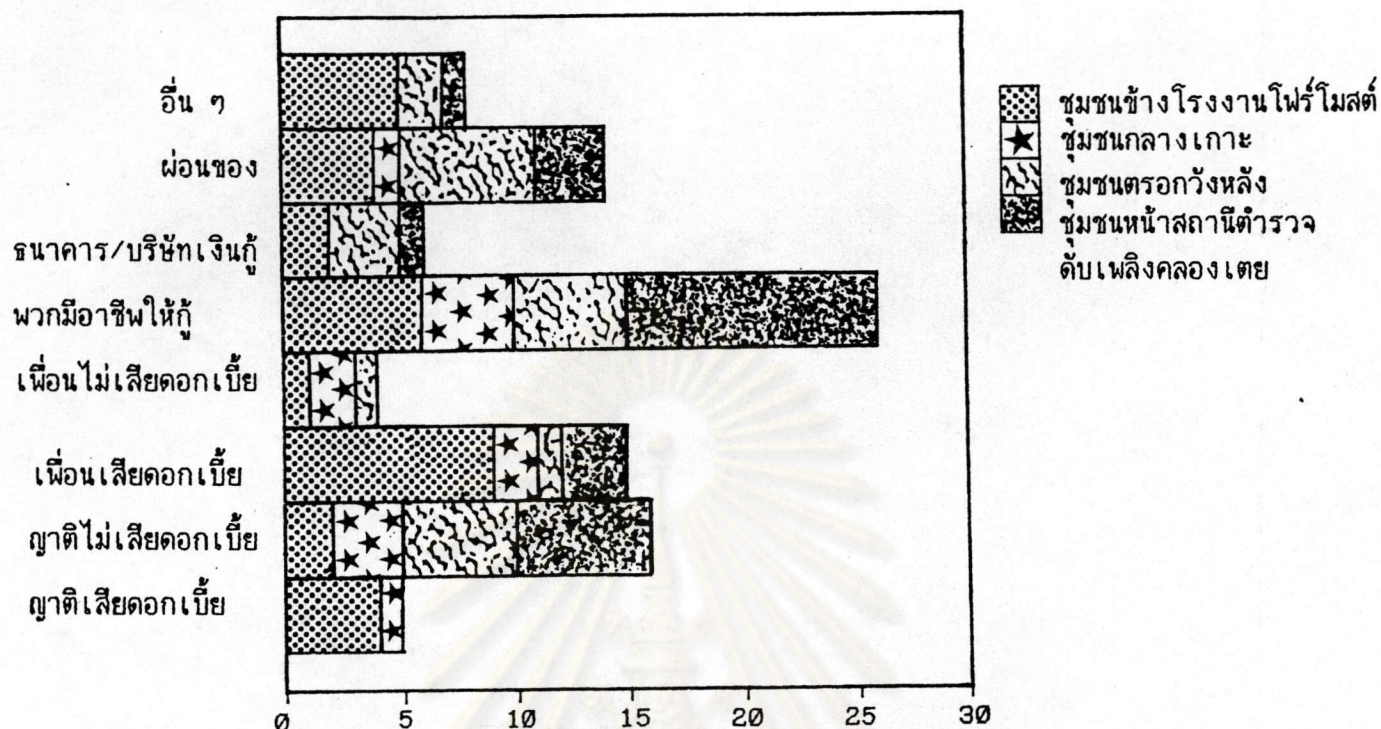
จากค่าเฉลี่ยรายได้รวมของครัวเรือนต่อเดือนเท่ากับ 4,213 บาท เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายต่อเดือนของครัวเรือน โดยเฉลี่ย 4,318 บาท จะเห็นได้ว่า เกิดสภาพค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้โดยทั่วไป พบว่าส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 52.22 ของครัวเรือนทั้งหมดมีหนี้สิน (94 ราย) ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.13

และจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพหนี้สินที่เกิดขึ้นนี้ พบว่ามีหนี้สินในลักษณะต่าง ๆ กัน โดยเป็นหนี้เงินกู้มากที่สุดร้อยละ 27.66 รูปแบบอื่น ๆ พบว่ามีมากรองลงมา โดยมีลักษณะของการเป็นหนี้ผ่อนของเป็นจำนวนมาก เช่น ผ่อนเฟอร์นิเจอร์ ผ่อนมอเตอร์ไซด์ ผ่อนจักรเย็บผ้า และการผ่อนสินค้าของชำที่สั่งซื้อเข้ามาขายจากร้านในชุมชน เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังพบอีกว่า สภาพหนี้ที่เกิดขึ้นนิยมแพร่หลายมากในชุมชน คือ เป็นหนี้ญาติ โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หรือเป็นหนี้เพื่อนเสียดอกเบี้ย พอ ๆ กันประมาณ 15-16 ราย นอกเหนือจากนั้นก็ยังมีลักษณะเป็นหนี้ธนาคารหรือบริษัทเงินกู้ กู้ญาติ เป็นหนี้เพื่อนไม่เสียดอกเบี้ย ลดหลั่นกันลงมาตามความนิยมหรือคุ้นเคยของผู้เป็นลูกหนี้และเจ้าหนี้ (แผนภูมิ 5.1) โดยแต่ละรายอาจมีหนี้สินมากกว่า 1 ลักษณะ

ตารางที่ 5.13 แสดงภาวะหนี้สินในปัจจุบัน

ภาวะหนี้สิน	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
มี	25(56.82)	33(52.38)	13(52.00)	23(47.92)	94 (52.22)
ไม่มี	19(43.18)	30(47.62)	12(48.00)	25(52.08)	86 (47.77)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

แผนภูมิ 5.1 แสดงลักษณะของผู้เป็นหนี้โดยวิธีต่าง ๆ ในชุมชนตัวอย่าง

แต่ถึงแม้ว่าผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีหนี้สิน เมื่อพิจารณาสภาพการออมก็พบว่า ร้อยละ 39.44 ของครัวเรือนมีการออมทรัพย์ โดยชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงมีการออมเงินในสัดส่วนสูงมาก ทั้ง ๆ ที่ส่วนใหญ่มีรายได้รวมต่ำกว่า 3,000 บาท ในขณะที่ชุมชนกลางเกาะแทบจะไม่พบ ครอบครัวที่มีการเก็บออมเลย วิธีการเก็บออมที่เป็นที่นิยมในหมู่ผู้อยู่อาศัยยังคงเป็นลักษณะการออมกับสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์ ในบริษัทที่ทำงาน เล่นแชร์ เก็บไว้กับบ้าน ออมในรูปหุ้น หรือซื้อเป็นของเก็บไว้ ซึ่งแต่ละครอบครัวอาจใช้หลายวิธีร่วมกัน (ตารางที่ 5.1 และแผนภูมิ 5.2)

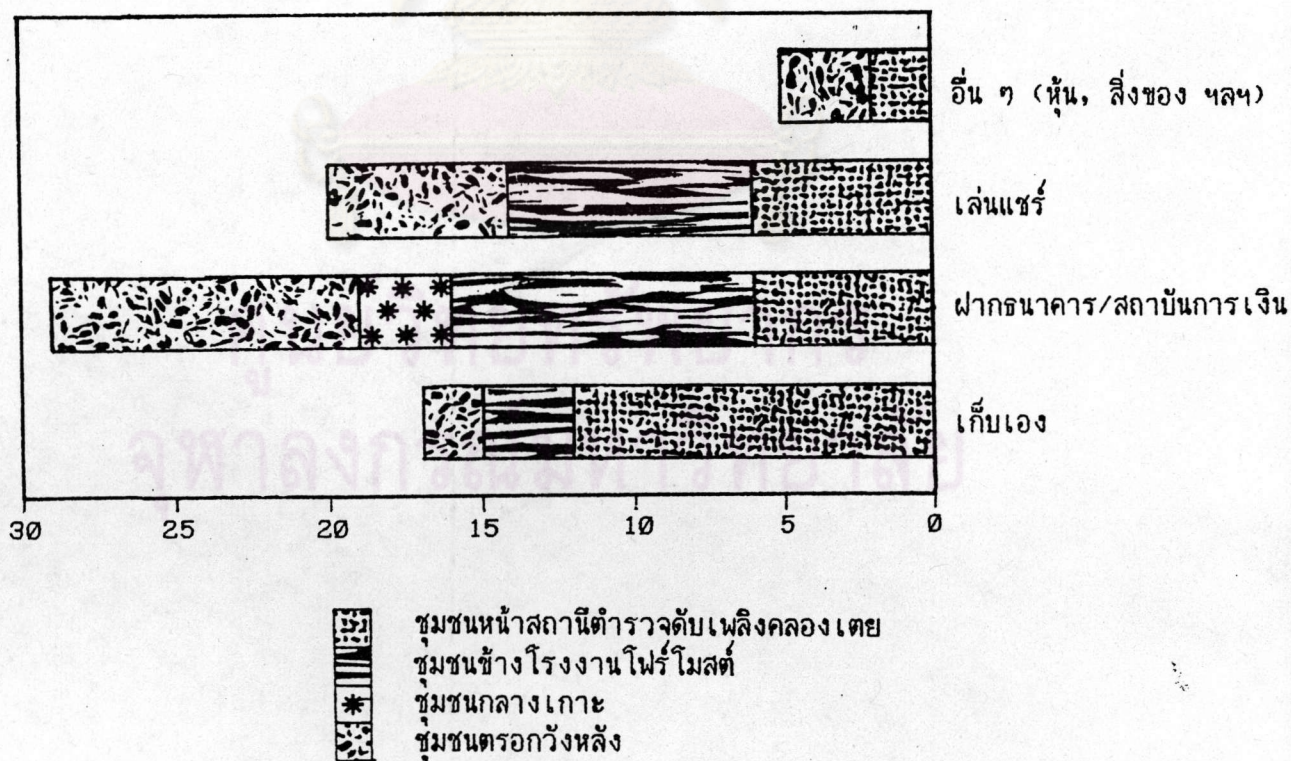
จากการที่รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย ทำให้ครัวเรือนส่วนมากมีปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องรับภาระแก้ไขทุกเดือน ร้อยละ 37.77 เป็นจำนวนมากที่สุด แก้ปัญหาโดยการหาผู้ไม่ว่าจะเป็นการกู้ เจ้าหนี้เงินกู้ กู้น้อง กู้เพื่อน กู้ญาติ หรือแม้แต่กู้จากราชการก็ตามที่รองลงมาคือ วิธีการยืมจากญาติมิตรเพื่อนข้างบ้าน นอกนั้นก็จะเป็นลักษณะเบิกเงินบริษัท โรงงาน ร้านค้าล่วงหน้า ถอนเงินจากสถาบันการเงิน จำนำทรัพย์สิน และเบี้ยแชร์ ตามลำดับ (ตารางที่ 5.15) แต่ในสภาพความจริงแล้ว ผู้อยู่อาศัยแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการหลาย ๆ อย่าง

ตารางที่ 5.14 แสดงการออมเงินในครอบครัว

การออมเงิน	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
มี	26(59.09)	22(34.92)	3(12.00)	20(41.67)	71 (39.44)
ไม่มี	18(40.90)	41(65.10)	22(88.00)	28(58.33)	109 (60.56)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

แผนภูมิ 5.2 สัดส่วนของจำนวนผู้มีการออมทรัพย์

ตารางที่ 5.15 การแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยใช้วิธีต่าง ๆ ของครัวเรือน

วิธีแก้ปัญหา	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	รวม (%)
หากู้ยืม	23(52.27)	20(31.75)	14(56.00)	11(22.92)	68 (37.77)
ยืมจากญาติมิตร	8(18.18)	15(23.81)	6(24.00)	13(27.08)	42 (23.33)
เบิกเงินบริษัท ห้างร้าน					
โรงงานล่วงหน้า	2 (4.55)	12(19.05)	1 (4.00)	3 (6.25)	18 (10.00)
กู้/ถอนเงินจาก					
สถาบันการเงิน	2 (4.55)	13(20.64)	1 (4.00)	8(16.67)	24 (13.33)
จำหน่ายทรัพย์สิน	7(15.91)	3 (4.76)	3(12.00)	9(18.75)	22 (12.22)
เบี้ยแชร์	2 (4.55)	-	-	3 (6.25)	5 (2.78)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180 (100.00)

5.2.5 สรุปสภาพพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม

เฉพาะชุมชนตัวอย่างที่ทำการศึกษาทั้ง 4 แห่ง มีผู้อยู่อาศัยในบ้านแต่ละหลัง ส่วนใหญ่ 1 ครอบครัว แต่โดยเฉลี่ยแล้วมีผู้อยู่อาศัยมากกว่า 1 ครอบครัวขึ้นไป บางครอบครัว อยู่กันหลายรุ่น จำนวนคนที่อยู่รวมกันในบ้านค่อนข้างมาก คือ 6.16 คน โดยเฉลี่ย และพบว่า ผู้นำครอบครัวมีอายุอยู่ในวัยกลางคนเป็นส่วนมาก

ในแต่ละครอบครัว นอกจากผู้นำครอบครัวเป็นผู้หารายได้หลักแล้ว ยังมีผู้ที่ช่วยหารายได้อีกเฉลี่ยแล้วครัวเรือนละ 1 คน ผู้หารายได้เหล่านี้ส่วนใหญ่ทำงานในอาชีพที่ไม่เป็นทางการ สำหรับกลุ่มที่ทำงานในอาชีพที่เป็นทางการเป็นลูกจ้างร้านค้า บริษัท โรงงานส่วนใหญ่ ลักษณะแตกต่างของการประกอบอาชีพทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์ทางอาชีพต่างกันไป เช่น ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์มีอาชีพส่วนใหญ่เป็นคนงานโรงงาน ชุมชนกลางเกาะมีอาชีพเป็นกรรมกรก่อสร้าง เป็นต้น โดยประมาณร้อยละ 30.84 ทำงานอยู่ในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียง

กับชุมชนที่อยู่อาศัย ที่เหลือจะทำงานนอกสถานที่พักอาศัย ซึ่งมีสถานที่ทำงานภายในเขตที่ชุมชนตั้งอยู่ค่อนข้างสูงในทุกชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่า สำหรับครอบครัวที่ผู้พักอาศัยต้องเดินทางไปทำงานนอกเขตพื้นที่นั้นจะมีสภาพหลากหลายต่าง ๆ กัน แต่จะพบว่ามิมีจำนวนมากที่เดินทางเข้ามาทำงานยังแหล่งงานในเขตพื้นที่ในเมือง

และจากการที่อาชีพส่วนใหญ่มีลักษณะงานไม่แน่นอน ใช้แรงงานทั่วไปทำให้มีผลผลิตและค่าตอบแทนต่ำ โดยเฉพาะแล้วผู้หารายได้หลักมีรายได้ต่อเดือนเท่ากับ 3,050 บาท เมื่อคิดรายได้รวมจากผู้มีรายได้ที่รับภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ประมาณได้ว่ามีรายได้รวมของครัวเรือนเท่ากับ 4,213 บาทต่อเดือน เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งที่เป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริโภค เพื่อที่อยู่อาศัยหรือหนี้สิน รวมเป็นค่าใช้จ่ายรวมทั้งสิ้น 4,318 บาทต่อเดือน แล้วจะเห็นว่ามิมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ดังนั้นจึงพบจำนวนผู้ที่เป็นหนี้สินสูงถึงร้อยละ 52.22 โดยเป็นหนี้เงินกู้มากที่สุด

แต่ถึงแม้จะมีหนี้สิน ผู้อยู่อาศัยประมาณร้อยละ 39.44 ก็สามารถออมทรัพย์ได้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยนิยมออมกับสถาบันการเงินมากที่สุด และเมื่อเกิดปัญหาคับขันทางเศรษฐกิจ ผู้อยู่อาศัยส่วนมากแก้ปัญหาโดยวิธีการกู้และยืมญาติมิตรมากกว่าวิธีการอื่น ๆ

5.3 วิเคราะห์พฤติกรรมการเลือกและครอบครองที่พักอาศัย

จากการศึกษาที่แล้วว่า พอจะให้ภาพของสภาพการอยู่อาศัย และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้พักอาศัย ซึ่งเป็นตัวอย่างในการศึกษา สำหรับการพิจารณาในเรื่องมูลเหตุการเลือกและครอบครองที่พักอาศัยนี้ จะเป็นการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางสนับสนุน ตลอดจนหาข้อสรุปให้ทราบถึงลักษณะของแหล่งที่ตั้งอันก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันของที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้มีรายได้น้อย ทั้งนี้จากการศึกษาแนวความคิดในการเลือกทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัยในบทที่ 2 ที่ผ่านมานี้ พบว่า ปัจจัยที่ตั้งสะดวกในการเข้าถึงและสะดวกในการเดินทาง เข้าสู่ย่านศูนย์กลางชุมชน แหล่งงาน, ราคาเช่าที่พักอาศัย, ชนิดของที่พักอาศัย และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ลักษณะสังคม, สถานบริการสาธารณะสำหรับชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเลือกที่ตั้งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ซึ่งผู้อยู่อาศัยต่างก็ต้องการเลือกที่อยู่อาศัยที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบถ้วน และเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยมากที่สุด หากแต่ในสภาพความเป็นจริงนั้นก็มีความจำกัดเงื่อนไขบางประการทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่อาจเลือกอยู่ในที่มีสภาพสมบูรณ์ดังกล่าวได้ ดังนั้นจึงน่าสนใจว่า ลักษณะใดของแหล่งที่ตั้งที่อยู่อาศัยให้ความสำคัญจนถือเป็นปัจจัยหลักหรือเงื่อนไข

อันจำเป็นต้องมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และลักษณะใดที่ผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญรองลงมา จัดเป็นเงื่อนไขที่สนับสนุนอันอาจไม่จำเป็นนัก (ปัจจัยรอง) โดยอาศัยวิธีการ Rank Method ในการพิจารณาค่าความสำคัญดังกล่าว แต่ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษามีความชัดเจนสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้นจะพิจารณาครอบคลุมถึงสถานที่ตั้งในอดีต การเลือกและครอบครองที่พำนักอาศัยในปัจจุบัน ตลอดจนความปรารถนาในอนาคตอีกด้วย ดังต่อไปนี้ คือ

5.3.1 แหล่งที่ตั้งที่พำนักอาศัยในอดีต

5.3.1.1 ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยเดิม

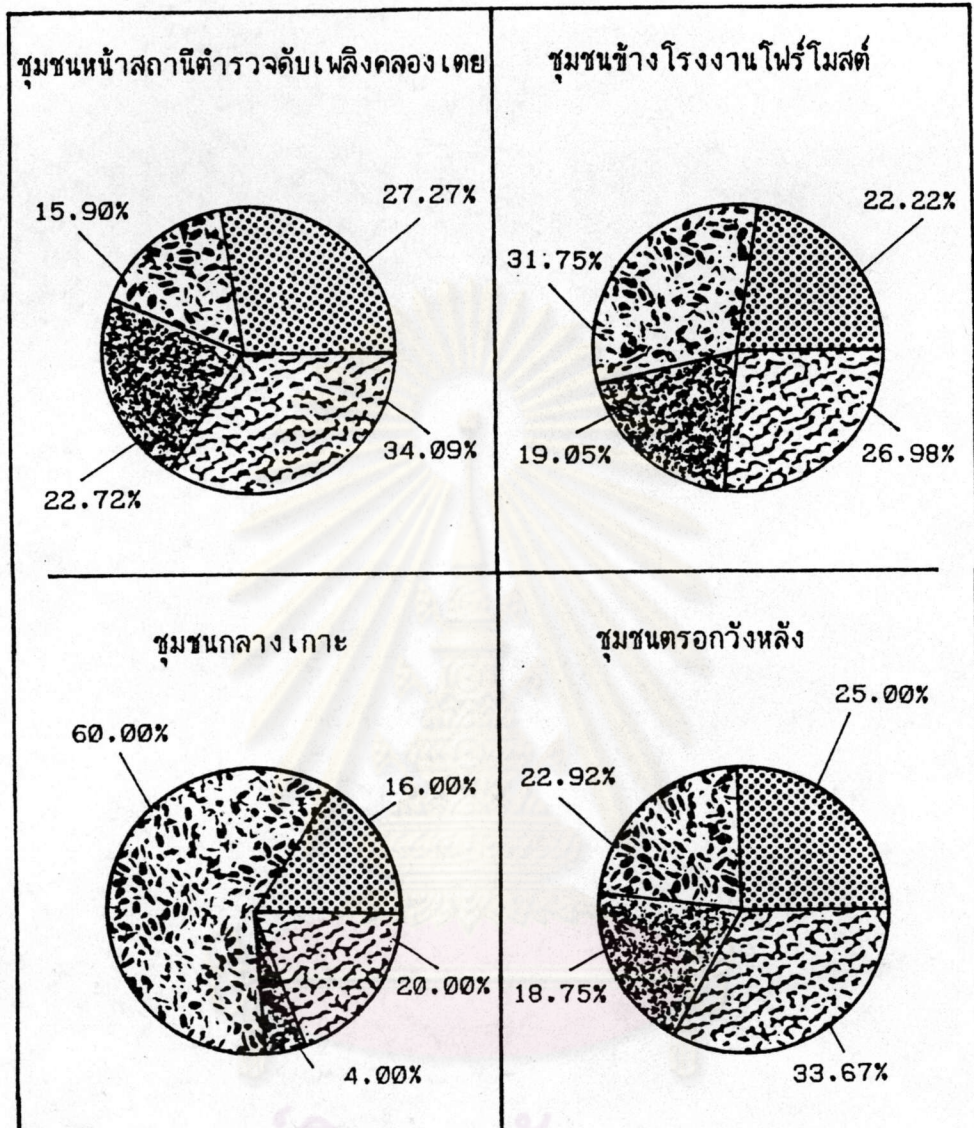
จากการพิจารณาแผนภูมิที่ 5.3 แสดงถึงที่ตั้งของที่อยู่อาศัยเดิม ในการอยู่อาศัยของประชากรศึกษาทั้ง 4 แห่ง พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างเป็นที่น่าสังเกต คือ ชุมชนที่ตั้งอยู่ห่างจากใจกลางเมืองเซตซี้นใน จะมีสัดส่วนของผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัด มาก (ชุมชนกลางเกาะ ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์) ส่วนชุมชนที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้ย่าน ใจกลางเมือง (ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงฯ ชุมชนตรอกวังหลัง) ผู้อยู่อาศัยจะมีภูมิลำเนา ในเขตกรุงเทพมหานครมากที่สุด อย่างไรก็ตามในชุมชนที่มีสภาพสาธารณูปโภคพอใช้ได้ ใน 3 ชุมชน ยกเว้นชุมชนกลางเกาะยังเป็นแหล่งรองรับผู้อพยพมาจากชุมชนแออัดอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร อีกด้วย

ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตยนั้น ผู้อยู่อาศัยมี ภูมิลำเนาในเขตกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ (15 ราย หรือ 34.10%) โดยเฉพาะจะอยู่ใน เขตพระโขนง ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนนั้นมากที่สุด คือ 9 ราย หรือ 20.45% ของกลุ่มตัวอย่างใน ชุมชนนี้ 10 ราย หรือ 22.73% เป็นผู้อพยพจากชุมชนแออัดอื่น ๆ ที่โดนไล่รื้อในกรุงเทพมหานคร สำหรับผู้มีภูมิลำเนาในเขตจังหวัดอื่น ๆ ทั่วไป เป็นจำนวน 15.91% ของกลุ่มตัวอย่าง นอกนั้น เป็นผู้ที่อยู่ในละแวกชุมชนมาตั้งแต่เด็ก

และในชุมชนตรอกวังหลัง ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน นอกจาก เป็นผู้ที่อยู่อาศัยตั้งแต่เกิดเป็นจำนวน 25.00% (12 ราย) แล้ว เป็นผู้มาจากชุมชนแออัดอื่นเช่นกัน 9 ราย หรือ 18.75% และ 16 ราย (33.67%) เป็นผู้มีภูมิลำเนาในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในเขตจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 11 ราย หรือ 22.92% ของกลุ่ม ตัวอย่างในชุมชนนี้ทั้งหมด

แผนภูมิ 5.3 แสดงที่ตั้งของที่อยู่อาศัยเดิม

- ชุมชนนี้มาตั้งแต่เกิด
- ต่างจังหวัด
- ชุมชนแออัดอื่น ๆ
- เขตต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร

ส่วนในชุมชนกลางเกาะ ผู้อยู่อาศัยมีภูมิลำเนาในต่างจังหวัดมากที่สุด 15 ราย (60.00%) โดยเฉพาะในจังหวัดปทุมธานี และ นครนายก อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร 5 ราย (20.00%) โดยอยู่ในเขตบางกะปิที่เป็นที่ตั้งชุมชนถึง 4 ราย ในชุมชนนี้พบว่ามีผู้มาจากชุมชนแออัดอื่นเพียง 1 ราย จากตัวอย่างส่วนที่เหลืออยู่ในชุมชนมาตั้งแต่แรก

และเช่นเดียวกันในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ พบผู้ที่มาจากต่างจังหวัดถึง 20 ราย (31.75%) มาจากที่ต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดนนทบุรี 19.05% มาจากชุมชนแออัดอื่น ๆ โดยย้ายมาจากชุมชนแออัดตรงข้ามโรงงานไฟร์โมสต์มากที่สุด และเป็นผู้มีภูมิลำเนาในเขตกรุงเทพมหานคร 17 ราย (26.98%) ที่เหลือเป็นผู้ที่อยู่มาตั้งแต่เด็กในชุมชนนี้

ซึ่งจากแผนภูมิ 5.3 จะสรุปได้ว่า ที่อยู่อาศัยเดิม (รัศมีการย้ายถิ่นฐาน) ของผู้อยู่อาศัยจะมีความแตกต่างกัน กลุ่มที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางเมืองมีรัศมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยที่กว้างไกล (มาจากต่างจังหวัดเป็นส่วนมาก) กว่ากลุ่มที่ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมในกรุงเทพมหานคร

5.3.1.2 สาเหตุที่ย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิม

จากตารางที่ 5.16 ซึ่งแสดงถึงสาเหตุในการย้ายที่อยู่อาศัยจากเดิมเข้ามาอยู่ในชุมชนปัจจุบันนี้ พบว่าต่างก็มีเหตุผลต่าง ๆ กัน กล่าวคือ ในชุมชนกลางเกาะและชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ มีเหตุผลในการย้ายที่อยู่อาศัยอันเนื่องมาจากการทำงานต้องการมาหางานทำ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างจังหวัด สำหรับชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงฯ และชุมชนตรอกวังหลัง จะมีสาเหตุในการย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิมมายังปัจจุบันด้วยเหตุผลที่ไม่เกี่ยวกับการทำงานเท่าไรนัก แต่จะเป็นการขยายที่อยู่อาศัยเดิม โดยแยกครอบครัวมาตั้งครัวเรือนใหม่ หรือเนื่องจากถูกไล่ที่มากกว่า อนึ่งเมื่อพิจารณาเหตุผลต่าง ๆ ในการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้อยู่อาศัยทั้ง 4 ชุมชนแล้วจะพบว่า มีความคล้ายคลึงกันแทบทั้งสิ้น คือ ต้องการมาหางานทำ ต้องการแยกครอบครัว ถูกไล่ที่หรือเวนคืนที่ (ใน 3 อันดับแรก)

ตารางที่ 5.16 แสดงสาเหตุในการย้ายที่อยู่อาศัยเดิม เข้าสู่ชุมชนพักอาศัยในปัจจุบัน

อันดับ	สาเหตุ			
	1	2	3	4
1	ถูกไล่ที่	ต้องการมาหางานทำ	ต้องการมาหางานทำ	ต้องการแยกครอบครัว
2	ต้องการมาหางานทำ	ถูกไล่ที่	ต้องการแยกครอบครัว	ต้องการมาหางานทำ
3	ต้องการแยกครอบครัว	ต้องการแยกครอบครัว	อยู่ในทำเลไม่สะดวก	ถูกไล่ที่/เวนคืนที่
4	สิ่งแวดล้อมไม่ดี	อยู่ในทำเลไม่สะดวก	ที่อยู่เดิมราคาแพง	ใกล้สาธารณูปการ

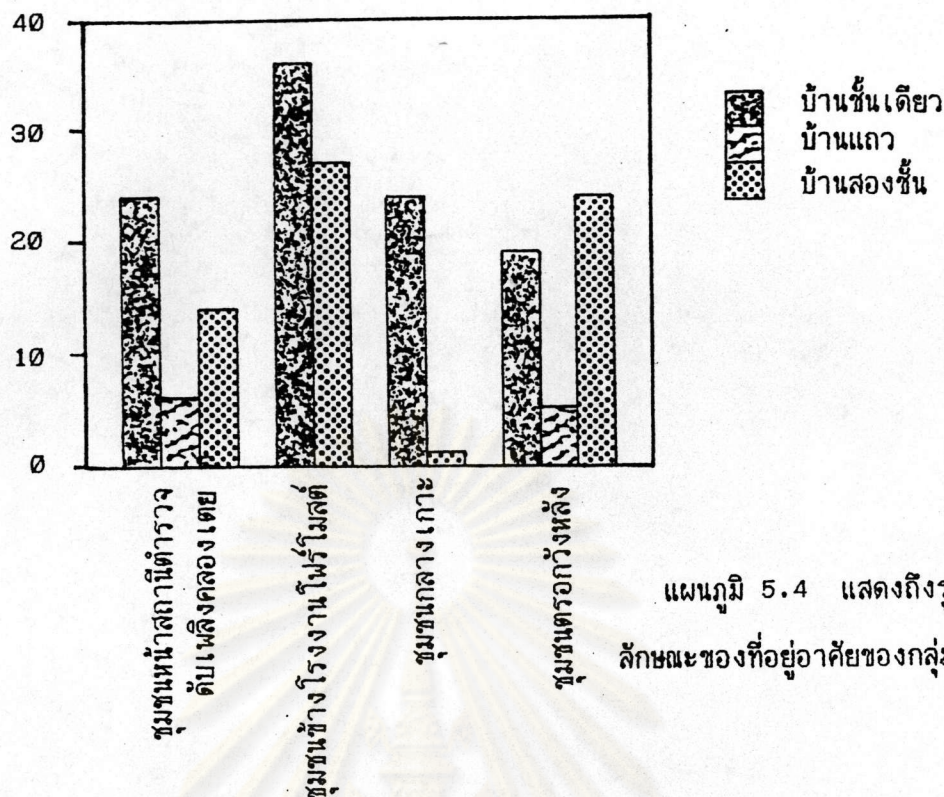
ดังนั้นโดยสรุปแล้ว แหล่งที่ตั้งที่พักอาศัยในอดีตของกลุ่มตัวอย่างประชากรศึกษา มีลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งในเรื่องขอบข่ายของการย้ายถิ่นฐาน และสาเหตุในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานอีกด้วย สำหรับชุมชนที่มีสภาพที่ตั้งอยู่แถบนอก ๆ ออกไป จะมีรัศมีการเคลื่อนย้ายที่กว้างกว่าในการเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อต้องการหางานทำ แต่ในชุมชนที่มีแหล่งที่ตั้งใกล้ใจกลางเมืองจะเคลื่อนย้ายในช่วงระยะทางที่ใกล้กว่า แต่เพื่อการขยายครัวเรือน หรือเนื่องจากถูกไล่ที่มาจากที่อื่น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ไม่เกี่ยวกับการทำงานแต่อย่างใด

5.3.2 ลักษณะการเลือกและครอบครองที่พักอาศัยในปัจจุบัน

5.3.2.1 รูปแบบของที่อยู่อาศัย

จากแผนภูมิที่ 5.4 ซึ่งแสดงถึงรูปแบบหรือลักษณะของที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างศึกษา พบว่าต่างมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นที่อยู่อาศัยประเภทบ้านชั้นเดียวมากที่สุด รองลงไปคือบ้านสองชั้น โดยในรายละเอียดพบว่า สัดส่วนในกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามของชุมชนตรอกวังหลังอาศัยอยู่ในที่นี้ประเภทนี้มากที่สุด (50%) และที่เหลือนั้นจะเป็นที่อยู่อาศัยประเภทตึกแถวหรือเรือนแถว ดังรายละเอียดในแผนภูมิ 5.4

แผนภูมิ 5.4 แสดงถึงรูปแบบหรือลักษณะของที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างศึกษา

5.3.2.2 กรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย

สถานการณ์ในการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยมีรายละเอียดในการครอบครองที่ดินต่าง ๆ กันออกไป ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงจะมีลักษณะของบ้านตนเองแต่เช่าที่ดินถึง 15 ราย จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 44 ราย (34.09%) ในขณะที่ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์มีลักษณะบ้านเองแต่ที่ดินราชการถึง 45 ราย จากทั้งหมด 63 ราย หรือ 71.43% สำหรับชุมชนกลางเกาะและชุมชนตรอกวังหลัง มีลักษณะหลากหลายออกไปอีก โดยชุมชนกลางเกาะ มีสภาพของบ้านเองแต่ที่ดินเอกชน 40% (10 ราย) บ้านเองที่ดินราชการ 44% (11 ราย) ชุมชนตรอกวังหลังเป็นชุมชนเดียวที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีบ้านและที่ดินของตนเอง 5 ราย (10.42%) เช่าที่ 8 ราย (16.67%) และบ้านบนที่ดินราชการ 9 ราย (18.75%)

แต่ในผู้ตอบแบบสอบถามอีกส่วนหนึ่ง จะเป็นผู้ที่เช่าที่อยู่อาศัย โดยไม่มีกรรมสิทธิ์ ซึ่งพบมากที่สุดที่ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย (29 ราย หรือ 65.91%) และชุมชนตรอกวังหลัง (25 ราย หรือ 52.08%) เกินกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละชุมชน นอกจากนี้ยังพบอยู่ในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์อีก 17 ราย หรือ 26.98% และอีกเล็กน้อยในชุมชนกลางเกาะ ส่วนการเช่าอยู่อาศัยโดยไม่เสียค่าเช่าหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ นั้น มีจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.17

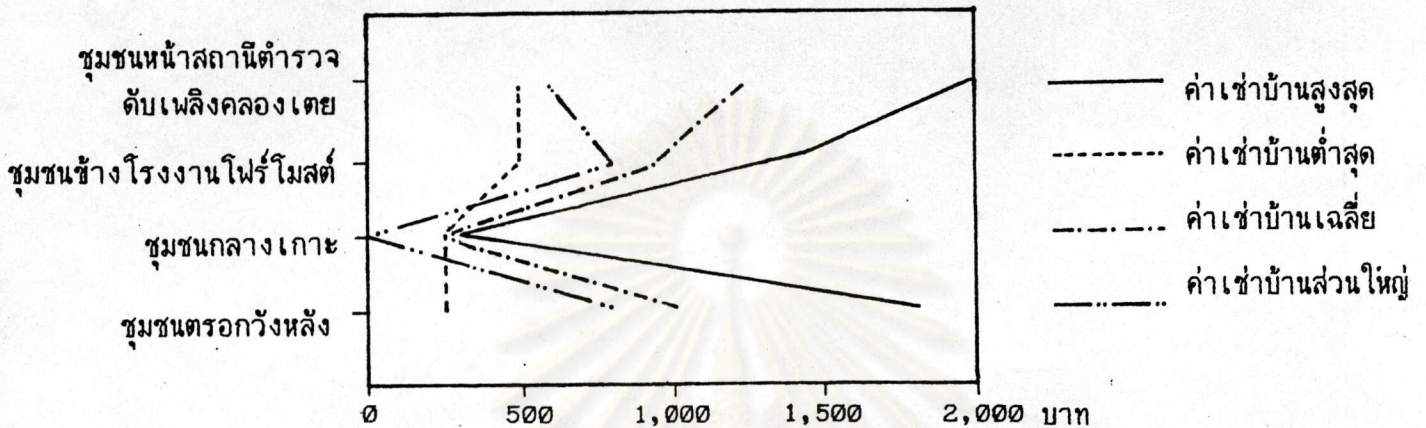
ตารางที่ 5.17 แสดงกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

กรรมสิทธิ์ในที่พักอาศัย	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	รวม(%)
มีกรรมสิทธิ์ :					104(57.78)
บ้านและที่ดินของตน	-	-	-	5(10.42)	
บ้านตนเองแต่เช่าที่	15(34.09)	-	1(4.00)	8(16.67)	
บ้านตนเองที่ดินเอกชน	-	-	10(40.00)	-	
บ้านตนเองที่ดินราชการ	-	45(71.43)	11(44.00)	9(18.75)	
ไม่มีกรรมสิทธิ์ :					76(42.22)
บ้านเช่า	28(63.64)	17(26.98)	2(8.00)	25(52.08)	
เช่าบ้านและเช่าที่	1(2.27)	-	-	-	
อาศัยผู้อื่นอยู่/อยู่ฟรี	-	1(1.59)	1(4.00)	1(2.08)	
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180(100.00)

สำหรับในด้านของการเช่าที่อยู่อาศัยนั้น พบว่า ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย ผู้อยู่อาศัยซึ่งเช่าที่อยู่อาศัยนั้นจะเสียค่าเช่าสูงกว่ากลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนอื่น ๆ อีก 3 แห่ง เพราะโดยเฉลี่ยแล้วจะเสียค่าเช่าเดือนละ 1,250 บาท (mean) ค่าเช่าสูงสุด 2,000 บาทต่อเดือน และส่วนใหญ่ (mode) จะเสียค่าเช่าเดือนละ 600 บาท ในขณะที่ผู้เช่าที่อยู่อาศัยในชุมชนกลางเกาะจะเสียค่าเช่าต่ำสุดโดยเฉลี่ยเดือนละ 275 บาท เท่านั้น ส่วนชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์และชุมชนตรอกวังหลัง จะเสียค่าเช่าโดยเฉลี่ยเดือนละ 950 และ 1,025 บาท ค่าเช่าสูงสุด 1,400 บาท และ 1,800 บาทต่อเดือน โดยส่วนใหญ่จะเสียค่าเช่าเดือนละ 800 บาท ทั้ง 2 ชุมชน ดังแสดงอัตรากาเช่าที่อยู่อาศัยไว้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ 5.5 แสดงค่าเช่าที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในแต่ละชุมชน

หมายเหตุ ชุมชนกลางเกาะไม่สามารถหาค่าเช่าบ้านส่วนใหญ่ได้ เนื่องจากมีเพียง 2 ตัวอย่างเท่านั้น

5.3.2.3 ระยะเวลาในการพักอาศัยในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ในเรื่องของช่วงเวลาที่ผู้พักอาศัย (เฉพาะผู้ตอบแบบสอบถาม) ได้ตั้งถิ่นพำนัก พบว่าโดยส่วนใหญ่อยู่อาศัยมานานกว่า 20 ปี ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการครอบครองที่ผู้พักอาศัย ซึ่งมีสภาพของการเป็นเจ้าของ ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขอันทำให้ผู้พักอาศัยผูกติดอยู่กับพื้นที่ การคิดจะย้ายออกไปจึงต่ำ อันเห็นได้ในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ และชุมชนตรอกวังหลัง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีคนเช่าบ้านมากพอ ๆ กับผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน แต่เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งงาน (ตลาดหลายแห่ง) ดังนั้นโอกาสการทำงานมีสูง ทำให้มีการพักอาศัยค่อนข้างยาวนาน และพบเช่นเดียวกับในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตยด้วย สำหรับผู้ที่พักอาศัยในช่วง 1-5 ปีที่ผ่านๆ มา ถูกพบมากรองลงไป โดยมีมากในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตยและชุมชนตรอกวังหลัง (38.64% และ 16.67%) ส่วนชุมชนกลางเกาะผู้พักอาศัยจะเข้ามาช่วงเวลา 6-10 ปีที่แล้วค่อนข้างมาก ดังเห็นได้จากตารางที่ 5.18

ตารางที่ 5.18 แสดงร้อยละของการอยู่อาศัยในช่วงเวลาต่าง ๆ ของผู้อยู่อาศัย

ระยะเวลา	1	2	3	4	รวม
น้อยกว่า 1 ปี	9.09	19.05	-	4.17	10.00
1 - 5 ปี	38.64	9.52	20.00	16.67	20.00
6 - 10 ปี	9.09	11.11	28.00	8.33	12.22
10 - 15 ปี	4.55	1.59	20.00	12.50	7.78
15 - 20 ปี	2.27	19.05	24.00	8.33	12.78
มากกว่า 20 ปี	36.36	39.68	8.00	47.92	36.67

5.3.2.4 ปัจจัยสำคัญในการเลือกหรือครอบครองที่อยู่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน
ของผู้อยู่อาศัย

ซึ่งในการพิจารณาเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของที่นกออาศัยเกิดขึ้น สำหรับผู้มีรายได้น้อยนี้จะพิจารณาโดยการสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้ง 4 แห่ง ว่าผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญในการเลือกหรือครอบครองที่อยู่อาศัยในลักษณะใดมากที่สุดน้อยต่างกันเพียงใด โดยในการศึกษานี้ได้พิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ปัจจัยที่เกี่ยวกับโอกาส : 1. เป็นที่ดินสาธารณะหรือที่ว่างเปล่าของราชการ ไม่เสียค่าเช่าจ่าย
- การครอบครองพื้นที่ (Land Accessibility) 2. ค่าเช่าที่ดินราคาถูก
3. บ้านเช่าราคาถูก/ผ่อนบ้านถูก
- ปัจจัยเกี่ยวกับแหล่งงาน : 4. ใกล้ที่ทำงาน
- (Job)
- ปัจจัยที่เกี่ยวกับการเดินทาง : 5. การคมนาคมสะดวก
- (Transportation)

- ปัจจัยเกี่ยวกับความสะดวก : 6. ใกล้แหล่งบริการสังคม (ตลาด ศูนย์การค้า ฯลฯ)
 ในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน 7. สิ่งแวดล้อมดี มีสาธารณูปโภคพร้อม
 (Facilities & Utilities
 Accessibility)
 ปัจจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ : 8. ได้รับคำแนะนำจากญาติ/มาอยู่กับครอบครัว
 ทางสังคม 9. เพื่อนบ้านอัธยาศัยดี
 (Social Relationship)

จากนั้น ใช้วิธีการที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบในปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น 5 ปัจจัย โดยเรียงตามลำดับความสำคัญ และอาศัยการให้ค่าคะแนนถ่วงน้ำหนัก (Weighting Score) สำหรับการพิจารณาเปรียบเทียบเพื่อนำไปสู่ผลสรุปเป็นความแตกต่างหรือค่าความสำคัญของแต่ละปัจจัยในทั้ง 4 ชุมชนนักอาศัย (ดูรายละเอียดวิธีการคำนวณค่าคะแนนได้ในบทที่ 3) ได้จัดตารางที่ 5.19 ซึ่งสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย พบว่า 5 อันดับแรกที่มีความสำคัญมากที่สุด ในการตั้งชุมชนนักอาศัย คือ การคมนาคมสะดวก แหล่งงาน ค่าเช่าบ้านถูก ใกล้แหล่งบริการสังคมและค่าเช่าที่ดินราคาถูก โดยได้รับคะแนนจากการถ่วงน้ำหนักดังต่อไปนี้ คือ 90, 87, 80, 73 และ 52 ตามลำดับ ส่วน 3 อันดับ ที่ได้รับคะแนนน้อย คือ การได้รับคำแนะนำจากญาติหรือมาอยู่กับครอบครัวที่มาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว เพื่อนบ้านมีอัธยาศัยดี และการมีสิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภค สาธารณูปการดีพร้อม มีค่าคะแนน 37, 32 และ 19 ตามลำดับ สำหรับในปัจจัยซึ่งเกี่ยวกับที่ว่างเปล่าหรือที่สาธารณะไม่ได้รับการเลือกเลย เพราะไม่ตรงกับเงื่อนไขสภาพการอยู่อาศัยที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากผู้พักอาศัยทั้งหมดพักอาศัยโดยการเช่าบ้านหรือเช่าที่ดิน

ส่วนในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ มีลักษณะการตั้งถิ่นพำนักอาศัยอันเนื่องมาจากแหล่งงาน (ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้ามาหางานทำอันเป็นสัดส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามค่อนข้างมากในหัวข้อที่ผ่านมา) มีการคมนาคมสะดวก เป็นที่สาธารณะไม่เสียค่าใช้จ่าย ได้รับคำแนะนำจากญาติ ใกล้ตลาด (160, 138, 123, 57 และ 49 คะแนน) เป็นสำคัญตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าใดนัก คือ เพื่อนบ้าน ราคาบ้านเช่า สิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภคต่าง ๆ และค่าเช่าที่ดิน

ตารางที่ 5.19 แสดงอันดับความสำคัญในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนศึกษาทั้ง 4 แห่ง

ลักษณะการเลือกที่อยู่อาศัย	1			2			3			4			ค่าน้ำหนัก	
	ค่าน้ำหนัก	ร้อยละ	อันดับ	ค่าน้ำหนัก	ร้อยละ	อันดับ	ค่าน้ำหนัก	ร้อยละ	อันดับ	ค่าน้ำหนัก	ร้อยละ	อันดับ	เฉลี่ย	อันดับ
1. เป็นที่ดินสาธารณะหรือเป็นที่ว่างเปล่าของทางราชการ	-	-	-	123	20.13	3	55	15.41	3	17	3.05	9	48.75	5
2. ค่าเช่าที่ดินราคาถูก	52	11.06	5	6	0.98	9	2	0.56	8	44	7.89	6	26.00	8
3. บ้านเช่าราคาถูก/ผ่อนบ้านถูก	80	17.02	3	26	4.26	7	13	3.64	7	72	12.90	4	47.75	6
4. โกลีที่ทำงาน	87	18.51	2	160	26.19	1	57	15.97	2	116	20.79	1	105.00	1
5. มีการคมนาคมสะดวก	90	19.15	1	138	22.59	2	20	5.60	6	91	16.31	2	84.75	2
6. โกลีแห่งบริการสังคม (ตลาด, ศูนย์การค้า ฯลฯ)	73	15.53	4	49	8.02	5	37	10.36	4	68	12.19	5	56.75	4
7. สิ่งแวดล้อมดี มีสาธารณูปโภคพร้อม	19	4.04	8	7	1.15	8	-	-	-	39	6.99	7	21.67	9
8. ได้รับคำแนะนำจากญาติ/มาอยู่กับครอบครัว	37	7.87	6	57	9.32	4	143	40.06	1	85	15.23	3	80.50	3
9. เพื่อนบ้านอาศัยดี	32	6.81	7	45	7.37	6	30	8.40	5	26	4.66	8	33.25	7
รวม	470	100.00	-	611	100.00	-	357	100.00	-	558	100.00	-	-	-

ราคาถูก (ค่าเช่าที่ดินในชุมชนนี้เกิดขึ้นเพราะผู้อยู่อาศัยในระยะแรกเริ่มจับจองเป็นเจ้าของที่ดิน อันเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ทั้ง ๆ ที่มีใช้เจ้าของที่ดินที่แท้จริง อันได้แก่ กรมชลประทาน) โดยมีค่าคะแนนตามลำดับความสำคัญดังนี้ 49, 45, 26, 7, 6 คะแนน

สำหรับชุมชนกลางเกาะ ความสำคัญสูงสุดที่ผู้นักอาศัยพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เขาตั้งบ้านพักอาศัยในบริเวณนี้ คือ ความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตรที่เป็นตัวดึงดูดให้มีความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูล ฝึงฝึงกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจและสังคม (143 คะแนน) บััจจยรอลงไป คือ แหล่งงาน (57 คะแนน) และเป็นที่ดินสาธารณะ (55 คะแนน) นอกจากนี้คือ ใกล้แหล่งบริการสังคม (37 คะแนน) ตลอดจนเพื่อนบ้านอรัยาศัยดี (30 คะแนน) ส่วนเรื่องการคมนาคมสะดวก บ้านเช่าถูก ค่าที่ดินถูกนั้นผู้อยู่อาศัยสนใจเพียงเล็กน้อย เป็นที่น่าสังเกตว่าการเลือกที่นักอาศัยของบุคคลในชุมชนมิได้คำนึงถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม สาธารณูปการต่าง ๆ เลย

และในชุมชนตรอกวังหลัง ก็พบว่า ไม่แตกต่างไปจากอีก 3 แห่ง เท่าใดนัก บััจจยสำคัญอันก่อให้เกิดประโยชน์ในแหล่งที่ตั้งของชุมชนนี้ คือ แหล่งงาน (116 คะแนน) การคมนาคม (91 คะแนน) ญาติมิตร (85 คะแนน) ราคาบ้านเช่าถูก (72 คะแนน) และใกล้แหล่งบริการสังคม อาทิเช่น ตลาด (68 คะแนน) ส่วน 4 อันดับสุดท้ายคือ ค่าเช่าที่ดินถูก สิ่งแวดล้อมดี เพื่อนบ้านดี และเป็นที่ว่างเปล่าของทางราชการ (44, 39, 26 และ 17 คะแนน ตามลำดับ)

ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเลือกครอบครองที่นักอาศัยจนทำให้เกิดชุมชนขึ้นมาี้ ผู้นักอาศัยตัดสินใจเลือกที่นักอาศัยจากประสบการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งอันดับความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปในการเลือกแหล่งที่ตั้งของแต่ละชุมชน อาจสืบเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านฐานะ เศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน บััจจยด้านกรรมสิทธิ์การครอบครองที่แตกต่างกัน และปัจจัยทางด้านที่ตั้งและการเข้าถึงซึ่งมีความได้เปรียบหรือด้อยกว่ากันในแต่ละชุมชน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาผลการรวมคะแนนถ่วงน้ำหนักเฉลี่ยเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสำคัญที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงสำหรับผู้มีรายได้น้อย จากชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 4 สามารถสรุปตามลำดับความสำคัญได้ คือ แหล่งงาน การคมนาคมสะดวก ได้รับคำแนะนำจากญาติหรือครอบครัว ใกล้แหล่งบริการสังคม ที่ดินราชการไม่เสียค่าใช้จ่าย ราคา

ค่าเช่าที่พักอาศัยถูก เพื่อนบ้านอัยยาศัยดี ค่าเช่าที่ดินถูก และอันดับสุดท้าย คือ สิ่งแวดล้อมและสาธารณูปโภค

ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษายืนยันให้เห็นถึงสภาพพื้นที่ตั้งที่ผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นผู้พักอาศัยค้ำนึ่งเป็นปัจจัยหลัก ในการตั้งถิ่นฐานพักอาศัย คือ

- โอกาสการมีงานทำ (Job Opportunity) ซึ่งทำให้ต้องมีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งงาน ทั้งนี้จากการสังเกตสภาพการใช้ชีวิต การหารายได้ของผู้พักอาศัยพบว่า ผู้นำครัวเรือนส่วนใหญ่ทำงานทุกอย่างเท่าที่จะสามารถหาได้ในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนพักอาศัยนั่นเอง ในขณะที่ผู้ช่วยรายได้อาทิเช่น คู่สมรส บุตร คนมีอายุในครอบครัว ต่างก็ใช้แหล่งที่พักอาศัยเป็นสถานที่ผลิตสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่รับมาจากแหล่งงานภายนอกโดยรอบชุมชน (เช่น การรับปักผ้า, ตอกกระดุม, บั่นด้าย, รับเย็บผ้า) ตลอดจนอาศัยบ้านเป็นสถานประกอบการค้าขายของปลีก หรือรับจ้างค้าขายในตลาดใกล้ชุมชน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภาวะการผูกพันกับแหล่งงานได้อย่างชัดเจน

- การคมนาคมสะดวก (Transportation) เป็นสิ่งที่คุณ้อยู่อาศัยต้องคำนึงถึง เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ตั้งของชุมชนโดยมากมักจะอยู่ใกล้ถนนสายหลัก สายรองที่มีขบวนผ่านหลายประเภท เพื่อสามารถเดินทางไปยังแหล่งงาน และบริการพื้นฐานอื่นที่จำเป็นได้ง่าย ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย

- ความสัมพันธ์ทางสังคม ความผูกพันทางเครือญาติ (Kinship Relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์อันค่อนข้างเข้มแข็งในชุมชนผู้มีรายได้น้อย นอกจากทางสายโลหิตแล้ว ยังเนื่องมาจากความด้อยโอกาส ความยากจน ทำให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกัน ในหมู่กลุ่มของตน คุณลักษณะเด่นของคุณ้อยู่อาศัยดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อกรรวมกลุ่มที่พักอาศัยหรือการอยู่อาศัยเป็นสำคัญ (ซึ่งทัศนะส่วนตัวของผู้ศึกษาคิดว่า ปัจจัยนี้น่าจะเป็นปัจจัยที่สำคัญกว่าปัจจัยทางด้านการคมนาคมด้วยซ้ำไป ในการอยู่อาศัยในสังคมแบบไทย ๆ)

- ใกล้แหล่งบริการสังคม เช่น ตลาด ศูนย์การค้า, โรงพยาบาล, โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่จัดว่าสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ผู้อยู่อาศัยต่างก็ต้องการเลือกที่อยู่อาศัยที่มีองค์ประกอบทางด้านนี้เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยมาก เพื่อประหยัดในการเดินทางไปประกอบอาชีพ ค้าขาย รักษาพยาบาล หรือแม้แต่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการสอบถามทราบว่า โรงเรียนสำหรับบุตรหลานเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องคำนึงถึง สำหรับผู้เป็นพ่อและแม่ค่อนข้างสูง

ส่วนปัจจัยที่ผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญในลำดับต่อมา อันอาจถือเป็นปัจจัยรองในการเลือกที่พักอาศัยสามารถสรุปได้ คือ

- โอกาสในการครอบครองที่พักอาศัย (Land Accessibility) ซึ่งหมายถึงการเป็นที่ว่างหรือที่สาธารณะ ซึ่งสามารถอยู่อาศัยได้ และรวมถึงค่าเช่าที่ดิน และค่าเช่าบ้านที่ผู้มีรายได้น้อยสามารถจ่ายค่าเช่าได้ (Affordability) ด้วย
- ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน (Neighbourhood Relationship) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในการอยู่อาศัยส่วนบุคคล อันเนื่องมาจากการรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน ปัญหาที่คล้ายคลึงกัน ความร่วมมือช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ ประเพณีวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ซึ่งก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- คุณภาพสิ่งแวดล้อมและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ของชุมชนที่พักอาศัย ซึ่งจากเงื่อนไขที่เป็นคุณสมบัติติดตัวของผู้อยู่อาศัย คือ ความยากจน ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่สามารถเลือกอยู่ในสภาพที่ดีได้มากนัก

5.3.3 ความปรารถนาเกี่ยวกับการมีที่พักอาศัยในอนาคต

5.3.3.1 ความคาดหวังและโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินสำหรับผู้พักอาศัย

จากการศึกษาในบทที่ 4 ทำให้ทราบว่าผู้มีรายได้น้อยสามารถจัดหาที่อยู่อาศัยให้ตนเองได้ 3 วิธีการใหญ่ ๆ คือ การเช่าที่ดินปลูกบ้าน, การเช่าบ้านและการบุกรุก ซึ่งทุกวิธีดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของที่ดินเลย ทั้งนี้เพราะที่ดินมักมีราคาแพงเกินกว่าที่จะสามารถซื้อหาได้ ดังนั้นจากการสอบถามเกี่ยวกับความคาดหวังในการมีที่ดินของตนเอง ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.20 จะเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีความหวังน้อยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยที่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทั้ง 4 ชุมชน ปรากฏว่าชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ มีความหวังทางด้านนี้ค่อนข้างสูงกว่าอีก 3 ชุมชนมาก แต่ทั้งนี้ที่จะเป็นไปได้จริงอีก 3 ปีข้างหน้า สำหรับผู้อยู่อาศัยที่ตอบแบบสอบถามกลับ ยิ่งปรากฏว่า มีน้อยกว่ามาก คือ ราว 1 ใน 3 ของทั้งหมดเท่านั้น โดยที่ชุมชนกลางเกาะเป็นชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยมีความหวัง และความสามารถที่จะเป็นเจ้าของที่ดินน้อยที่สุด

ตารางที่ 5.20 ความคาดหวังและโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินของผู้พักอาศัย

ความคาดหวัง	1	2	3	4
หวังว่าสักวันหนึ่งจะมีที่ดินของตนเอง	40.91	49.21	36.00	37.50
ความเป็นไปได้ที่จะมีที่ดินของตนเอง ใน 3 ปีข้างหน้า	31.82	34.92	24.00	27.08

5.3.3.2 ทำเลที่ตั้งที่ปรารถนาจะตั้งถิ่นฐานพักอาศัย

และถึงแม้จะมีความหวังเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของที่ดินค่อนข้างน้อยในกรุงเทพมหานคร แต่ผู้อยู่อาศัยแทบทั้งหมดก็ยังต้องการที่จะมีถิ่นพำนักอยู่ในเมืองหลวงแห่งนี้ (81.11%) มีเพียงส่วนน้อยที่ปรารถนาจะตั้งที่พำนักอาศัยโดยกลับไปยังต่างจังหวัด (18.89%) ประมวลร้อยละ 50 ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัยที่ต้องการ โดยเป็นทำเลที่ตั้งในเขตชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่ชุมชนตั้งอยู่มากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า ใกล้กับสถานที่ทำงาน การคมนาคมไปมาสะดวก และสามารถทำมาหากินได้ง่าย อันเนื่องมาจากความคุ้นเคย รองลงไปทำเลที่ตั้งที่ต้องการ คือ เขตชั้นใน ซึ่งผู้พักอาศัยในชุมชนตรอกวังหลังมีความต้องการตั้งถิ่นฐานสูงกว่าชุมชนอื่น (ร้อยละ 33.63) อย่างเห็นได้ชัด โดยผู้พักอาศัยที่ปรารถนาจะตั้งบ้านเรือนในเขตชั้นใน ต่างก็ให้เหตุผลเหมือนกันหมด คือ เป็นแหล่งงาน หรือใกล้ที่ทำงาน สำหรับทำเลที่ตั้งแถวชานเมืองพบว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ปรารถนาจะไปตั้งบ้านพักอาศัยมากที่สุด เพราะมีสภาพแวดล้อมสะดวกสบาย ไม่แออัดยัดเยียด ไม่ค่อยพบสภาพการจราจรติดขัด และอากาศถ่ายเทสะดวก ส่วนผู้ที่ต้องการไปตั้งบ้านเรือนต่างจังหวัด ส่วนหนึ่งเพราะอยากทำไร่ บ้างก็เป็นเพราะมีญาติอยู่ หรือที่ดินสามารถซื้อได้ในราคาถูก เป็นต้น

ตารางที่ 5.21 ความคิดเห็นเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งของที่นกออาศัยที่พึงปรารถนาของตัวอย่างศึกษา

ทำเลที่ตั้ง	1	2	3	4	รวม
กรุงเทพมหานคร	(86.37)	(76.19)	(84.00)	(81.25)	(81.11)
- เขตชั้นใน	13.64	19.05	-	33.63	17.78
- เขตชั้นกลาง	61.36	39.68	84.00	35.42	50.00
- เขตชั้นนอก	11.36	25.39	-	16.67	16.11
ต่างจังหวัด	13.63	23.81	16.00	18.75	18.89

5.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนศึกษาทั้ง 4 แห่ง

ผู้มีรายได้น้อยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชัดเจนแนบแน่นต่อกัน จากการศึกษาชุมชนทั้ง 4 แห่ง พบว่า ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หรือมีความเป็นเพื่อนกันมาก่อน สูงถึงร้อยละ 64.44 โดยมีสัดส่วนความมากน้อยต่างกันไป คือ ชุมชนกลางเกาะ ร้อยละ 80 ชุมชนข้างโรงงานโพร์โมสต์ ร้อยละ 79.37 ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงฯ ร้อยละ 65.91 ส่วนชุมชนตรอกวังหลัง มีเพียงร้อยละ 35.42 เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าอีก 3 แห่ง ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในย่านที่มีการคมนาคมสะดวกใกล้ใจกลางเมือง ผู้อยู่อาศัยส่วนมากมีความเป็นชาวเมืองค่อนข้างสูงกว่าทุกชุมชน อีกทั้งสภาพที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านเช่า เปิดโอกาสให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา ความสัมพันธ์ในทางเครือญาติหรือเพื่อนฝูงกันจึงน้อยลงไปด้วย แต่ถึงกระนั้นเมื่อผู้อยู่อาศัยประสบความเดือดร้อนโดยมากก็จะได้รับความช่วยเหลือจากชาวชุมชนด้วยกัน ไม่แตกต่างไปจากชุมชนอื่น (ตารางที่ 5.22)

โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าผู้อยู่อาศัยจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ อันเนื่องมาจากความจำเป็นของอาชีพที่ต้องพึ่งพากัน การมีปัญหาาร่วมกัน หรือลักษณะร่วมกันทางประเพณี ศาสนา ความเชื่อถือคล้ายคลึงกัน นอกเหนือจากความเป็นญาติพี่น้อง สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Common tie) ร่วมมือช่วยเหลือกันพัฒนาชุมชน ที่นกออาศัยให้มีสภาพดีหรือน่าอยู่มากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาชุมชนทั้ง 4 โดยรวมแล้วพบว่ากว่า

ร้อยละ 57.77 ของผู้ตอบแบบสอบถาม ต่างก็เคยมีส่วนร่วมกิจกรรมภายในชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง มีสัดส่วนการให้ความร่วมมือน้อยมาก เพราะผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้เช่าบ้านพักอาศัย ซึ่งมีลักษณะตามปกติของความคล่องตัวในการเคลื่อนย้ายสูง บางครอบครัวเพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ การพัฒนาความรู้สึกร่วมจึงเกิดขึ้นช้ากว่า โดยกิจกรรมที่ทำร่วมกันส่วนมากจะเป็นเรื่องการปรับปรุงทางเดิน การทำทางระบายน้ำ จัดงานรื่นเริงประจำปี ทอดกฐิน ผ้าป่า ร้อยไรเงินบริจาคมูลนิธิต่าง ๆ อันสามารถพบเห็นได้ในทุกชุมชน กิจกรรมที่แปลกออกไป พบเห็นในชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ คือ การลอกคลอง ช่วยกันดึงผักตบชวาในคลอง สำหรับชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ ส่วนชุมชนกลางเกาะเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเป็นแกนนำในเรื่องต่าง ๆ มีผู้สื่อสารสาธารณะสุข ช่วยกันสร้างศูนย์พัฒนาเด็ก ซ่อมสะพาน เป็นต้น

ตารางที่ 5.22 ร้อยละความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยของชุมชนศึกษาทั้ง 4 แห่ง

ความสัมพันธ์	1	2	3	4	รวม
1. มีญาติหรือเพื่อนอาศัยอยู่ในชุมชน					
มี	65.91	79.37	80.00	35.42	64.44
ไม่มี	34.09	20.64	20.00	64.58	35.56
2. เมื่อเดือดร้อนบุคคลที่ช่วยเหลือคือ					
เพื่อน	11.36	26.98	16.00	27.08	21.67
ญาติ	56.82	50.79	68.00	56.25	56.11
ตัวเองและอื่น ๆ	29.55	25.40	16.00	16.67	22.78
3. บุคคลช่วยเหลืออาศัยอยู่ที่					
ในชุมชน	57.89	76.47	90.91	62.50	70.20
นอกชุมชน	42.12	23.53	9.09	37.50	29.80
4. การมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชน					
เคย	48.00	68.25	92.00	66.67	57.77
ไม่เคย	52.00	31.75	8.00	33.33	42.23

5.5 ทัศนคติ ความพึงพอใจในการพักอาศัย (Settlement Satisfaction)

การศึกษาในเรื่องนี้ จะพิจารณาเปรียบเทียบเกี่ยวกับทัศนคติและความคิดเห็นของผู้พักอาศัยใน 2 ด้านด้วยกัน เกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่พักอาศัย (ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม) และความเห็นเกี่ยวกับการอพยพไปอยู่ที่อื่น

ซึ่งจากการเปรียบเทียบดังแสดงในตารางที่ 5.23 พบว่าในทุกชุมชนผู้อยู่อาศัย มีความพึงพอใจโดยรวมเกี่ยวกับการพักอาศัยค่อนข้างสูง คือ ร้อยละ 81.82, 73.02, 70.83 และ 68.00 ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย, ชุมชนข้างโรงงานโพรโมสต์, ชุมชนตรอกวังหลัง และชุมชนกลางเกาะ ตามลำดับ ซึ่งจะพบว่าสัดส่วนความไม่พอใจเกิดขึ้นในชุมชนกลางเกาะมากที่สุด ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในรายละเอียดด้านต่าง ๆ พบว่าความพอใจในเรื่องของสิ่งก่อสร้าง ถนนหนทาง, ขนาดที่ดิน ยังอยู่ในระดับต่ำ อันเนื่องมาจากลักษณะและสภาพอยู่อาศัยในความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ประสบปัญหาในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มาโดยตลอดดังกล่าวแล้ว ในหัวข้อ 5.1.3 โดยมีสภาพการอยู่แออัดหลายด้านล้อมรอบด้วยน้ำทำให้การขยายพื้นที่ลำบากทางเดินเป็นสะพานไม้เก่า ๆ และแคบไม่สะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเข้าชุมชนในฤดูฝนใช้เส้นทางนั้นไม่ได้เลย ตลอดจนขาดบริการทางด้านประปา ไฟฟ้าจากรัฐอีกประการหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตที่แสดงถึงความพึงพอใจทางด้านที่ดินนั้น พบว่ามีระดับต่ำในทุกชุมชนไม่เฉพาะแต่เพียงชุมชนกลางเกาะเท่านั้น ทางด้านสิ่งก่อสร้าง ถนนหนทางส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจในระดับทั่วไป แต่มีความพึงใจเกี่ยวกับความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งงาน และความสัมพันธ์ในละแวกบ้าน (Neighbourhood) ค่อนข้างสูง ยกเว้นชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย และชุมชนตรอกวังหลังที่มีความพึงใจทางด้านเพื่อนบ้านค่อนข้างต่ำ เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสองชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนเช่าบ้าน ไม่ค่อยมีการปะทะสังสรรค์กันมากเท่าใดนัก ความช่วยเหลือต่าง ๆ ถ้าหากมีก็จะเป็นจากญาติพี่น้องมากกว่า

สำหรับการสอบถามในเรื่องของการอพยพโยกย้ายไปยังที่อื่น ซึ่งถูกใช้เป็นที่แสดงถึงความพึงพอใจในการอยู่อาศัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง พบว่าร้อยละ 59.10 ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง ร้อยละ 25.40 ในชุมชนข้างโรงงานโพรโมสต์ ร้อยละ 36 ในชุมชนกลางเกาะ และร้อยละ 29.17 ในชุมชนตรอกวังหลัง มีโครงการอพยพย้ายไปอาศัยยังที่อื่นในกรุงเทพมหานคร และกลับไปต่างจังหวัดซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม เหตุผลส่วนใหญ่ในการย้ายก็คือ ไม่มี ความมั่นคงในการอยู่อาศัย โฉนดที่ดิน เจ้าของบ้านเช่าเล็กให้เช่า ค่าเช่าแพง บ้างก็ต้องการ

สภาพที่ดีกว่านี้ บางครอบครัวก็มีโครงการกลับไปอาศัยอยู่กับลูกหรือพ่อแม่ของตน บางครอบครัวที่มีฐานะดีก็กำลังผ่อนบ้านและที่ดินในเมืองอยู่ เฉพาะกรณีชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย มีโครงการย้ายออกมากที่สุด เนื่องจากผู้พักอาศัยที่ยังอยู่ในชุมชน (หลังจากโดนไล่รื้อไปบางส่วนแล้ว) ได้รับข่าวว่าจะให้มีการไล่รื้อชุมชนออกไปทั้งหมดภายในต้นปี 2533

และเมื่อพิจารณาทั้ง 2 ด้านประกอบกัน เพื่อสามารถระบุได้ถึงความพึงพอใจที่เกิดขึ้นในการพักอาศัย ข้อมูลที่ได้จากการประเมินค่าเฉลี่ยร้อยละ คือ 52.042, 64.126, 58.376 และ 56.504 ในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิง 4 ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์, ชุมชนกลางเกาะ และชุมชนตรอกวังหลัง อันสามารถอ้างอิงสรุปได้ว่า ทั้ง 4 ชุมชน ต่างก็มีความพึงพอใจในการพักอาศัยในระดับปานกลาง โดยที่ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย มีความพึงพอใจน้อยกว่าอีก 3 ชุมชน เนื่องจากปัญหาร้ายแรงที่กำลังประสบอยู่ของผู้พักอาศัยเป็นสำคัญ เป็นที่น่าสังเกตว่า ชุมชนกลางเกาะถึงแม้จะเป็นชุมชนที่มีสภาพการอยู่อาศัยลำบากกว่าชุมชนอื่น ๆ แต่ผู้อยู่อาศัยกลับมีระดับความพึงพอใจสูงกว่าชุมชนตรอกวังหลัง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีสภาพโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดีกว่าทุกชุมชน สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางด้านรายได้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนกลางเกาะ ซึ่งผู้อยู่อาศัยยอมรับข้อจำกัดของตนในเรื่องนี้ ทำให้มีความพึงพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ โดยมีเหตุผลเด่นชัดว่าเหมาะสมกับฐานะของตน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.23 แสดงการเปรียบเทียบเกี่ยวกับความพึงพอใจในการพักอาศัยของผู้อยู่อาศัย
ทั้ง 4 ชุมชน

	1	2	3	4
1. ความพึงพอใจในการอยู่อาศัยชุมชน				
พอใจ	81.82	73.02	68.00	70.83
ไม่พอใจ	18.18	26.98	32.00	29.17
- สิ่งก่อสร้าง/ถนนหนทาง	62.50	50.53	30.43	55.55
- ที่ดิน	52.27	49.47	45.45	42.71
- แหล่งงาน	56.82	69.84	64.00	71.43
- เพื่อนบ้าน	47.72	76.19	88.00	42.00
2. การอพยพไปอยู่ที่อื่น				
ร้อยละของผู้ที่มีโครงการย้ายที่พักอาศัย	59.10	25.40	36.00	29.17
ร้อยละของผู้ที่ยังคงอยู่ต่อไป	40.90	74.60	64.00	70.83
เฉลี่ยร้อยละความพึงพอใจ	52.042	64.126	58.376	56.504

5.6 ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนพักอาศัยปัจจุบัน

จากตารางที่ 5.24 แสดงให้เห็นว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดในการพักอาศัยของผู้มีรายได้น้อย คือ ปัญหาเรื่องสาธารณูปโภค ได้แก่ เรื่อง ไฟฟ้า ประปา ทางเดินเข้าสู่ที่พักอาศัย ซึ่งมีมากถึงร้อยละ 25 จาก 68.89% รองลงไปคือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมของชุมชน (ร้อยละ 13.33) และปัญหาทางด้านสังคม อาทิเช่น ยาเสพติด เล่นการพนัน เมาส์ราอาละวาด ตลอดจนขโมย (ร้อยละ 12.77) ทั้งนี้พบว่าในแต่ละชุมชน ร้อยละ 72.73, 71.43, 80.00 และ 56.25 ของผู้พักอาศัยทั้ง 4 แห่ง อย่างน้อยเผชิญกับปัญหาหนึ่งปัญหาใดในการพักอาศัย โดยการตั้งถิ่นพำนักในชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย ร้อยละ 29.55 จาก 72.73%

เผชิญกับ "ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินและ/หรือการไล่อื้อ" ร้อยละ 15.91 เป็นเรื่อง "ขาดแคลนไฟฟ้า ประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ" ร้อยละ 11.36 "ปัญหาทางด้านสังคมในการอยู่อาศัย" และจาก 71.43% ในชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์ ร้อยละ 26.98 เป็นเรื่อง "สาธารณูปโภค" 20.63 "ปัญหาสังคม" 15.87 เป็นปัญหาเกี่ยวกับ "สภาพแวดล้อม" สำหรับชุมชนตรอกวังหลัง ร้อยละ 18.75 มีปัญหาเรื่อง "ไฟฟ้า, ประปา, ทางระบายน้ำ" เช่นกัน 12.50 "สภาพแวดล้อม" และ 8.33 เป็น "ปัญหาทางด้านสังคมและปัญหาไล่อื้อ"

ตารางที่ 5.24 แสดงสภาพปัญหาของชุมชนน้กอาศัยในปัจจุบัน

สภาพปัญหา	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	รวม (%)
1. ไม่มีปัญหา	12 (27.27)	18 (28.57)	5 (20.00)	21 (43.75)	56 (31.11)
2. ที่ดิน/ไล่อื้อ	13 (29.55)	2 (3.18)	-	4 (8.33)	19 (10.56)
3. สาธารณูปโภค	7 (15.91)	17 (26.98)	12 (48.00)	9 (18.75)	45 (25.00)
4. แหล่งงาน/รายได้	4 (9.09)	3 (4.76)	2 (8.00)	3 (6.25)	12 (6.67)
5. สภาพแวดล้อม	3 (6.82)	10 (15.87)	5 (20.00)	6 (12.50)	24 (13.33)
6. สังคม	5 (11.36)	13 (20.63)	1 (4.00)	4 (8.33)	23 (12.77)
รวม	44(100.00)	63(100.00)	25(100.00)	48(100.00)	180(100.00)

สำหรับสุดท้าย คือ ชุมชนกลางเกาะ ปัญหาที่พบนอกจาก "สาธารณูปโภค" (ร้อยละ 48.00) "สภาพแวดล้อม" (ร้อยละ 20.00) แล้วยังพบปัญหาเกี่ยวกับ "การขาดแคลนรายได้" อันเนื่องมาจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น และสภาพการทำงานอันขาดความแน่นอนสม่ำเสมอ (ร้อยละ 8.00)

ผลจากการตระหนักหรือรับรู้ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้น้กอาศัยส่วนมากเป็นเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับสภาพการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่หรือปัญหาใกล้ตัวที่ประสบอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งสิ่ง

เหล่านี้ อาจเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญในการเลือกที่พักอาศัยของผู้อยู่อาศัยได้ทั้งสิ้น

5.7 ข้อสรุปที่ได้จากกรณีศึกษา

จากการศึกษาที่ผ่านมา เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานชุมชนพักอาศัยผู้มีรายได้น้อย โดยอาศัยชุมชนตัวอย่างทั้ง 4 คือ ชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย, ชุมชนข้างโรงงานไฟร์โมสต์, ชุมชนกลางเกาะ และชุมชนตรอกวังหลัง ในการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องสภาพความเป็นอยู่, การใช้พื้นที่และกายภาพของที่พักอาศัย, พฤติกรรมการเลือกหรือครอบครองพื้นที่พักอาศัย ตลอดจนทัศนคติ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงลักษณะหรือสภาพของพื้นที่ตั้งที่เหมาะสมในการอยู่อาศัย ซึ่งสามารถสรุปและตั้งข้อสังเกตได้ดังนี้

1. ชุมชนพักอาศัยส่วนใหญ่ต่างก็อยู่ในทำเลที่ตั้งที่มีความสะดวกในการคมนาคมเข้าถึง (Accessibility) แทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนตรอกวังหลัง ซึ่งมีความได้เปรียบในด้านนี้สูงกว่าอีก 3 ชุมชน อันเนื่องมาจากคุณสมบัติเฉพาะของพื้นที่ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้สามารถใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ในการเดินทางเข้ามายังแหล่งงานในเขตชั้นในเมืองได้โดยสะดวกอีกทางหนึ่ง
2. สภาพการใช้พื้นที่และกายภาพของที่พักอาศัย ถึงแม้จะมีเงื่อนไขในการครอบครองที่ดินแตกต่างกัน แต่ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกันในการอยู่อาศัย อันเนื่องมาจากความหลากหลายของขนาดบ้านพักอาศัยและแปลงที่ดิน ซึ่งมีขนาดตั้งแต่ต่ำกว่ามาตรฐานมาก คือ 4 ตารางวา จนกระทั่งมีขนาดใหญ่ถึงกว่า 40 ตารางวา นั้น ต่างก็มีการปลูกสร้างด้วยวัสดุไม่ต่างกันในด้านคุณภาพ ตั้งแต่กระเบื้อง, ไม้, ลังกะสี, ปูน ใน 2 รูปแบบ คือ บ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้น สำหรับชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ใจกลางเมือง จะพบลักษณะบ้านแถวปะปนอยู่ด้วย ที่พักอาศัยส่วนมากมีขนาดประมาณ 8-12 ตารางวา และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของบ้านพักอาศัยต่อพื้นที่ชุมชนแล้วพบว่ายังอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐานของที่อยู่อาศัยหนาแน่นสูงของการเคหะแห่งชาติอย่างมาก
3. ในชุมชนศึกษาทั้ง 4 พบว่า บ้านบางหลัง นอกจากใช้เป็นที่พักอาศัยแล้ว ยังใช้ทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้บริการแก่บุคคลในชุมชนและละแวกชุมชนข้างเคียงทั่วไปด้วย โดยมักจะเป็นบ้านที่ตั้งอยู่บนทางสัญจรหลักหรือทางแยกต่าง ๆ ซึ่งคิดเป็นจำนวนร้านค้าต่อบ้านพักอาศัยโดยเฉลี่ย คือ 1 ร้านต่อ 15 บ้าน นอกจากการใช้ประโยชน์จากบ้านพักอาศัยแล้ว

แม้แต่ทางสัญจร หรือที่ว่างที่พอหลงเหลืออยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นข้างบ้านหรือใต้ถุนบ้าน มีการตัดแปลงใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพักอาศัย และประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนร่วมกิจกรรมสังคม และใช้เป็นที่พักผ่อน

4. โครงสร้างครอบครัวของผู้มีรายได้น้อยตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่เพียง 1 ครอบครัวต่อ 1 บ้าน แต่โดยเฉลี่ยแล้วจะมีผู้อยู่อาศัยมากกว่า 1 ครอบครัวขึ้นไป และเป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะครอบครัวมักเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย โดยจะเป็นครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ มีผู้อยู่อาศัยประมาณ 6.16 คนต่อครัวเรือนเฉลี่ย และผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน คือ 31-50 ปี มากที่สุด

5. สถานภาพทางเศรษฐกิจ ส่วนมากประกอบอาชีพอยู่ในภาคไม่เป็นทางการ รายได้ไม่แน่นอนและไม่สม่ำเสมอ เป็นรายได้วันต่อวันมากกว่าครึ่งของหัวหน้าครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาท แต่โดยเฉลี่ย คือ 3,050 บาท อย่างไรก็ตามพบว่าในแต่ละครัวเรือนยังมีผู้ช่วยค่าใช้จ่ายอีกประมาณ 1 คนโดยเฉลี่ย เมื่อรวมรายได้ทั้งหมด พบว่ามีประมาณ 4,213 บาทต่อเดือนต่อครอบครัวเฉลี่ย เปรียบเทียบกับรายจ่ายรวม 4,318 บาทแล้ว กล่าวได้ว่ามีรายได้ไม่พอรายจ่าย ดังนั้นจึงพบสภาพการก่อหนี้สูงถึงร้อยละ 52.22 ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีผู้ที่สามารถเก็บออมไว้ได้ถึงร้อยละ 39.44 โดยมักจะเป็นการออมกับสถาบันการเงินมากที่สุด สำหรับกรณีเมื่อเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ พบว่ามีการใช้วิธีกู้และยืมญาติมิตรแพร่หลายมากที่สุด

6. ในจำนวนผู้ที่หารายได้ในครัวเรือนทั้งหมด พบว่าทำงานในชุมชนหรือละแวกชุมชนนั้นสูงถึงร้อยละ 30.84 ส่วนมากคือ ผู้ที่ค้าขายอยู่กับบ้าน และกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งรับงานมาทำที่บ้าน อาทิเช่น เย็บผ้า, ปักผ้า, ซักผ้า, ตอกและปักกระดุม เป็นต้น สำหรับผู้ทำงานนอกชุมชนส่วนมากทำงานในเขตที่ชุมชนพักอาศัยตั้งอยู่ นอกนั้นก็กระจัดกระจายทั่วไปในกรุงเทพมหานคร เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้อยู่อาศัยจำนวนหนึ่งยังคงเดินทางมาทำงานในแหล่งงานเขตชานเมือง

7. ชุมชนพักอาศัยปัจจุบัน นอกจากจะเป็นแหล่งรองรับผู้ที่อพยพมาจากต่างจังหวัด เมื่อหางานทำแล้ว ยังเป็นแหล่งรองรับผู้มีรายได้น้อยที่เคลื่อนย้ายมาจากชุมชนอื่น เนื่องจากถูกไล่ที่หรือต้องการแยกครัวเรือนอีกด้วย ทั้งนี้พบว่า ชุมชนที่มีทำเลที่ตั้งที่อยู่ชานเมืองออกไปจะมีรัศมีการเคลื่อนย้ายกว้างไกลกว่า เนื่องจากผู้อยู่อาศัยมักจะเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัดมาก่อน

8. ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในที่พักอาศัยเป็นของตนเอง ดังนั้นจึงพบว่า โดยทั่วไปอยู่อาศัยมานานกว่า 20 ปี สำหรับผู้ที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ คือ เช่าอยู่นั้นพบว่ามีการอยู่อาศัย ไม่นานนัก อยู่ในช่วง 1-5 ปี เป็นส่วนมาก โดยผู้อยู่อาศัยเสียค่าเช่าในอัตราตั้งแต่ 250 บาท จนถึง 2,000 บาทต่อเดือน และชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย จัดเป็นชุมชนที่เสีย ค่าเช่าบ้านเฉลี่ยสูงสุด คือ 1,250 บาทต่อเดือน

9. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญในการเลือกที่พักของผู้อยู่อาศัย ส่วนมาก อาศัยประสบการณ์และการรับรู้เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัวเป็นสำคัญ ซึ่งผลจากการให้ค่าจัด ลำดับของผู้อยู่อาศัย ปรากฏดังนี้

1. ใกล้ที่ทำงาน
2. มีการคมนาคมสะดวก
3. ได้รับคำแนะนำจากญาติ
4. ใกล้แหล่งบริการสังคม
5. เป็นที่ว่างเปล่าของราชการหรือที่สาธารณะ ไม่เสียค่าใช้จ่าย
6. บ้านเช่าราคาถูกหรือผ่อนบ้านถูก
7. เพื่อนบ้านอริยาคีดี
8. ค่าเช่าที่ดินราคาถูก
9. สิ่งแวดล้อมดี สาธารณูปโภคพร้อม

ซึ่งสามารถสรุปได้โดยชัดเจนว่า ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ เรื่องเกี่ยวกับงาน ทำให้ทำเลที่ตั้งที่ เหมาะสมนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งงาน, แหล่งบริการสังคมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยความเกี่ยวพันทางเครือญาติเข้ามาเป็นองค์ประกอบที่ผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญ ในการเลือกพักอาศัย ส่วนปัจจัยรองเป็นเรื่องเกี่ยวกับโอกาสในการครอบครองที่พักอาศัย ซึ่ง รวมถึงความสามารถในการจ่ายค่าที่พักอาศัยด้วย และปัจจัยซึ่งเกี่ยวกับทางด้านสังคม คือ ลักษณะแวดล้อมของละแวกที่อยู่ทั้งทางด้านบุคคลและบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ

10. เกี่ยวกับความคาดหวังในการเป็นเจ้าของที่ดิน และความเป็นไปได้ที่จะมีที่ดิน เป็นของตนเอง พบว่าน้อยมาก ประมาณ 1 ใน 3 ที่จะมีความสามารถทางเศรษฐกิจที่สูงพอที่ จะทำได้ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการผ่อนชำระระยะยาวหรือเงินสดก็ตาม ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับทำเล ที่ตั้งที่ต้องการ พบว่าส่วนใหญ่ต้องการอยู่ในเขตชั้นกลางมากที่สุด รองไปก็เป็นเขตชั้นใน ด้วย เหตุผลทางด้านแหล่งงาน ดังนั้นแนวความคิดในการแก้ปัญหาที่ต้องการให้ผู้มีรายได้น้อยมีบ้าน

และที่ดินของตนเอง ในทำเลที่ตั้งแถบชานเมืองนอก ๆ ออกไปอาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการ

11. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างเข้มแข็ง เนื่องจากส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกัน เมื่อมีปัญหาเดือดร้อนก็จะได้รับความช่วยเหลือจากคนในชุมชนนั่นเอง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียว (common tie) กัน ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนให้ดีขึ้น จะเห็นได้จากการให้ความร่วมมือในการช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน อาทิเช่น ซ่อมแซมปรับปรุงทางเดินเท้า, ท่อระบายน้ำ, ซุดลอกคูคลอง

12. ความพอใจเกี่ยวกับสภาพการอยู่อาศัย ซึ่งพิจารณาจากการเคลื่อนย้ายออกในอนาคต กับความคิดเห็นด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ, สังคมและกายภาพ ส่วนใหญ่พึงพอใจในที่ตั้งเกี่ยวกับความสะดวกเรื่องการเข้าถึงแหล่งงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ส่วนในด้านของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ โดยเฉพาะทางสัญจรและขนาดที่ดินไม่เป็นที่พึงพอใจ แต่ถึงกระนั้นก็ตามผู้นักอาศัยส่วนใหญ่ก็ยังไม่มีความเห็นว่าจะเคลื่อนย้ายออกจากชุมชน ยกเว้นชุมชนหน้าสถานีตำรวจดับเพลิงคลองเตย ซึ่งมีโครงการย้ายออกเป็นจำนวนมาก แต่ก็เนื่องจากเหตุผลการถูกไล่ที่เพื่อเอาไปใช้ประโยชน์ทางด้านอื่นของเอกชนผู้เป็นเจ้าของ ไม่ใช่สาเหตุจากการไม่พอใจในสภาพที่ตั้งนั้นของผู้อยู่อาศัย ดังนั้นการอพยพออกที่จะเกิดขึ้นเป็นไปในรูปของการถูกบังคับ (Forced moves) มากกว่าแบบสมัครใจ (Voluntary moves)

13. ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนักอาศัย ส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐาน โดยพบว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภคมากที่สุด รองไปคือ ปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมของชุมชน และปัญหาทางด้านสังคมในการอยู่อาศัย (เช่น ยาเสพติด, การพนัน ฯลฯ) โดยมีปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน, การไล่อื้อ และปัญหาเกี่ยวกับรายได้ แหล่งงาน เป็นอันดับสุดท้าย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย